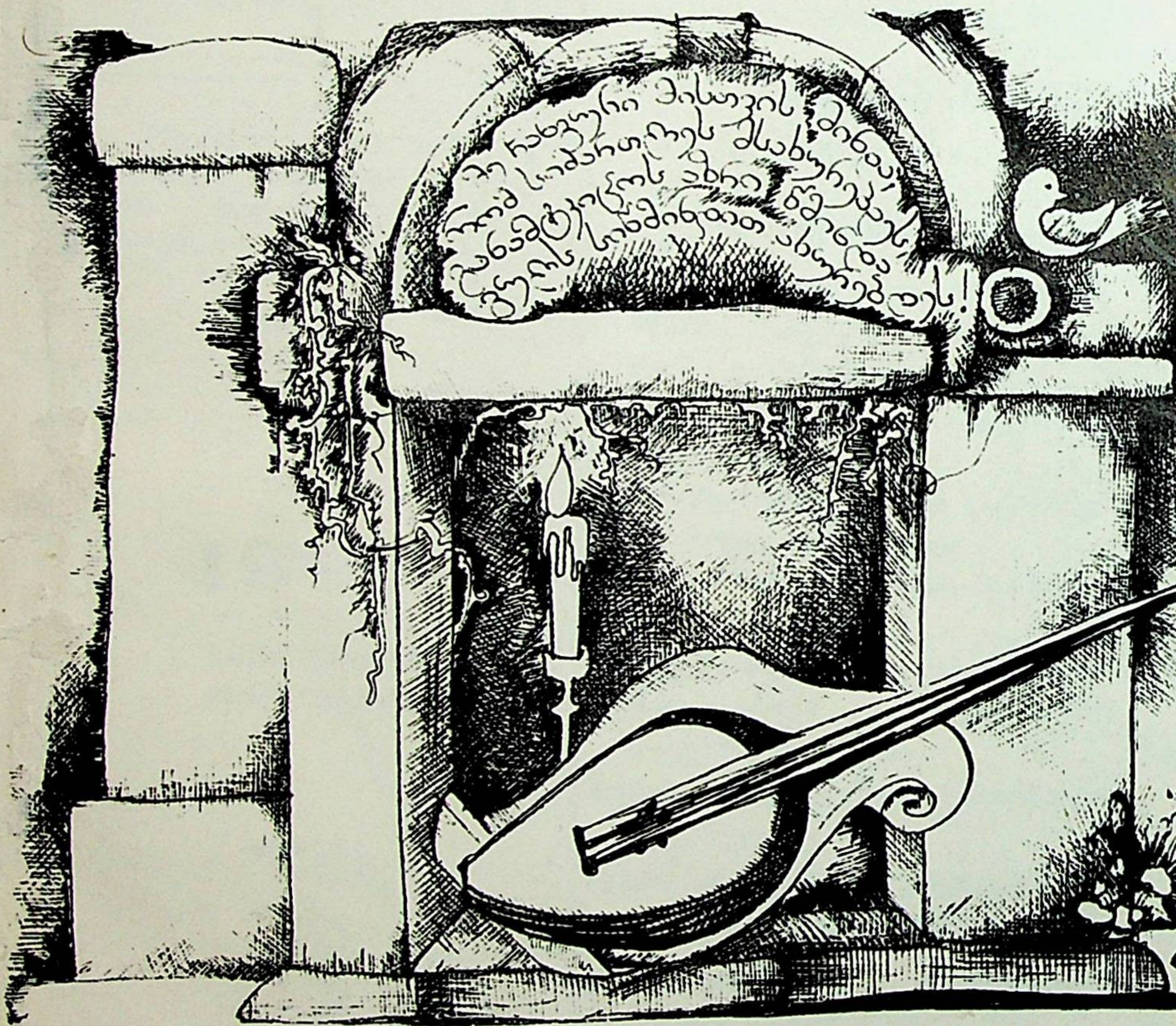

652/2
1990

ISSN 0134 3459

გაერთიანებული
საქართველო

ქიზმისი

1990 5

ჭოჩოსი

გ ა მ ო ც ე მ ი ს

32-ე

წ ე ლ ი

ლიტერატურულ-მხატვრული და საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ჟურნალი

საქართველოს მწერალთა კავშირისა და აჭარის განუყოფილების ორგანო

რა მშვენიერი ზღვა გვაქვს, აქარა,
რა მომავალი, ძვირფასი ბედით... ✓
ქალაქი — ჩვენი ქვეყნის ფანჯარა
აღმოსავლეთით და დასავლეთით.

გ. ტაბიძე

5

1990

სექტემბერი
ოქტომბერი

ბ ა თ უ მ ი

შ ი ნ ბ ბ რ ს ი

აკაკი — 150

აკაკი წერეთელი — ვით სპილო არ მწამს... (ლექსი). ჩვენო ერთ- ტომო და ერთმოგვარე ძმებო	3
გულო გაიკაციშვილი — შენგან ან- თებული ჟინუღილით	4
იოსებ მეგრელიძე — მან ისტორიუ- ლი სიტყვა წარმოთქვა	5
მამია ვარშანიძე — დიდი მგოსნის შეგონებანი	8
ჯემალ ქათამაძე — აკაკის (ლექსი)	13
ჯემალ ჯაყელი — აკაკი წერეთლის პოეტური ფენომენი	14
ზურაბ ზოიძე — ძმობა, ერთობა და სიყვარული	19
სიმონ არველაძე — „ხატისა“ და „სახატის“ ერთიანობისათვის	22
გივი მეფისაშვილი — პროგრესული იდეების მებაირახტრე	25
რაფიელ შამელაშვილი — აფორიზ- მი აკაკის ნაწერებში	30
შოთა ზაქარიაძე — სიცოცხლის	

აჭარის ჟურნალ-გაზეთების გამომცემლობა

უკანასკნელ დღემდე	36
კოეზია, პროზა	
მორის ფოცხიშვილი — ლექსები	38
რევაზ გორგაძე — მოღალატე. (მო- თხრობის ერთი თავი)	42
ლალი თოთაძე — ლექსები	48
ამირან საბაში — ლექსები	54
გზები და უთავბოლოებები	
ალექსანდრე ჩხაიძე — ჩვენებურები (დასასრული)	58
ნარკვევები	
ემენ დავითაძე — ცხოვრება კაციისა (დასასრული)	66
ატმუალური ინტერვიუ	
ა. ზამბახიძე — ...გაამდიდრა ქი- მიის მეცნიერება	73
წერილები	
დევიდ ბრაუნდი — თემისტოქოსის გა- ნათლების ადგილის შესახებ	77
გია ფიფია — ადგილობრივი თვით- მმართველობის ორგანოების საქ- მიანობა იაპონიაში	80
შოთა ჯაფარიძე — ო, ენავ ჩემო	84
გოგონებათა ფურცლები	
იბრაიმ გორაძე — სადაურსა სად წაიყვან:..	88
სელწიგნება	
ზაურ ლაზიშვილი — „დოლი ცხა- რობს ცეცხლის მიმომფანტვე- ლი“	92
გასულ ორ თვეში	95
გარეკანის 1-ლ გვერდზე. „მე ჩონგუ- რი მისთვის მინდა“... ნინო ნიჟარაძის ნახატი.	
ნომერი გააფორმა ა. ლომაძემ, ტექნიკური ხელმძღვანელი შ. დარჩია.	

მთავარი რედაქტორი **ალექსანდრე სამსონია**

სარედაქციო კოლეგია:

აზიზ ახვლედიანი,
გიორგი გაჩეჩილაძე,
ზურაბ გორგილაძე,
მამია ვარშანიძე,
(პასუხისმგებელი მდივანი),
ზორბა ზორიძე,
დავით თედორაძე,
ჯემალ ქათამაძე,
ალექსანდრე ჩხაიძე,
ფრიდონ ხალვაში,
დავით სასუბაიშვილი,
ჯემალ ჯაყელი.

რედაქციის მისამართი: ბათუმი,
ენგელსის ქ. № 21, ტელ. 3-33-71.

გადაეცა წარმოებას 24.09.90, ხელმო-
წერილია დასაბეჭდად 26.10.90, საგა-
მომცემლო თაბახი 4,8, შეკვეთის
№ 1410, ქაღალდის ზომა 60X90¹/₁₆,
ტირაჟი 5000.

საქართველოს სსრ გამომცემლობათა,
პოლიგრაფიისა და წიგნის ვაჭრობის სა-
ქმეთა სახელმწიფო კომიტეტის აჭარის
ასსრ პოლიგრაფიული საწარმოო გაერ-
თიანება, ბათუმი, გორკის 91.

Государственный комитет Грузин-
ской ССР по делам издательств, по-
лиграфии и книжной торговли.
Полиграфическое производственное
объединение Аджарской АССР, Ба-
туми, ул. Горького, 91.

აპაკი წერიტელი

ვით სპილო არ მწამს სპილოდა,
თუ აღარა აქვს ხორთუმი, —
ისე კავკასი კავკასად,
თუ არ ექნება ბათუმი!

ჭოროზი ჩვენს ძველ დიდებას
წაიღებს, შავ ზღვას შერთავსო,
თუ დაგვეკარგა ის წყალი,
ჩვენს „ვაის“ „უის“ შერთავსო!

ზედ იალბუზზედ შემდგარი
ქართლოსი ამბობს ამასო,
და როს იქნება — შვილებმაც
ერთხმად მივსძახოთ მამასო!..

1872 წ.

ჩვენო ერთობო და ერთობვარე ძეგო!

დიდი ხანი არ არის მის შემდეგ, რაც უკუღმართმა ბედმა დაგვიკარგა ჩვენი მრავალსაუკუნეობითი ერთობა, გაგვაბო შუა, გაგვყო ორად, გაგვასხვავა სარწმუნოებით და დაგვაშორა ერთმანეთს ქვეშევრდომობით. მაგრამ ჩვენ კი მაინც ერთის ტომის ხალხი ვართ, რაც ადრე ვიყავით, იმგვარივ სისხლი სდუღს ჩვენში დღესაც, რომელსაც ადრე ჩვენ და თქვენ ჩვენის ერთობისათვის თავგანწირულად შეერთებულად ვანთხევდით; იგივე გულისთვის ჩვენში, რომელიც ძველად ჩვენის ქვეყნის ერთობისათვის სიყვარულით იმსჭვალეოდა, და იგივე ამაყი და პატიოსანი სული გვამხნევენს, რომლითაც ჩვენ მაშინ ერთად განუყოფლად ქვეყანაში ქებით ვიხსენიებოდით. კიდევ მეტი ვსთქვათ: დღესაც ჩვენ მივენდობით იმავე ერთსა ღმერთს, რომელიც ადრე გვფარავდა. ჩვენა გვაქვს ერთი ისტორია, რომელიც საქართველოსადმი თქვენ უფრო დიდ წილს გიდებსთ, როგორც შემხებს, მოსაზღვრეებს, — ის არ დაივიწყება უკუ-

19636

ნისამდე, სანამ კი საქართველო არსებობს და სანამ ჩვენი დედამისი არ
გამქრალა, ის ტკბილი ენა, რომელიც თქვენ აგრე მამაცურად და პატიო-
სნურად უცხოობაშიაც კი შეგინახავთ. რაღაც უნდა ვიყოთ, რაგინდ შორს
ვიყოთ ერთმანეთიდან, დიდათაც რომ განსხვავდეთ გარეგნობით, ჩვენ
მაინც ყოველთვის ერთი უნდა ვიყოთ იმ მიზეზით, რომელიც ჩამოვთვა-
ლეთ, ჩვენი ცალცალობა, ჩვენი გაყოფა ორად — ჩვენი ბედისა და ძალის
განახევრება არის. როგორც ძველად, ისე დღესაც, უთქვენოდ ჩვენი ჭი-
რი ორკეცდება და ლხინი ნახევრდება. თუ თქვენ ცუდ მდგომარეობაში
გიგულებთ, მაშინ ჩვენი კეთილდღეობაც აღარაფრად გვიღირს და თუ
თქვენც ჩვენთან ერთად ჩვენი თანამგრძნობი და ერთად უღლის გასაწე-
ვად გხედავთ, მაშინ ჭირსაც აღარ შევუშინდებით. ღმერთმა ნუ ქნას
უთქვენობა ჩვენთვის და უჩვენობა თქვენთვის, ორივე ნახევარი ცალ-ცა-
ლკე ყოველთვის უსრულო ნაწილებად დარჩებიან, მაგრამ ერთად შეე-
რთებით კი ერთს სულს შეადგენენ. დიახ, სულითა და გულით ჩვენ ერთი
ვართ, ერთს ბედს ქვეშ უნდა ვიყოთ ყოველთვის.

1880 წ.

გულო კაიკაციშვილი

შენგან ანთებული ჟინჟღილით...

ნამდვილო ქართველო თავადო აკაკი!

ეს რაღაც სხვანაირი ამბავია! დღეს მოყრილა მთელი საქართველოს
ერი, სხვა ერებიც ბევრია მათ შორის და გარს ეხვევიან შენს კუბოს, თით-
ქოს რაღაცას გეხვეწებიან: დარჩიო, ანუ გაბარებენ რამეს საქართველოს
შესახებ წარსულ დიდ წინაპრებთან, მაგრამ არა მგონია, უენო ხარ, სულია
ცოცხალი და უკვდავი, თორემ ენა და სხეული ვერ მიიღებს იმ შედარე-
ბას. არა, ვგონებ მისთვის არიან მოსულნი, რომ თაყვანი სცენ, ვითა ცხო-
ველის მყოფელს, შენს დიდებულ გვამს.

მეც ამ რიცხვში ვურევივარ, მოხუცებული უძლური ქართველი მუ-
სლიმანი, გამოგზავნილი სამესხეთოს მხრიდან, იმ მხრიდან, რომელიც
სამას წელზე მეტია მოიტაცა მტერმა და მოაშორა საქართველოს. გამო-
გზავნეს და დამავალეს, რომ მათ მაგიერადაც თაყვანი ვსცე შენს დიდე-
ბულ ცხედარს და თუ მოვახერხე, ორიოდე სიტყვა გითხრა, — საქართვე-
ლომ მუდამ მტრის ბრძოლაში ატარა თავისი სიცოცხლე; თუ სპარსნი თუ
ოსმალნი და სხვა ერებიც ღვრიდნენ მათ სისხლს და აოხრებდნენ ქართ-

ველთა ერის სადიდებელ ნაშთებს და ამგვარად საქართველოს ისტორია ქართველთა ერის წამების ისტორია არის. მაგრამ წამებულთა შორის განსხვავება არის. სამ ძმაში, მტერთან ბრძოლის დროს, მოხდება რომელი მტრის ტყვეობით განგმირული უკან მობრუნებულა, წყლული მოურჩენია და დარჩენილა თავის ოჯახში, მესამე კი მტერს წაუყვანია ტყვეთ და ჩაუგდია განუწყვეტელ სატანჯველში. აი სწორედ ქართველმა ერმა, ოსმალეთთან მრავალ საუკუნის განმავლობაში ბრძოლის დროს, დაჰკარგა ერთი მისი ძმა — სამცხე-საათაბაგო, უპირველესი მისი მხარე, ის მხარე, სადაც იშვა უკვდავი შოთა რუსთაველი და მრავალნი მებრძოლნი გმირნი და სამას წელზე მეტი იყო, რომ ეს დაკარგული ძმები ქართველებს თვალთაც აღარ უნახავს.

ბოლოს კი წარსულ რუსეთ-ოსმალეთის ომის დროს მოხდა განგება და კვლავ შემოგიერთდით ჩვენს უფროს მოძმე ქართველებს და ვსუნთქავთ ქართველ ერთან ერთად, და ამ დროს, სამასი წლის შემდეგ, სადაც შევიწახეთ ქართული დედაენა, ჩვენ ველირსეთ დაგვენახა დიდებული აკაკი, სინათლე, რომელიც ვითარცა უკვდავი შენ აღუნთე ქართველ ერს; მაგრამ ჩვენი მხარე მეტად დაბნელებული იყო და ერთი საათით ვერ მოეფინება ყველგან სინათლე და საჭიროა, რომ აქეთ უფრო მრავალი სანთელით შემოვიდნენ; და გევედრები, დაუბარე ამ შენებს, რომ ცალი თვალთ და ერთი ხელით სანთელი ჩვენსკენ დაიჭირონ, გვინათონ და გვიპატრონონ, აღვადგინოთ ჩვენი დედა-ენა, გვიხსნან ამ გაჭირვებისაგან, რომელშიუღაც ნამეტურ ახლა ვიმყოფებით. აღარ შეგაწუხებ, გაცხონოს ღმერთმან... და ვისურვებ, რომ შენფერი შვილი ბევრი გამოჩენოდეს საქართველოს, განათლებულს შენგან ანთებული ჟინუდლით.

იოსებ მებრელიძე

მან ისტორიული სიტყვა წარმოთქვა

გულო ხასანის ძე კაიკაციშვილის დაბადების 150 წლისთავი წელს ზეიმით ჩატარდა. როგორც მას მიმართავდნენ, გულო-ალა, ძირეული გვარით ქათამაძე, ქობულეთის მახლობელ სოფელ სამებიდან იყო; დედა — გუგუნავა აქარასა და გურიაში გავრცელებული გვარიშვილი ბრძანდებოდა.

გულო კაიკაციშვილი მე პირადადაც მინახავს ქობულეთში, სადაც ბახმაროს შემდეგ ზოგჯერ ზღვაზე დავყავდი მშობლებს; მასთან მამაჩემის — პედაგოგი ბართლომე შეგრელიძის (1883-1943) პირადად საუბარსაც დავსწრებივარ ისევ ქობულეთში 1918 წელს. ამ დროს მამაჩემი ართვინის ოლქის მმართველი იყო. აქედან რომ მაშინდელი საქართველოს მთავრობის წარგზავნილები გამოჩეკეს, ოზურგეთს ოსმალები უტევდნენ. ბა-

თუმიდან რომ წამოვედით, ქობულეთში შევჩერდით გადამდგარ გენერალ აგანოვსკის აგარაკზე, რომლის აგრონომად ჩვენი ახლობელი გიგო ულენტი (თენგიზ ულენტის მამა) მუშაობდა და ოჯახის სამეურნეო საქმეთა გამძღოლი სოფლიდან ჩვენი მეზობლის ვაჟი იასონ დოლიძე იყო...

ძალიან სასიამოვნო მოხუცი გახლდათ გულო-ალა. მან დინჯი, აზრიანი საუბარი იცოდა. ამ ჩემთვის უკანასკნელი შეხვედრისას გულო-ალამ დაწვრილებით გამოჰკითხა მამაჩემს ართვინის და გზაზე ბათუმამდე შექმნილ ვითარებებზე. ამ გაქირვების დროსაც კი გაიხსენა მან ბათუმსა და ართვინში იაკობ გოგებაშვილის ინიციატივით ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების მიერ სკოლები რომ გაიხსნა, ეს დიდი ამბები იყო და ახლა რა ვითარება დატოვებდა ართვინის სკოლაშიო...

მამაჩემმა აუწერა მდგომარეობა და დასძინა: მურლულსა და ჭინკათხევშიც სწავლობდნენ ქართულად, მაგრამ აწი ვინღა განაგრძობსო...

ოპტიმისტი კაცი იყო გულო-ალა, მან თქვა: გაიხსნება გზა, მათაც მოევლებათო...

პირადად მე გულო კაიკაციშვილის მოღვაწეობის შესახებ უფრო მეტი გავიგე, სახელუკვდავი ექვთიმე თაყაიშვილი რომ საფრანგეთიდან დაბრუნდა და იმყოფებოდა თბილისში ვერის ბაზრის მახლობლად ვაშლოვანის № 6-ში (II სართული) და იქვე (I სართულზე) ცხოვრობდა ცნობილი ქართველი მწერალი და საზოგადო მოღვაწე ჰაიდარ აბაშიძე და მისი მეუღლე მარგარიტა ყაფლანის ასული წერეთელი. ორივენი დიდუბის პანთეონში არიან დაკრძალულნი.

მონოგრაფიაში „ექვთიმე თაყაიშვილი“ (თბ., 1989 წ., გვ. 255, 256) დავბეჭდე კიდევ, ჰაიდარ აბაშიძე, ხშირი სტუმარი იყო ამ მოხუცისა. ისინი საქართველოს ოსმალებთან ურთიერთობის, გურია-აჭარის ძველ ყოფასა და სხვა საკითხებზეც საუბრობდნენ.

ბატონმა ექვთიმემ გაიხსენა: 1905 წელს აქარლებს გასახლებას უპირებდნენ. გულო კაიკაციშვილი მეთავე იყო ხალხის ადგილიდან დაუძვრელობის; მე მეფისნაცვალთან აღვძარი საქმეო, — დასძინა ბატონმა ექვთიმემო და მაშინ აქარელთა დევნა შეწყდაო... ბ. ექვთიმე განსაკუთრებულ მნიშვნელობას სამხედრო პირს გრიგოლ გურიელის მოღვაწეობას აკუთვნებდა: თავისი სიძის, ხიმშიაშვილის გადმოხირობით, — თქვა ექვთიმემ, — გრ. გურიელმა მოახერხა კლარჯეთისა და იქითა აჭარის უსისხლოდ შემოერთება. ამისათვის მას მთავრობამ, სამსახურიდან გადადგომის შემდეგ, მისცა გენერლობა“ (იქვე, გვ. 9).

გრ. გურიელი ახლოს იცნობდა გულო კაიკაციშვილს.

1891 წ. ზაფხულში კი, — ამბობს ე. თაყაიშვილი — „ს. ხუცუბნის მცხოვრებმა ქალმა გრ. გურიელსა და მე გვაჩუქა „ამავე სოფელში ნაპოვნი 30 ც. „სარდიონის მძივი“, ხოლო გრიგოლ გურიელს გლეხებმა მოართვეს იქვე ნაპოვნი სხვა ნივთები...

რომ ვინმემ არ იფიქროს, ახლა აქ გულო კაიკაციშვილზეა ლაპარაკი და ამიტომ ვუკავშირებ მის სახელს ექვთიმე თაყაიშვილის სახელთან, მომაქვს ამონაწერი ზემოხსენებული ჩემივე წიგნიდან ე. თაყაიშვილზე.

აქ ვკითხულობთ: „ე. თაყაიშვილის ინტერესს ამ პუნქტისადმი აძლიერებდა ის გარემოება, რომ 1879 წლის შემოდგომაზე აქვე (ხუცუბანში. ი. მ.) გულო კაიკაციშვილს შემთხვევით უპოვია ბრინჯაოს ორი ცული, ორი შვილდსაკინძი, ბრინჯაოსაგან ჩამოსხმული ლომის ფიგურა, რამდენიმე მძივი, თიხის პატარა ქვევრის სახელური... ა. იოსელიანი ლომის ამ ფიგურას ბიბლიურ ლაბარტუს — ძუ ლომს — უკავშირებს („ნარკვევები კოლხეთის ისტორიიდან“, თბ., 1978 წ. გვ. 238).

მარტო ამ ფაქტიდანაც კი გასაგებია ე. თაყაიშვილის ურთიერთობა გულო კაიკაციშვილთან და თვალსაჩინოა გულო კაიკაციშვილის დამსახურება.

რება ქართული არქეოლოგიის ექსპონატებით გამდიდრება -
ში.

აბელ სურგულაძის წიგნში „გულო კაიკაციშვილი“ (ბათ. 1978 წ.) ნათქვამია: გულო დაუღალავად იბრძოდა „ეროვნული თვითშეგნების ამაღლებისათვის, ენერგიულად გამოდიოდა მუჰაჯირობის წინააღმდეგ“, მის მოღვაწეობას უდიდეს შეფასებას აძლევდნენ მოწინავე ქართველები...

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, მასვე საქართველოს ისტორიის პირველწყაროებით გამდიდრებაშიც მიუძღვის ღვაწლი; ამის დამატებით ფაქტს აბელ სურგულაძე ასახელებს. სახელდობრ, გულო კაიკაციშვილის 1891 წ. არქეოლოგიური მონაპოვრები გახდა შედეგი იმისა, რომ „ბათუმის ოლქის გენერალ-გუბერნატორის ა. კომაროვის თხოვნითა და მის მიერ გამოყოფილი თანხებით გ. კაიკაციშვილმა 1881 წელს აწარმოვა არქეოლოგიური გათხრები სოფელ ხუცუბანში, სადაც საკმაოდ მრავალრიცხოვანი სამარხული ინვენტარი მოიპოვა“ (იქვე, გვ. 11).

სწორად შენიშნავს ა. სურგულაძე, რომ ეს დავალება არ იყო შემთხვევითი.

აჭარის სახელით გულო კაიკაციშვილს კავშირი ჰქონდა ჩვენ დიდ ეროვნულ მოღვაწეებთან, მნიშვნელოვანია მისივე თანამშრომლობა გაზეთებში, განსაკუთრებით — მისივე ურთიერთობა ჩვენს ეროვნულ მედროშეებთან — ილიასთან, აკაკისთან, იაკობ გოგებაშვილთან და მათ თანამებრძოლებთან.

გულო კაიკაციშვილი ღირსეული წინამორბედია ჰაიდარ აბაშიძისა და მისმაგვართა. მან ისტორიული სიტყვა წარმოთქვა აჭარის სახელით სახელუკვდავი აკაკი წერეთლის დაკრძალვაზე თბილისში და სხვა უამრავი საქმე უკვდავჰყოფს მის სახელს. საამისოდ მარტო იმ ფაქტის გახსენება კმარა, რომ ქართველი მუსულმანი ქრისტიან ქართველებთან ერთად იბრძოდა მუსულმანური სამყაროს წინააღმდეგ და ქრისტიანულ სამყაროს უკავშირდებოდა არა მხოლოდ მაშინ, ჩვენს დროშიც კი. რუსთაველის საზოგადოების პირველ ყრილობაზე, 1989 წლის სექტემბერს, საქართველოს ფილარმონიის დიდ საკონცერტო დარბაზში საზოგადოების ერთ-ერთ უაქტიურესი დელეგატის მიერ ითქვა: ჩვენს საზოგადოებას ქრისტიანული საქართველოს რუსთაველის საზოგადოება ვუწოდოთო. მე იქვე კატეგორიულად განვაცხადე, რომ საქართველო არის ეროვნული გაერთიანება და არა რელიგიური; რელიგიური პარტიკულარიზმი ვნებს ჩვენს ეროვნულ ინტერესებს-მეთქი. აქ გვესწრება ფრიდონ ხალვაში, არ უნდა გვესწრებოდეს-მეთქი?! დარბაზი აღფრთოვანებით შეხვდა ამ სიტყვებს და გაამართლა ეს, — დაარსდა ერთიანი საქართველოს რუსთაველის საზოგადოება...

აქ ახლა დავსძენთ, ძირითადად ქართული პატრიოტული იყო მთელი ქართველი მუსულმანობის პოზიციაც და მათ შორის გულო ახმედის ძე კაიკაციშვილისაც. იგი ამართლებდა გვარის აზრს — კაიკაციშვილობას და თვითონ ბრძანდებოდა კაიკაცი, ერის გულწრფელი შვილი და თანამემამულეთა კეთილისმყოფელი. დაფასებულია მისი სახელი და კიდევ უფრო გახმაურდება იგი სუვენერულ საქართველოში.

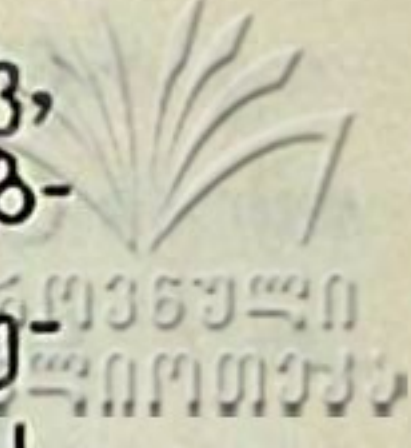
დიდი გმოსნის შეგონებანი

ვის აქვს გულში ჩამწვდომი, მგრძნობიარე, ლაღი, ჩონგურივით ტკბილი ხმა? — აკაკის, მისი ლირიკული ხმა ღვთაებრივია და უმაღლეს გიპყრობს, გაჯადოებს. მის სტრიქონებს ჩვენი გული ისე ითვისებს, როგორც მიჯნური რაინდი თავისი მიჯნურის მარად საყვარელ ხმას. ასე გგონია, აკაკის ყოველი ლექსი ეშხიანიცაა, სილამაზით მზეთუნახავს ჰგავს — ანათებს, ბრწყინავს, ელვარებს, ხან კრიალა წყაროა, ხან კი შვიდფერი ცისარტყელაა.

პოეზიის მთავარი ღირსება რა არის? — უშუალობა, უშუალობა და კიდევ უშუალობა. ლექსი პირდაპირ გულზე უნდა მოგეკიდოს. თუკი მას ეს ბუნებრივი თვისება აკლია, გული არ მიიღებს. მაშასადამე, შენს ლექსს ხალხი არ მიიღებს. რამდენია ასეთი პოეტი! კრიტიკოსები აქებენ-ადიდებენ, მაგრამ რა! პოეტი, რომელიც ცდილობს გაგვაკვიროს ხელოვნური მეტაფორებით, მიზანს ვერ აღწევს. ლექსი თვით მეტაფორული ქმნალობაა და მისი ძარღვი უშუალობაა.

აკაკის ლექსი გულიდან ამოდის, იწვის და ანათებს. მის ფერებს ქმნის თავისთავად წვა და ნათება. აბა, წაიკითხეთ „ციცინათელა“. დიდ პოეტს ფერუმარულით არ შეუკაზმავს იგი, მაგრამ გული ჩაუდვია შიგ — იწვის ხმელი წიფლის შეშასავით, იწვის და კი არ ნავლდება, არამედ მარადიულად მხურვალეა. „ჩემო ციცინათელა, რად მიფრენ ნელა-ნელა? შენმა შორით ნათებამ დამწვა და დამანელა“. ამ ლექსში იმხელა გულისტკივილია ჩადებული, რომ შენდაუნებურად გულდამწვარ მიჯნურს მოგაგონებს. ეს ლექსი ვედრებაცაა, ალერსიც და ტკბილი ხმით მოხმობაც... აკაკის ლექსი აზრიცაა და ცეცხლიც, თავისთავად მეტაფორაცაა, მაგრამ არა მყვირალა... აკაკი ზედმიწევნით ხალასი ნიჭით არის დაჯილდოებული — ღმერთმა ყველაფერი გაიმეტა მისთვის. ბედნიერია ის ერი, ვისაც ასეთი ცეცხლოვანი პოეტი ჰყავს. განა ამიტომ უმაღლეს არ მიგვაქვს სულსა და გულთან შოტლანდიის დიდი ლირიკოსი რობერტ ბერნსი!

მე ძალიან ვდელავ, როცა ვკითხულობ „ჩემო თავო, ბედი არ გიწერია“. ეს ლექსი ყოველმხრივ სრულყოფილად გამოხატავს ადამიანის მწუხარება-ტკივილებს, რომ იგი თითქოს შეუპყრია უიმედობას, სასოწარკვეთილებას და ღმერთს ევედრება: „ღმერთო მომეცი ნება, რომ მეღირსოს საფლავში დაძინება!“ მაგრამ აკაკი ის ვეფხვია, რომელიც არავის ნებდება და სიკვდილის ჟამსაც დაუმორჩილებელია, მაგრამ რა ქნას მგო-

სანმა: „ჩემო გულო, ტკბილად არ გიძგერია, რადგან სატრფო, ვხედავ, ჩემი მტერია!“ აქ მარხია დიდი და ღრმა იარა: სატრფო ხომ მისი სამშობლოა, საქართველოა. აქ არავითარი ალეგორია არ არის, პირდაპირ თქმულია ყველაფერი: ფარდას ხელს გაჰკრავ და ყველაფერი გამოჩნდება: ეს ლექსი ისე ომახიანად ოხრავს, როგორც ნიკოლოზ ბარათაშვილის „სულო ბოროტო“. აკაკის სახელს მარტო ეს ლექსიც შარავანდედს მოჰფენდა, მაგრამ აკაკის ასეთი მაღალპოეტური განა ერთი და ორი ქმნილება აქვს?

მე მიყვარს ორი მუხამბაზი. ერთი ასე იწყება: „გინდ მეძინოს, მაინც სულში მიზიხარ! თვალს ავახელ, ზედ წამწამზედ მიზიხარ!“ მეორე — „რომ იცოდე ჩემი გულის დარდები, გეფიცები ტურფავ, შეგიყვარდები!“ ორივე თავისთავად, შინაგანად ამღერებული, მუსიკალური ქმნილებაა. ორივე დიდ პოეტებს ეკუთვნის. ორივე ჩემი მარად საყვარელი პოეტია — გრიგოლ ორბელიანი და აკაკი წერეთელი! იტყვი, ეს ლექსები ადამიანის შექმნილი კი არაა, არამედ ღმერთის გაჩენილიაო, ორივე ეს შედეგრი ჩვენს სულშიც და ბუნებაშიც განხმულია. ყმაწვილობიდანვე ვკითხულობდი ამ ლექსებს და ვთრთოდი, გული სიყვარულს უხმობდა... და ახლა როცა ჩემთვის თითქოს ყველაფერი სიზმარია, ეს ლექსები კვლავ ცეცხლს მიკიდებენ, მალგზნებენ, მაახალგაზრდავებენ და გული კვლავ მიმიწევს სასიყვარულოდ... აკაკის რამდენი ლექსი მიუძღვნია საყვარელი ქალისათვის! — „ციცინათელა“, „გაუბედავი სიყვარული“, „კინტოს სიმღერა“, „რაც არ იწვის, არ ანათებს“, მაგრამ სხვა არის „სულიკო“: იგი მარადიული სიმღერაა სიყვარულისა, რომელიც ყველას გულს იპყრობს, ვინც არ უნდა იყოს ის — ქართველი თუ უცხოელი. ამიტომ იქცა იგი მსოფლიო საყვარელ სიმღერად. ამ ლექსმა სიყვარულის მარადიული სიმები გააბა ჩვენსა და ყველა იმათ შორის, ვისაც კი წაუკითხავს ან სიმღერად მოუსმენია ეს ლექსი.

მე როგორც ქართველი მოქალაქე და პოეტი, ილიას, აკაკის, ვაჟას გაზრდილი ვარ. როცა კითხვა ვისწავლე, ამ საყვარელ პოეტებს ვკითხულობდი, ამ დალოცვილებმა აავსეს ჩემი სულის ყულაბა ფასუთქმელი საუნჯეებით, თუ ვინმეს ვბაძავდი ლექსთა თბზვაში, მხოლოდ ამ სამ პოეტს. მათი ეროვნული წმინდა იდეალები ჩემს იდეალებად დავსახე... და ეს ბავშვობიდანვე... ხოლო როგორც „გამოცხვება“ ბავშვის სული, ისეთივე იქნება მარადის, თუმცა არ უნდა დაგვაფიწყდეს ადამიანის ბუნებრივი ხასიათი. ამიტომ ამბობს აკაკი: „მაგრამ მარტო წვრთნა რას უზამს, თუ ბუნებამც არ უშველა“. ჰოდა, ჩემი ერთ-ერთი დიდი აღმზრდელი აკაკი წერეთელია. აკაკის ცეცხლოვანი პოეზია ისე შემეყვარდა, რომ უიმისოდ სიცოცხლე ვერ წარმომედგინა. ახლაც ასე ვარ... რა დიდია აკაკის პოეზიაში ეროვნული მგზნებარება! ყოველი მისი ქმნილება

ცეცხლი და ნალვერდალია. პოდა, ამ ცეცხლზე ვიწოდი და „ვცხვებოდი“, ცხოვრებაში და პოეზიაში ჩემი მთავარი გზაც ეს არის. იმთავითვე გავრთავისე მისი ანკარა, ნათელი პოეზია... და ვიდრე ცოცხალი ვარ, ვაყვარებ იქნება ჩემი ფიცი და მანათობელი. ჩემი ანდერძიც ჩემი შვილებისა და შვილთაშვილებისადმი ეს არის: — უყვარდეთ აკაკის პოეზია და მიჰყვნენ მის ნათელ გზას!

პირველი ჩემი საყვარელი ლექსები იყო აკაკის „განთიადი“ და რაფიელ ერისთავის „სამშობლო ხევსურისა“. რადიოთი მომისმენია აკაკის ხმაც... თითქოს გულის კანკალით კითხულობს „განთიადს“... შენში ფორიაქობს სიკვდილ-სიცოცხლის მწარე ვნება. თითქოს მიყვები იმ პროცესიას, რომელსაც სასაფლაოსკენ მიაქვს შენი საყვარელი ადამიანის კუბო. „განთიადი“ ჩვენი პოეზიის ფასდაუდებელი მარგალიტია. შეიძლება ითქვას, რომ ამ ლექსმა ჩვენს თავზე უფრო სამშობლო შეგვაყვარა.

მე ძალიან მიყვარს ლექსი „სიზმარი“. ეს თოთხმეტსტროფიანი ლექსი ლირიკაცაა და ეპოსიც. დიდია ამ ლექსის შთაგონება, ხშირად უნდა კითხულობდნენ მას ჩვენი ქალები. ეს იმიტომ, რომ ჩვენს ღვინოს წყალი შეეპარა და ლოცვასავით გვჭირდება დიდი მგოსნის შეძახილი.

არა მგონია არ მქონდეს წაკითხული წერილი ან ლექსი ილიას მკვლევლობის შესახებ, თუკი სადმე დაბეჭდილა, მაგრამ სხვა არის აკაკის სიტყვაც და ლექსიც „ილიას მოკვლის გამო“. ეს ჩვენი გოდებაა... „ნუ პაწამღავთ მოხუცს გრძნობას და ნუ ამბობთ, რაც არ მჭერა... ნუთუ მაზოღადღეს გადაწყდა საქართველოს ბედისწერა?“

რაც თქვა დიდმა მგოსანმა, ეს მხოლოდ მისი სათქმელი იყო და სხვას არც შეეძლო ეთქვა იმდაგვარად, ქართველი ერის გული რომ შეეძრა. ეს შეუძლია მხოლოდ ერის გამორჩეულ პოეტს... და ის იყო იმჟამად ცოცხალთაგან რჩეული. ილიას მკვლევლობაზე აკაკის ყოველი სიტყვა ჭრილობასავით დააჩნდა საქართველოს გულს და არც არასდროს განიკურნება.

მე ძალიან მიყვარს აფხაზური სულით მფეთქავი აკაკის „გამზრდელი“, ლეო ქიაჩელის „თავადის ქალი მაია“ და კონსტანტინე გამსახურდიას „მთვარის მოტაცება“. მაგრამ „გამზრდელი“ სხვაა, „შუა უზის დიდი ზღვარი“. „გამზრდელი“ ყრმათა აღზრდის ფილოსოფიაა პოეზიის ენაზე, იგი მოძღვრებაა, ადამიანის ეთიკა მორალზე, ზოგიერთი მეცნიერისაგან განსხვავებით სქელ წიგნს რომ უძღვნის ამ საკითხს, დიდმა პოეტმა ორი სტრიქონით თქვა სათქმელი: „მაგრამ მარტო წვრთნა რას იზამს, თუ ბუნებამც არ უშველა?“

ყმაწვილობიდანვე მიყვარდა „სადღეგრძელო“, „ბედი ქართლისა“. „ბახტრიონი“ და „თორნიკე ერისთავი“. აქ მინდა გავიხსენო პატარა ეპიზოდი.

ვსწავლობდი ჩემი სოფლის სკოლაში. აქვე გზის სამუშაოები იყო გაჩაღებული. მუშაობდნენ საიდანაც მოწვეული ახალგაზრდები. ისინი ხშირად მღეროდნენ ხოლმე. ერთხელ, როცა მღეროდნენ, მივეახლე მათ, შავგვრემანი ახალგაზრდა, რომელსაც სულეიმანი ერქვა, ლექსად ამბობდა სიმღერას. ლექსი ძალიან მომეწონა. სულეიმანმა მკითხა — გიყვარს სიმღერა? კი-მეთქი, თან დავძინე, რომ ეს ლექსი მომეწონა და თუ შეიძლება დამიწერეთ-მეთქი. კიო. ფანქარი და ქაღალდი მივაწოდე, დამიწერა და მომცა. თან დამავალა. ორ-სამ დღეში ზეპირად უნდა ისწავლო, ჩვენ შეგამოწმებთო, ლექსი ასე იწყებოდა: „ვინ დასთვალოს ზღვაში ქვიშა და ან ცაზე ვარსკვლავები“. მე იგი ზეპირად ვისწავლე და სულეიმან ბიძიას გამოცდა ჩავაბარე. შემაქო. ახლა მკითხა გვარი, ვუპასუხე.

— ახმედ ვარშანიძე რაა შენი?

— ძმა.

— მე და ახმედი ერთად ვსწავლობდით ბათუმის პედაგოგიურ სასწავლებელში. მე ქობულეთელი ცეცხლაძე ვარ. მომიკითხე ახმედი. ძალიან ნიჭიერი მოსწავლე იყო, — მითხრა და ისევ წამოიწყო, „ვინ დასთვალოს ზღვაში ქვიშა“ და აპყვნენ სხვებიც...

როგორ შემეყვარდნენ ეს მომღერლები... მაგრამ მალე თვალს მიეფარენ, აღარ მოსულან ჩემს სოფელში... და ვდარდობდი კიდევ...

მერე, როცა აკაკის წიგნებს დავეწაფე... წავიკითხე „თორნიკე ერისთავი“, მაშინ მივხვდი, ვის ეკუთვნოდა ჩემი საყვარელი ლექსი.

დიახ, ბავშვობიდანვე შევიყვარე ეს პოემა და იგი ჩემს სულშია განხმული.

ხომ წავიკითხავთ პოემა „ნათელა“? რად ღირს მარტო ნათელას სიმღერა. გავიხსენებ დასაწყისს: „ჩონგურს სიმები გავუბი, მოვმართე ნელანელაო; შევუხმატკბილე ერთმანეთს: „ოდელა-დელა-დელაო!“ ეს ლექსი რომელიც საქართველოს ერთიანობის ჰიმნია, ცალკედაც არის დაუფუძლი... მახარებს ის, რომ დღეს გვყავს მრავალი ნათელა, რომლებიც თავის ღვაწლს დებენ საქართველოს დამოუკიდებლობისათვის ბრძოლაში, დიახაც, რომ შეიძლება ვთქვათ — აკაკის ნათელას შთამომავალნი არიან ისინი და უთუოდ ბოლომდე ღირსეულად ივლიან აღთქმული გზით.

აკაკის დალოცვილი ენა აქვს. საამოდ იკითხება მისი პოეზიაც და პუბლიცისტური ქმნილებებიც. „ბაში-აჩუკი“ ყველა ქართველის საყვარელი ნაწარმოებია. შეიქმნა კინოსურათიც. მასში მონაწილეობენ ბათუმელი მსახიობებიც — იუსუფ კობალაძე და იუსუფ ზოიძე. მადლობა რეჟისორს, ვინაც მიიწვია კინოსცენარში მონაწილეობის მისაღებად ბათუმელი მსახიობები. ისინი რახანია აღარ არიან ცოცხალნი... და ეს მათ ხსოვნად დარჩება...

მე მიყვარს აკაკის პუბლიცისტიკაც — სასაუბრო ენითაა დაწერილი.

დღეს ჩვენ ბევრს ვლაპარაკობთ და ვწერთ ქართველთა ერთიანობა-სოლიდარობაზე, გათიშულობის მანიით ისე ვართ შეწუხებულნი, რომ იძულებული გავხდით შეგვექმნა „საქართველოს ეროვნული თანხმობის კავშირი“, რომლის ერთ-ერთი წევრი მეცა ვარ. გათიშულობა, ცალკე-ცალკეობა დღევანდელი ჭირი როდია. იგი ქართველებს ადამისწლიდან მოგვდგამს. ასეთნი გაგვაჩინა ღმერთმა. ყველა გონიერი ქართველი სწუხდა ამის გამო და ცდილობდა მის აღკვეთას. განა შემადრწუნებელი არაა ილიას ლექსი „ბედნიერი ერი“, მაგრამ მწარე სინამდვილის აღმოთქმაა. აკაკიც არაერთხელ მოუქნევს მახვილს გზამრუდზე მორბენალს. მაგრამ აქ მინდა მოვიტანო ნაკვეთი მისი წერილიდან — „ივანე მაჩაბლისადმი“. იგი წერს: „სიცოცხლეში გდევნიან, მახეს გიგებენ, სიკვდილამდე მიგიყვანებენ, გატირებენ და რომ მოკვდები, მაშინ ზარს ამბობენ მხოლოდ თავის-თავის გამოსაჩენად, იმერელ მოზარეებსავით... ძნელია ამას რომ ვამბობ, მაგრამ რა ვქნა, რომ გულმა ვეღარ დაიტია და შენ რა უნდა დავიფარო?“

ვინც ჩაიხედავს ჩვენი კლასიკოსების წიგნებში, რამდენ სიბრძნეს იპოვის! მაგრამ რა მაქნისია მარტო წაკითხვა, თუკი ამ სიბრძნეს არ შევიყვარებთ და მას ცხოვრებაში არ დავაფუძნებთ. რუსთაველი ამბობს: „ვინ მოყვარესა არ ეძებს, იგი თავისა მტერია“. ეს უფრო შორსდებული სტრიქონია. ჩვენ მოყვარეს უნდა ვეძებდეთ არა მარტო შინ, არამედ გარეთაც. ჩვენს საუნჯეში იმდენი სიბრძნეა დაგროვილი, რომ სხვისგან სესხება არ დაგვჭირდება, ჩვენივე გვეყოფა თავსაყრელად. მაგრამ გვეყოფა ნებისყოფა შევეკავშირდეთ, განვმტკიცდეთ და ეს საუნჯე გამოვიყენოთ ჩვენი ერის სასარგებლოდ, საქართველოს დამოუკიდებლობის მისაღწევად?

დიდი აკაკი ამ გზაზე ათასსანთელანთებული მოგვძახის: „მხარი მხარს მივცეთ, ხელი ხელს...“

ღიახაც, მტკიცე ერთიანობით უნდა მოვიპოვოთ კიდევ ნანატრი თავისუფლება, თორემ მომავალი თაობა სამსჯავროს სკამზე დაგსვამს, მოღალატედ ჩაგვთვლის. მაშ, ერთიანობისაკენ, აღქმული მიზნისაკენ ერთად, მტკიცედ ვიაროთ, ქართველებო!

ამას შთაგვაგონებენ დიდი მგოსნის ლექსებიც...

აკაკის

საქართველო და აკაკი
 ერთი სახელი მგონია.
 ეს ორი სიტყვა აკვანში
 დედისგან გამიგონია.
 მისი სიმღერის ნათელით
 გავფანტეთ ცივი უკუნი, —
 ცა-ფირუზ-ხმელეთ-ზურმუხტით
 და სიყვარულის შუქურით.
 თავისუფლების დაფდაფით,
 საყვირითა და ნადართ,
 უსპეტაკესი ლექსით და
 უსპეტაკესი ჭაღარით.
 მისი ხმატკბილი ნექტარი
 ქართველს ბაგეზე აღნება.
 მარტო პოეტი კი არა,
 ერის უფალი ბრძანდება.
 თუ გამიჭირდა, აღმართავს
 ხანჯალს უშიშრად ის ერთი.
 სანამ იგი მყავს, რას მიზამს
 ღუშმანი ეშმაკისერთი.
 სანამდე მისი კოცონი
 ჩემს სალოცავზე ანთია,
 ვინ დააჩოქებს მყინვარწვერს,
 ვინ ღამითაღზავს განთიადს?!
 სამშობლოსათვის ბრძოლაში
 ვინ დაუდგება გოლიათს?
 საქართველო და აკაკი,
 ცალკე არ ითქმის, მგონია.
 ეს ორი ტკბილი სახელი
 აკვანში გამიგონია,
 დედისგან გამიგონია
 და საქართველოს ტოლია...

აკაკი წერეთლის პოეზიური ფენომენი

აკაკი წერეთლის ფენომენმა დიდი და კეთილისმყოფელი გავლენა მოახდინა მეოცე საუკუნის ქართულ პოეზიაზე თავისი მხატვრულ-ვერსიფიკაციული თვალსაზრისით. მან მთელი ეპოქა შექმნა ქართულ პოეზიაში. ეს სულის ძვრა და მხატვრული აზროვნების პოეტური რეალიზაცია არ მომხდარა სათანადო წინამძღვრებისა და ტრადიციების გარეშე... როგორც ყოველი ნოვატორობა, აკაკის პოეზია იყო ზეაღსვლა არსებული ლიტერატურული ტრადიციებიდან როგორც მხატვრული გამოსახვის საშუალებებით, ასევე ლიტერატურული მიმართულების ჩამოყალიბებითა და სტილური თავისებურებებით. რუსთაველს ბევრი ლიტერატურული მიმდევარი ჰყავდა. საკმარისია ითქვას, რომ მეთორმეტე საუკუნიდან მოყოლებული, რუსთაველის მიერ გაკვალიშული შაირის პოეტური გზით მიდიოდა ქართული მწერლობა. მისი სიბრძნისა და გენიალობის კეთილისმყოფელი გავლენა კი, ცხადია, მრავალ საუკუნეს გასტანს. მხოლოდ ამის შემდეგ შეიქმნა თავისებური პოეტური სტილის, მიმართულებისა და მხატვრული გამოსახვის საშუალებათა სრულიად განსხვავებული ფენომენი დავით გურამიშვილის სახით. მალე ნიკოლოზ ბარათაშვილმა ქართულ პოეტურ აზროვნებას სრულიად ახალი მიმართულება მისცა და რაღაც სამნახევარი ათეული ლექსით მთელი სიახლე შექმნა. ბარათაშვილისაგან განსხვავებით, ვაჟას ფენომენმა პოეზია სრულიად ახალ, გასაკვირ და მით უფრო საინტერესო რელსებზე გადაიყვანა. ისინი ერთმანეთისაგან სრულიად განსხვავებული მიმართულებებია. ამ მხატვრულ პანორამაში სრულიად სხვა, ერის ტკივილებიდან წამოზრდილი და ნათლის სვეტად ამაღლებულია აკაკი წერეთელი დიდ ილიასთან ერთად.

აღბათ, ძნელად მოიძებნება, პრეცედენტი ერთი ფაქტისა, რაც აკაკი წერეთლის დიდ პოპულარობასა და მისი პოეზიის აღიარებაზე ასე რომ მეტყველებდეს.

ეს ფაქტი კი გახლავთ ის, რომ ქუთაისში ულამაზესი ქალები შეეხებენ ეტლში, ზედ მგოსანი — აკაკი დააბრძანეს და ქუჩებში გაატარეს. ნიშანდობლივია, რომ ეს ხდება ჩვენს ქვეყანაში, სადაც ტრადიციულად მეტად დიდია ქალის კულტი, საკმარისია ითქვას, რომ ქალის ფენომენი ღვთაებამდეა ამაღლებული, მრავალი მათგანი კი წმინდანადაა შერაცხული. ასეთ რომანტიულ და საოცრად საინტერესო სინამდვილეში ქალები ებმებიან ეტლში, რომელშიც ზის ერის ბუღბუღი. აქ მგოსანი მითოლოგიურ ზევსზე უფრო ამაღლებული ჩანს, რადგან ყველაფერი ეს მოხდა არათუ „ზეციურ ეტლში“, არამედ სინამდვილეში. არც იმას მოეძებნება ანალოგი, რომ ილიას გვერდით, რომელიც ერის მამად და წმინდანად მიიჩნიეს, აკაკი პოეზიის მამად და ერის ბუღბუღად აღიარეს.

ილიამ გამოაღვიძა ქართველი ერი, რომელსაც „მაჭლაჭუნასაგან“ სული ეხუთებოდა. აკაკიმ მოაცილა ერს ეს სულთამხუთავი და თავისი მირონცხებული პოეზიით სული მოათქმევინა. ილია და აკაკი! — ასე აღიქვა საქართველომ მეცხრამეტე საუკუნის მიმწუხრის ეს ორი გიგანტი, ვისშიაც დაუშრეტელი იმედი და სულის ახსნა ეგულებოდათ. ჭირშიც და ლხინშიც ეს სახელები იყო ხალხის ავგაროზი და შემწეობის მალემშველელი თეთრი გიორგი. ასეა, ხალხი თავის რჩეულებს არათუ სახელ-გვარებით მოიხსენიებს, არამედ მარტოოდენ გვარებით ან მარტოოდენ სახელებით. ამის მაგალითია: პომეროსი, ფირდოუსი, ოვიდიუსი, რუსთაველი, შექსპირი, გოეთე, ბაირონი, ბა-

რათაშვილი, პუშკინი, ლერმონტოვი, ილია აკაკი, ვაჟა, ყაზბეგი, გალაკტიონი, ბლოკი და მრავალი სხვა.

აკაკი წერეთელი მრავალმხრივი და მრავალფეროვანი შემოქმედია. იგი პროზაშიც და პოეზიაშიც, დრამატურგიაშიც და პუბლიცისტიკაშიც, კერძოდ წერილებსა და ანეკდოტებშიც კი პოეტია. მთელი მისი ცხოვრების არსი და ზებუნებრივი მიზანი იყო შემოქმედებითი ზრუნვა სამშობლოსა და მშობლიური ერისადმი, რომელიც მტრებს უკვე აღსრულებული ეგონათ, მაგრამ მათ აკაკიმ პირში მიახალა: „არ მომკვდარა, მხოლოდ სძინავს“ და, გაიღვიძებს თუ არა, „ვინც შენატრის იმის სიკვდილს“, იმას აუცილებლად დაამიწებსო.

განსაკუთრებულ აქტუალობას იძენს ეს სიტყვები დღეს, როდესაც საუკუნეების განმავლობაში მოკეთის ნილაბნატარებმა შინაურმა „მოკეთებმა“, გარეშე მტრებისა და ნიჰილისტ-ასიმილატორების თანადგომით, მოიხსნეს ეს ყალბი ნილაბი და გამოაჩინეს თავისი ნამდვილი სახე. აკაკიმ ბევრი ეცადა გაეთხარა ძირი ძირმწარისათვის, მაგრამ ამაოდ! ბოლოს ეს საქმე მან ახალგაზრდებს მიანდო მოწოდებით: „ახლა კი თქვენი ჯერია, გამოდით თქვენი ქირიმე“. იმავე ახალგაზრდებზე ამჟამებდა იმედებს დიდი ილია. მისი ღრმა რწმენით, მხოლოდ ისინი აღუდგენდნენ საქართველოს დიდების დღეებს.

დიდ ილიასთან ერთად აკაკი დაეწინამძღვრა საქართველოში ეროვნულ-გამათავისუფლებელ და რევოლუციურ-დემოკრატიულ მოძრაობას. აქ აღარ ჩამოვთვლი ამ თემაზე შექმნილ მის უკვდავ ნაწარმოებებს.

ეროვნულ-გამათავისუფლებელი ბრძოლა შეუძლებელია ეროვნული თვითშეგნების გარეშე, ახალგაზრდობის ღრმა განათლებისა და სწორი აღზრდის გარეშე. მისი მთელი რიგი ნაწარმოებების გვერდით ამ მიმართებით ეტალონური ხასიათისაა პოემა „გამაზრდელი“. სარეცელს მიჯაჭულმა აკაკიმ მოისურვა წაეკითხათ მისთვის ეს პოემა. კითხვა რომ დაამთავრეს, ცრემლმორეულმა პოეტმა თქვა: „მართლაც კარგად დამიწერია“.

ეს სამსიტყვიანი ფრაზა — „მართლაც კარგად დამიწერია“ — ითქმის მის ყველა ნაწარმოებზე. თვით პოემა „თორნიკე ერისთავი“ არის გამოხატულება საქართველოს უდიდესი კეთილშობილებისა, ჰუმანიზმისა და ადრეულ წლებში ქვეყნის სიძლიერისა. შეჭირვების უამს საქართველო თვით ბიზანტიასაც კი ენმარებოდა. ეს მეტად ცოცხალი და საინტერესო მაგალითია თაობათათვის მომავლისა და ეროვნული თვითმყოფადობის გაძლიერების ძნელ გზაზე. ეს მათზეა ნათქვამი:

ვინ დასთვალოს ზღვაში ქვიშა და ან ცაზე ვარსკვლავები,
ვინ შეამკოს ღირსეულად ქართველ გმირთა მხარ-მკლავები.
ვინ მოგვითხრას მათი საქმე უთვალავი საგმირონი
და ან მათზე გადმოსული მაღლი ღვთისა და მირონი....

ან:

„როგორც ხელის გულს, ისე ბრძოლის ველს
მაღლით დაჰყურებს მთავარსარდალი“...

არა! ნუ შევეხებით დიდი მგოსნის შემოქმედების მხატვრულ „სიმებს“, აქ მისი „საორღანო გუმბათი“ არ არის. შევეხოთ მხოლოდ მისი „ჩონგურის“ სიმებს და აქვე ვთქვათ ის, რომ აკაკის აზრით ერს, მაღალ ზნეობრივ, სოციალურ და პოლიტიკურ შეგნებასთან ერთად, სჭირდება აგრეთვე მტკიცე ეროვნული ერთიანობა. „ჩონგური საქართველოა, სიმები ჩვენ ვართ ყველაო“ და, რაც მთავარია, საქიროა მეტისმეტი სიფრთხილე, თორემ „ერთი მათგანი რომ გაწყდეს“, საქმე წახდება. წამხდარ საქმეს კი „მაშინვე უნდა შეველაო“.

„ბედნიერია, ჩვენის ფიქრით, აკაკი, — ბრძანებდა დიდი ილია, — რომ იღვწის და თავისი ღვაწლის ნაყოფი სიცოცხლითვე თავისი თვალთ იწახულა“. მართლაც იშვიათია შემთხვევა, რომ პოეტმა თავისივე სიცოცხლეში მოიპოვოს ისეთი პოპულარობა, როგორიც ჰქონდა აკაკის.

აკაკის თანამედროვენი ამბობდნენ, რომ საყვარელ პოეტში „პრომეთეს სისხლი სჩქეფს, რომელმაც ოლიმპოზე ნეტარებას კაცთა ბედნიერება არჩია და ღმერთთა სამყოფიდან ქვეყნად მოიტანა ცეცხლი“.

ვისთვისაც სამშობლო ჭეშმარიტ ხატად იყო მიჩნეული, მაღლიერმა ქართველმა მკითხველმა ის თავად ხატად მიიჩნია. კიტა აბაშიძის სიტყვით რომ ვთქვათ, „ქართველ ერს ეს ორი სახელი, — ილიასი და აკაკისა, — განუყრელად, განუშორებლად აქვს დასვენებული მის სალოცავ სახატეში“. იგივე კიტა აბაშიძე ძალიან სამართლიანად შენიშნავს: „აკაკის ნიჭი ქალწულებრივი ნიჭია, ბედნიერი ნიჭი, როგორც ილია ამბობს: ნიჭი ნაწი და ნარნარი, მსუბუქი და მომხიბვლელი, ვით ნიჭი რაფაელისა, რასინისა და შილერისა... ილიასა და აკაკის ნიჭის სასწორი ქართველი ერის გულია, ამ სასწორის აწარმაცი კი — ქართველი ერის გონება. ერს მათთვის სამუდამო სანეტარო აღგილი აქვს მიჩნეული მის გულში და არასოდეს სასწორს არცერთისაკენ არ გადახრის“...

აკაკიმ თავისი სამშობლო-ხატის წინაშე პოეტური მუხლმოყრილობით, ამ სახატეში ლოცვით, სანთელივით წვითა და დნობით განვლო თავისი „წუთისოფელი“. განვლო ისე, რომ თავისთავისათვის, საკუთარი ბედნიერებისათვის, საყვარელ ცოლ-შვილისათვის ვერ მოიცალა. არადა, საოცარი ერთგულებით უყვარდა ისინი, გადახვეწილნი შორეულ საფრანგეთში. აკაკის მიმართ შესანიშნავად თქვა ვახტანგ კოტეტიშვილმა: „მოაცილეთ აკაკი საქართველოს და საქართველო დასახიჩრდება. მან შექმნა რელიგია ეროვნებისა“. ალბათ, ამას ქვეცნობიერად გრძნობდა აკაკი და სწორედ ამიტომ არ წავიდა საფრანგეთში ცოლ-შვილთან, არ დარჩა მოსკოვში და არც პეტერბურგში. დიახ, დიდი პოეტები გრძნობენ და ხედავენ თავისთავს მომავალში. პუშკინსაც ამ გრძნობამ ათქმევინა: „ძეგლი ავიგე ხელთუქმნელი, მარადიული“... და რაოდენ პარადოქსალურია, რომ თავისმა სალოცავ ხატში, — სამშობლოში — ყოვლადქართულისადმი ნიჭილისტურმა დამოკიდებულებამ, რუსიფიკატორული ვითარებისადმი შეგუებამ აკაკის ბევრჯერ ატკინა გული. იმ დროიდან მოყოლებული, მოდად იქცა რუსულ ენაზე ლაპარაკი. ეს მათ კულტურის მაუწყებელი ეგონათ და ცთუნებასაც ამიტომ ვერ ასცდნენ. ასეთი ცთუნება თვით რუს ხალხსაც ჰქონდა... ისინი მაღალ წრეებში ძირითადად ფრანგულად ლაპარაკობდნენ. დიდი ისტორიის მქონე პატარა საქართველოში კი პოეტს ასეთი მოდასაყოლილობა ძალიან ეჩავრებოდა. მას გული დასწყვიტა და საგონებელში ჩააგდო იმ ფაქტმა. რომ მეტადრე ქალაქელებმა მშობლიური ქართული გვერდით გადასდეს და რუსულად ლაპარაკდნენ“. პოეტის თანამედროვე გიორგი ნიორაძე იგონებს საჩხერის მატარებელზე აკაკისთან შეხვედრას, პოეტის დიალოგს ერთ მდიდრულად ჩაცმულ ქალთან, რომელიც თავისი რვა წლის გოგონასთან ერთად თბილისში მიემგზავრებოდა. კუბეში აკაკიმ დაუყვავა გოგონას და უთხრა:

„— აბა მითხარი, რა ლექსები იცი ზეპირად.

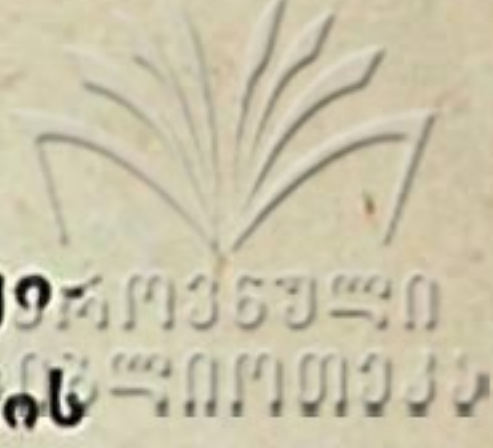
— ლექსები?... აი, თუნდაც „პეტუშოკ, პეტუშოკ, ზალატოი გრებეშოკ“.

— კიდევ რა იცი?

— კიდევ? „უილ ბილ უ ბაბუშკი“...

— მეტი არაფერი იცი?

— როგორ არა. — და კიდევ ერთი რუსულად დასწავლილი ლექსი წაიკითხა. ბავშვი დიდის წვალეებით კითხულობდა ლექსებს... სიტყვები არ ესმოდა და თუთიყუშის-ნაირად შეუგნებლად ლაპარაკობდა“.

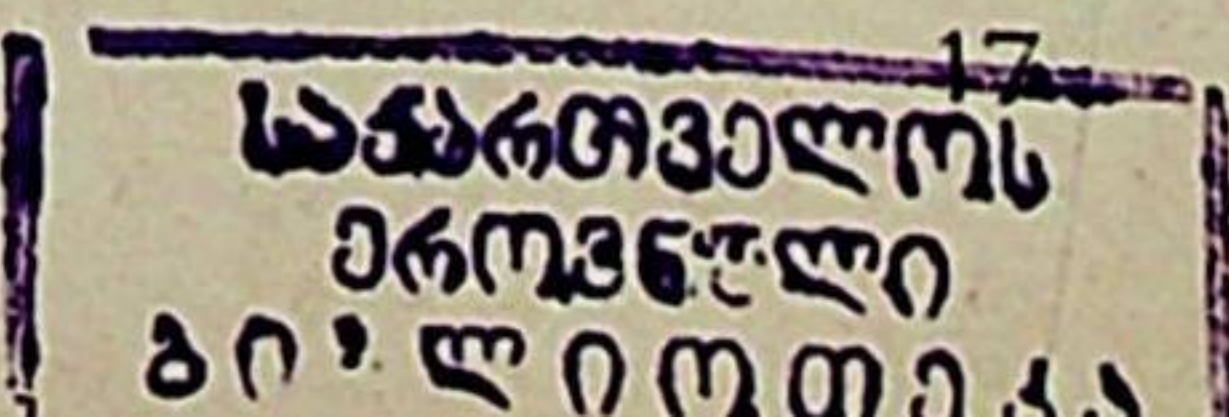
19635

აღმოჩნდა, რომ ბავშვმა არცერთი ქართული ლექსი არ იცოდა. აკაკის ძალიან ეწყურა და მძიმედ ამოიხვნეშა. შემდგომ დღეებსა და წლებში ეს ამოხვნეშა ქართული ენის დაცვასა და მისი სიწმინდისათვის ბრძოლაში გადაიზარდა. ეს იყო უკომპრომისო ბრძოლა. ამ ომში ხმლის „მარჯვედ“ ქნევისათვის გადაემტერენ პოეტს. „თვალს მიხვევენ, ენას მგლეჩენ და მაგდებენ საკირეში“, — დაიჩივლა მან, მაგრამ ამ საკირემ ვერ დასწვა იგი. აკაკი მათ სხვათა ენაზე მოწოდებებს ეძაპოდა. მან იცოდა, რომ ამ „სხვათა ენით აუღურტულეებიდან“ იწყება „დაცემა ჩვენი ეროვნებისა“, რამეთუ „ენა ცოცხალი ისტორიაა ერის ზრდა-განვითარებისა და თავგადასავლისა, ენა დედა-ძალაა ეროვნებისა და როდესაც ეს ძარღვი გაწყდება, ერიც გაქრება, როდესაც ეს საძირკველი შეირყევა, ერიც უძლურდება“... სწორედ ამაზე ეთანადებოდა გული მგოსანს და მას არ შეეძლო მშვიდად ეყურებინა ამ მდგომარეობისათვის. პარადოქსალურია, მაგრამ ფაქტია, რომ თვით მგოსანს მეუღლე ჰყავდა არაქართველი და მისმა შვილმა ალექსიმ ქართული არც კი იცოდა. თუკი რამ „ამოვარდნილობა“, მოუწესრიგებლობა ჰქონდა აკაკის თავის პირად ცხოვრებაში, როგორც ჩვეულებრივ ადამიანს, მიწეზე ამისა სწორედ ამ პარადოქსალური ვითარებისაგან იღებდა თავის საწყისს. მიუხედავად ყოველივე ამისა, აკაკი დიდ პატივს ცემდა თავის ცოლ-შვილს, მეტადრე — ცოლს. ამას ადასტურებს საფრანგეთში გადასვნილი, პარიზში მცხოვრები ქართველის ბატონ მისიელ სტურუას კოლექცია, სადაც დაცული იყო აკაკი წერეთლის წერილები თავისი ცოლ-შვილისადმი. ოთხმოცდაათამდე წერილი მთავრდება შემდეგი სასიყვარულო სიტყვებით: „გკოცნით, თქვენი აკაკი“, „მარად თქვენი მოყვარული აკაკი“, „კუბოს კარამდე თქვენი აკაკი“, „თქვენი უერთგულესი აკაკი“ და ა. შ. წერილები იწერებოდა რუსულად. აქ კი, საქართველოში, დიდ ილიასთან ერთად ქართული ენის სიწმინდისათვის თავდადებით იბრძოდა...

აკაკი საქართველოს ისტორიას, მის რეგიონალურ თვისებებს და ინტერესებს დიდი ყურადღებით სწავლობდა. მან იმოგზაურა თითქმის ყველა კუთხეში. საზღვარგარეთაც იყო ტრაპიზონში განსვენებული იმერეთის მეფის სოლომონის უიღბლო და უბედური ცხოვრების მაგალითზე წარმოსახა საქართველოს ავბედითობის ერთი ფურცელი. ამ მხრივ მეტად საინტერესოა მისი წერილი, დაბეჭდილი გაზეთ „განათლების“ 1910 წლის მეშვიდე ნომერში. „გამასხენდა იმერეთის ამ უკანასკნელი მეფის შავი დღეები“, — თქვა მან მას შემდეგ, როცა ტრაპიზონში, ბერძნთა წმინდა ნისის მონასტერში, შესასვლელ კარებთან იხილა სოლომონის საფლავი. ეს წერილი მეტად საყურადღებო მასალებს შეიცავს. (აკაკის დედა — ეკატერინე აბაშიძე იყო სოლომონის შვილის შვილის შვილი ანუ ბადიშის შვილი).

აკაკის საოცრად უყვარდა საქართველო. მისი ფლორა და ფაუნა. ვერც მანამდე და ვერც მას შემდეგ ვერცერთმა პოეტმა ისე ლამაზად ვერა თქვა, როგორც აკაკიმ: „ცა ფირუზ — ხმელეთ ზურმუსტო ჩემო სამშობლო მხარეო“. საქართველოს ყველაზე ლამაზი ეპითეტები აკაკი წერეთელს ეკუთვნის. იგი თავგამოდებით იბრძოდა საქართველოს ეროვნული სიზღიდრის წარმოჩენისათვის. ქიათურის მარგანეცის აღმოჩენა მის სახელთანაა დაკავშირებული. აკაკი დიდ პატივს სცემდა ხალხის წეს-ჩვეულებას. მის ნაწარმოებებში გაბნეულია ის ეთნოგრაფიული მარგალიტები, რომლებსაც მხატვრობასთან ერთად დიდი მეცნიერული ღირებულებაც გააჩნია. დიდ პატივს მიაგებდა, აგრეთვე ხალხურ სიბრძნეს. აკაკი გვევლინება ფოლკლორული მასალების არა მარტო შემგროვებელ, არამედ მის პოპულარიზატორადაც.

აკაკიმ ხალხური სიბრძნე გამოიყენა მისი ყველა ჟანრის ნაწარმოებებში. განსაკუთრებით აღსანიშნავია: „თორნიკე ერისთავი“, „მოვა დრო“, „ნათელა“, „გორგასლანი“, „ორი ქართველი“, „ლეგენდური“, „მედეა“, „პატარა კახი“, „თამარ ცბიერი“, „ძველს დ.

„ხალს შუა“, „კუდაბჭიკეთი“, „ქართული ფულის თავგადასავალი“, „ყენობა“ და მრავალი სხვა.

აკაკის გატაცება ქართული ზეპირსიტყვიერებით ყურადღებიდან არ გამოპარვია დიდ მკვლევარსა და პირველწყაროთა შემქმნელს ბატონ ექვთიმე თაყაიშვილს. მან სპეციალური წერილი უძღვნა აკაკის სათაურით: „აკაკი და ზეპირსიტყვიერება“.

ცალკე აღნიშვნის ღირსია და კვლევის საგანია აკაკის დამოკიდებულება აჭარისადმი. ამჯერად დავკმაყოფილდებით იმით, რომ აკაკიმ მეტად საინტერესო სიტყვა წარმოასწავა მუხრან ბატონის სასახლეში აჭარის დეპუტაციის პატივსაცემად გამართულ დარბაზობაზე. ეს სიტყვა დაბეჭდილია 1878 წლის გაზეთ „დროების“ 23 აპრილის ნომერში და ვფიქრობ, მას ყველა უნდა იცნობდეს.

სამოცდათხუთმეტი წლის ასაკში დასრულდა აკაკი წერეთლის, როგორც პიროვნების, სიცოცხლე, მაგრამ მისი პოეზია ყველა საუკუნეში განაგრძობს სიცოცხლეს. მან საოცარი სიღრმე და სიმსუბუქე, პოეტური გამსჭვინველობა მისცა ქართულ პროზას, ახლებურად წარმოაჩინა დრამატურგია, შექმნა და თარგმნა იგავები, დაგვიტოვა შესანიშნავი პუბლიცისტიკა. თავისუფლებადარგულ და გულდამძიმებულ ერს სიცოცხლის ელექსირად მიაჩნდა აკაკის ე. წ. ნაკვესები, მახვილსიტყვაობა და ოხუნჯობანი. შეკრებილი და გამოცემულია აკაკის იუმორისტული ხასიათის კრებული სათაურით „აკაკის ნაკვესები“, სადაც წარმოდგენილია 91 დასახელების სხვადასხვა ხასიათის მასალა. იგი გასაკილაფს და სახუმაროს ყველგან პოულობდა.

აკაკი საკუთარ სულიერ მოძღვრად მიაჩნდათ კავკასიაში მცხოვრებ ყველა ეროვნების აღმიანებს. აკაკის გარდაცვალებაზე სომხური გაზეთი „ორიზონი“ (ჰორიზონტი) წერდა: „რუსთველის გენიის შემდეგ აკაკის ყველაზე საპატიო ადგილი უკავია. ჩვენ არ ვიცით მეორე სხვა ქართველი პოეტი, რომელიც აკაკი წერეთლის ოდენა პოპულარობით სარგებლობდეს“.

აზერბაიჯანული გაზეთი „იკბალი“ (ილბალი) საქვეყნოდ აღხადებდა: „აკაკი არის არა მარტო ერთი რომელიმე ხალხის საკუთრება, არამედ იგი არის მთელი კაცობრიობის საკუთრება. ამ თვალსაზრისით აკაკი პირველ რიგში გვევლინება მთელი კავკასიის, შემდეგ კი მთელი მსოფლიოს პოეტად“.

რუსული პრესა, კერძოდ, „ზაკავკაზსკაია რეჩ“ აკაკის გარდაცვალებაზე წერდა: „ამ ეროვნულმა დანაკლისმა მთელი ქართველი ხალხი, ქართველი საზოგადოებრიობის ყველა ფენა გააერთიანა და ისეთი სულიერი სიმტკიცე, შეხედულებათა და მისწრაფებათა ერთიანობა გამოამჟღავნა, რომ ქართველ ხალხს ახლა, როგორც არასოდეს, შეუძლია თქვას, რომ იგი არის ერთი განუყოფელი მთლიანობა“.

გაზეთ „კავკაზსკოე სლოვოში“ ვკითხულობთ: „აკაკის ბადალი არ ჰყავდა“ და აღარებს „ვეფხისტყაოსნის“ ავტორს, ქვემოთ კი დასძენს „საქართველოში არ არის გლეხის ოჯახიც კი, სადაც აკაკის სახელი განსაკუთრებული სასიყვარულოთ არ წარმოითქმებოდეს“.

კიდევ ერთი რუსული გაზეთი „რუსსკიე ვედომოსტი“ გაბედულად ამბობს: აკაკი „ღრმად ჩაეზარდა მშობელ მიწას მთელი თავისი არსების ფესვებით... იგი რამდენადაც საქართველოს პოეტია, იმდენად კაცობრიობის უმაღლეს მისწრაფებათა პოეტია რასებისა და რელიგიების, სქესისა და ასაკის, საზოგადოებრივი რწმენის ამა თუ იმ სფეროს განურჩევლად. იგი სახეებით აზროვნებდა. ამ სახეებს მას ხალხი აწვდიდა, მისი ათასწლოვანი ტრადიკული ბედი“.

იმავე დღეებში გაზეთ „მოსკოვსკოე ვედომოსტიში“ წაიკითხავდით: „დიდი „კოლოსი“ დაკარგა მშვენიერმა საქართველომ, რომელსაც მრავალგზის უმღერეს პუშკინმაც, ლერმონტოვმაც და მრავალმა სხვა მწერლებმაც, როგორც რუსმა, ასევე

უცხოელმა... მან შესანიშნავად თარგმნა კრილოვის იგავარაკების სრული კრებული... მანვე თარგმნა პუშკინის, ლერმონტოვის, ნეკრასოვის, ნიკიტინის, ნადსონისა და მრავალი სხვა მწერლების რჩეული ნაწარმოებები“.

ასეთია არაქართველთა და არაქართული პრესის შეფასება აკაკი წერეთლის ღვაწლისა, შეიძლება ეს შეფასება გადაჭარბებულად მოგვეჩვენოს, თუნდაც იმიტომ, რომ მისი თანამედროვე იყო დიდი ილია ჭავჭავაძე... აკაკი ჭეშმარიტად ერის დიდი პოეტი იყო, ილია ჭეშმარიტად დიდი ერისკაცი და ძარღვიანი სიტყვის დიდოსტატი, ორივე ერთად კი — ერის უკვდავება და სიამაყე! ბედნიერია ქართველი ერი თავისი დიდი შვილებით. რუსთაველის შემოქმედი გენი ერის დიდი ჰუმანიზმით იყო გაუღენთილი, გურამიშვილი ერის სწავლა-განათლებით დაწინაურებას ესწრაფოდა, ბარათაშვილი მომავლისაკენ გზების გაკვალვას ესწრაფოდა, ილია და აკაკი ერის, ენის, სამშობლოს დამოუკიდებლობასა და მისი უკვდავებისათვის იღვწოდნენ. მათ გვერდით იდგა ვაჟა, იდგა ყაზბეგი, ყველა ერთად საქართველოს სიყვარულით იშანთებოდა და წმინდანის სულით ფირუზის ფერ ცას უერთდებოდა...

ზურაბ ზოიძე

ძმობა, ერთობა და სიყვარული

გასული საუკუნის მოღვაწეთა შორის აკაკი წერეთელი ერთ-ერთი პირველი გახლავთ, რომელმაც მიაყურადა ერის მაჯისცემას და სწორად, შეუცდომელი მკურნალივით დასვა დიაგნოზი იმ მოზღვავებული ტკივილებისა, რაც თავის ქვეყანას, ხალხს გზას უკეტავდა უკეთესი მერმისისაკენ, მაგრამ მარტო ამით როდი მოიხადა დიდმა მწერალმა თავისი ვალი, მან განსაზღვრა მოქმედების სწორი ორიენტირები და საქვეყნოდ განაცხადა: „მთელ ქვეყანაზე და კაცთა შორის იყოს წყეული... ის იყოს კრული, ვისაც არ სწამდეს და არ უნდოდეს: ძმობა, ერთობა და სიყვარული.“

სწორედ ეს, ერთმანეთისაგან განუყოფელი მცნებები „ძმობა, ერთობა და სიყვარული“ ჰაერივით სჭირდება დღეს საქართველოს. მის ხალხს და ამიტომაც ნიშანდობლივია, რომ აკაკი წერეთლის დაბადების 150 წლისთავი აღინიშნება იმ პერიოდში, როცა მთელი რესპუბლიკა დგას ეროვნული თვითგამორკვევისა და კონსოლიდაციის გზაზე.

საქართველოს ბუღბუღს უკვდავებისთვის მარტო „განთიადი“ და „სულიკო“ ეყოფოდა, მაგრამ იგი დიდი რანგისა და მასშტაბის შემოქმედი იყო. მისმა შორსმჭვრეტელობამ გაარღვია თავისი დროის, ერთი ეპოქის მიჯნა. აკაკიმ შეძლო ახალი ჰორიზონტის დანახვა, ერთობის, უღალატობისა და სიყვარულისაკენ მოუწოდა სხვადასხვა დროისა და

ეპოქის თაობებს, ამავე დროს მოწინავე საკაცობრიო, ჰუმანური იდეებით მისთვის ჯერ უხილავ, გალაკტიონის თქმისა არ იყოს, „ჯერ არ გაგონილ“ სიმაღლეებს გამოეხმაურა.

ამიტომაც, რამდენი საუკუნეც არ უნდა გავიდეს, აკაკი წერეთელი იქნება თავისი ხალხის შთამაგონებელი მომღერალი და ექნება ბედნიერებასთან წილნაყარი ადგილი ყველა თაობის გულში. იმიტომ, რომ იგი უპირველეს ყოვლისა, ადამიანი იყო. ახლაც არღვევს მისი კეთილი გენი დროისა და სივრცის სახელებს. იგი რჩება, როგორც ეტალონი დიდი მოქალაქეობისა და ამავედროულად გვაძლევს ადამიანის უზენაეს დანიშნულებაზე ყოვლად მისაღებ განმარტებას. „იმას არ ეთქმის ადამიანი, ვინც აღიარებს მარტო თავის ერს, და სხვა ტომებს კი ისე შეჰყურებს ჩასაყლაპავად, როგორც მტერი მტერს“. — ამით წერტილი დაუსვა აკაკიმ ძალადობას, ხალხთა ურთიერთობა კაცთმოყვარულ იდეებზე დააფუძნა: „შენ სომეხი ხარ და მე ქართველი, მაგრამ ძმები ვართ ერთმანეთისა, ორივე შვილი ერთი მიწა-წყლის, ერთი მიდამოს და ერთი მთისა!“

აკაკი ბუნებით ისეთი კაცი გახლდათ, ყოველი ერი, რა ტომისაც არ უნდა ყოფილიყო, იგი, უყვარდა, თანაუგრძნობდა მას იმ შემთხვევაში, „თუ ის თავის საქმეში ეტევა და საკუთარი ეროვნული სწორი გზით მიდის“.

ახლანდელ ეთნოკრიზისის და ეროვნულ ნიადაგზე აღმოცენებული კონფლიქტების პირობებში, მით უმეტეს, გვჭირდება ისეთი კაცი, რომელიც სამართლიანობის ნიადაგზე აღმოცენებული პრინციპით კეთილმოსურნე დამოკიდებულებას ჩამოაყალიბებს ერებს. შორის, ამდენად უთუოდ საგულისხმო და ანგარიშგასაწევია დიდი წინაპრის შეგონება, რომ, როცა საქმე ეხება ეროვნულ საკითხს, უნდა გამოვიჩინოთ მეტი წინდახედულობა, გონიერება.

ჯერ კიდევ მაშინ, როცა საქართველო რუსეთის გუბერნია გახლდათ, ცარიზმის რუსიფიკატორული პოლიტიკა აფერხებდა ჩვენს ეკონომიკურ, კულტურულ დაწინაურებას, მეფის რეჟიმს ვერ ეგუებოდა ქართველი კაცის ბუნება, მაგრამ მან შესანიშნავად იცოდა, რომ იყო პროგრესული რუსეთიც; „ჩვენ მართლა რომ დიდად ვაფასებთ ძმობას, ერთობას და მეგობრობას რუსის ერებთან... არის ახალგაზრდა რუსეთი, რომელთანაც ჩვენ გვსურს ხელი-ხელჩაკიდებული სიარული, არა მარტო ეროვნულ, არამედ საკაცობრიო იდეალების განსახორციელებლად, იმ იდეალების, რომელსაც ეწოდება ძმობა, ერთობა, თანასწორობა“.

მოტანილი ამონაწერის შინაარსი ნათელია. მწერალი, როგორც ვხედავთ, ამ შემთხვევაში საკუთარ ეროვნულ პლატფორმაზე დგას და ძმობის, ერთობის, თანასწორობის საფუძველზე აღიარებს ერთა შორის ურთიერთობებს,

და კიდევ: „ფერადოვანი კაცობრიობა სხვადასხვა ნაციის, ეროვნებისაგან არის შემდგარი და თითოეულმა მათგანმა თავისი საკუთარი ელფერი და საკუთარი „მეობა“ უნდა შესძინოს, რომ აივსოს საკაცობრიო ზღვა“ — დიახ, ამგვარ პრინციპებზე უნდა დაეყრდნოს ერთა შორის, ურთიერთობა, რომ დაწინაურდეს მსოფლიო კულტურა.

მაგრამ იყო სხვანაირი შეხედულებებიც, ერთხელ აკაკისათვის უთქვამთ: დადგება დრო, როცა აღარ იქნება არც ქართველი, არც სომეხი, არც მაჰმადიანი, არც რუსი და სხვ. იქნება ერთი დიდი კაცობრიობა, აგებული ძმობა-ერთობა-სიყვარულზეო.

აკაკი წერეთლის პასუხი ასეთი იყო: ასე არ მოხერხდება. თვით ბუნება არაა ერთფეროვანი. ის სხვადასხვანაირია და ამის მიხედვით ერებიც სხვადასხვა ხასიათისა და ზნეჩვეულებებისაა... ჩემი აზრით, ჯერ საჭიროა თვით ერი შეერთდეს ცალ-ცალკე ერთ მთლად და მერე შეიძლება სხვა ერებთან გაერთიანებაზე ფიქრი თავიანთი ეროვნების დაცვით“. ამ შემთხვევაში როგორც იტყვიან კომენტარი ზედმეტია. მაგრამ სანამ საბოლოო აზრს გამოვთქვამდეთ, ისევ აკაკის მოვუსმინოთ: „არსად მოინახება მისთანა ერი, რომ სხვა ტომისა და მოდგმის ვინმე ოდესმე არ შემოხიზნებოდეს ძირეულ მკვიდრებს და მერე თვითონ არ გამხდარიყო მის ახალ სამშობლოს მკვიდრთაგანად, გინდ სხვა რჯულისაც ყოფილიყოს“.

მაგრამ მე-19 საუკუნის საქართველოში ძნელად ირჩეოდა ავი და კარგი, მტრის გასახარად შინაურები მტრობდნენ, გული ეთანადრებოდა აკაკის და მოძღვრავდა ერს: „სხვისი იმედით ნუ ვიქნებით, ვერას გავხდებით, ჩვენს თავს ჩვენვე უნდა ვუპატრონოთ“.

ამ სიტყვებს არც ახლა დაუკარგავს შინაარსი, ახლაც ცოცხლობენ, გვმოძღვრებენ, სამომავლოდ მოგვიწოდებენ, „უფლება არა მაქვს გული გავიტეხო! მეც მწამს და მოველი რომ მეცხრამეტე საუკუნის დანაკლისს მეოცე საუკუნე შემივსებს. მართალია, მე თვითონ ვეღარას მოვესწრები, მაგრამ ჩემი შვილები ხომ ეღირსებიან და ესეც კარგი ღვთისწყალობაა და დიდი სანუგეშო იმედია.“

ჩვენმა საუკუნემ აკაკი წერეთლის ბევრ ოცნებას შეასხა ფრთები, ბევრი სურვილიც ხორცშეუსხმელი დარჩა, როგორც არასოდროს ახლა ქართველ ხალხს ჭირდება „ძმობა, ერთობა და სიყვარული“, სწორედ ამას ემსახურებოდა პოეტის ღვთაებრივი შემოქმედება. დღესაც ანდერძივით უღერს პოეტის სიტყვები: „ძმობა, ერთობა და სიყვარული“...

„ხატისა“ და „სახატის“ ერთიანობისათვის

ჩემი ხატია სამშობლო,
სახატე — მთელი ქვეყანა.

აკაკი

პატრიოტული გრძნობისადმი ისტორიული მიდგომისას უნდა გამოვიდეთ ხალხის, სამშობლოს და პატრიოტიზმის გაგების სოციალური დეტერმინიზმის პოზიციიდან. სამშობლო, რომელიც ახლა თავისუფლებისა და დამოუკიდებლობისათვის იბრძვის, კიდევ უფრო ახლობელი და ძვირფასი ხდება თითოეული ჩვენთაგანისათვის. ახლებურად გაგებული პატრიოტიზმი დეკლარაციული და აბსტრაქტული ცნება როდია; მას კონკრეტული შინაარსი აქვს.

პატრიოტიზმი რომ სამშობლოს და დედენის სიყვარულია — ეს ოდითგანვე ცნობილი ქეშმარიტებაა. მთავარი აქ ის არის, ვინ უფრო გამოხატავს ამას — სიტყვით თუ საქმით. სიტყვას მაშინ აქვს ძალა, როცა საქმით არის განმტკიცებული. აბა, ცარიელ სიტყვებს რა ფასი აქვს, მუდამ უნდა გვანსოვდეს ბრძნული შეგონება: „სიტყვაც საქმეა“.

ნამდვილი პატრიოტიზმი ადამიანის წმინდათაწმინდა გრძნობაა. იგი ყოველი ქეშმარიტი მამულიშვილის მოვალეობაც არის და მაღალი პასუხისმგებლობაც — მართო საკუთარი ერის კი არა, მთელი კაცობრიობის წინაშე. ასე ფართოდ ესმოდათ პატრიოტიზმი ჩვენ სახელოვან წინაპრებს — მწერლებსა და საზოგადო მოღვაწეებს. სამაგალითოდ გამოგვაღება დიდი ილია და აკაკი. აქვე გავიხსენოთ ვაჟაც. მისი თქმით, „ნამდვილი პატრიოტი არის ის, ვინც თავის ერს ემსახურება კეთილგონიერად... ამით ის უმზადებს მთელ კაცობრიობას საუკეთესო წევრებს, ხელს უწყობს მთელი კაცობრიობის განვითარებას“, ილია კი ასე მოძღვრავდა ახალგაზრდობას: „კაცად მაშინ ხარ საქები, თუ ეს წესი წესად დარგე, ყოველ დღესა შენს თავს ჰკითხე, აბა, დღეს მე ვის რა ვარგე“. მაშასადამე, სამშობლოს სიყვარული არა მხოლოდ სიტყვით, არამედ საქმით უნდა განმტკიცდეს. ქართველ კაცს უყვარს სამშობლო, უყვარს და მზად არის თავი დასდოს ხალხის ბედნიერებისათვის, ამ უნივერსალური გრძნობის ფესვები ჩვენს ერგვანულ წიაღშია. მისთვის უცხოა ეროვნული შეზღუდულობა და განკერძოებულობა. ასევე დაუშვებლად მიაჩნია ვინმემ ხელჰყოს ერის სუვერენულობა და თვითმყოფადობა, მისი სამი განზომილებით. წარსულით, რომლითაც იგი ამაყობს, აწყობს და მომავლით. ისტორიული სამშობლოს სხენებისას ქართველი კაცის გონებაში ხშირად გაიფლავებს და ასოცირდება მშობელი ქვეყნის რომანტიკული წარსული, ადგილი, სადაც იგი დაიბადა და აღიზარდა; მიწა, რომელიც მის მამა-პაპათა სისხლით არის გაჟღენთილი.

მშობლიური მხარე გეოგრაფიული აბსტრაქცია, ან თუნდაც ლამაზი მთები, „ცაფირუზ, ხმელეთ-ზურმუხტო“ როდია. სამშობლო ეს არის, უპირველეს ყოვლისა,

ჩვენი სახელოვანი წინაპრები, მდიდარი სულიერი მემკვიდრეობა, რომელიც მათ მიერ არის შექმნილი.

საკაცობრიო მიზნებს დასორებული ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი თვალთახედვა შინაგანი სივიწროვისა და შეზღუდულობის ნიშანია. ეროვნული ეგოიზმი რომ ბოროტებაა, ეს კარგად ჰქონდათ შეგნებული ქართველ მწერლებს. „ჩემი სატია სამშობლო, სახატე — მთელი ქვეყანა“ კარგად გამოხატავს ეროვნულისა და საკაცობრიოს დიალექტიკური ერთიანობის იდეას. რაკი „სატია სამშობლო“, „სახატე“ მთელი ქვეყანა უნდა იყოს. „სატისა“ და „სახატის“ ერთიანობა ჰქმნის იდეალურ მონოლითს, ეს მოთხოვნა, როგორც დევიზი, განსაკუთრებით აქტუალურია დღეს, როდესაც ეროვნული მოძრაობა ესოდენ ყოვლისმომცველად ვითარდება და სერიოზული ამოცანების წინაშე დგას.

თანამედროვე ეროვნულ სულისკვეთებას თავისებურად ეხმიანება ილიას დიდი თანამოსაზრე აკაკი წერეთელი, როგორც ღრმად ეროვნული და ასევე არანაკლებ ღრმად ინტერეროვნულიც. ეს არ არის პარადოქსი. აკაკის რომ სამშობლო უყვარდა, ამის უბაღლო არგუმენტი არა მხოლოდ მისი შემოქმედება, არამედ პირადი ცხოვრებაც. მან კარგად უწყოდა სხვათა დაფასებაც, ჰქონდა არაქართული ფენომენის ღირსების გრძნობის, პირუთვნელად შეფასების უნარიც.

აკაკის არ ეთაკილებოდა, გულწრფელად ეღიარებინა და ეთქვა: სამშობლოს და დედენის სიყვარული დიდ ტარას შევჩენკოსაგან ვისწავლეო. ამით როდი მცირდება მისი, როგორც ეროვნული პოეტის, ღირსება და თავმოყვარეობა. პირიქით, აკაკისეულ აღიარებაში ჩაქსოვილია თანამოდმე უკრაინელი პოეტისადმი უაღრესი პატივისცემისა და სოლიდარობის გრძნობა. ამ კონტექსტში ისევ საზგასმულად ვიმეორებთ: აკაკის ცნობილი პოეტური აფორიზმით „ჩემი სატია სამშობლო, სახატე — მთელი ქვეყანა“ გამოთქმულია ჩვენი ისტორიული თვისება ჰეშმარიტი, ნამდვილი პატრიოტიზმისა, რომელიც ორგანულად ერწყმის საქვეყნოდ ცნობილ ინტერნაციონალური სოლიდარობის იდეას. „ერი უნდა გიყვარდეს, — წერდა აკაკი, — მაგრამ, რასაკვირველია, არა შოვინისტურად, არამედ მამულისადმი ჩვენს სიყვარულს სხვა ერებისადმი სიყვარული, ძმობა, ერთობა უნდა უძღოდეს წინ“. ეს აზრი ფასდაუდებელ ღირებულებას იძენს დამოუკიდებლობისათვის ახლანდელი მოძრაობის ვითარებაში.

„ვინც მამულს სულსაც არ სწირავს, იმას არ ჰქვია მამულიშვილი“, — ამბობს დიდი პოეტი და მისი სამართლიანი რწმენით. სამშობლოს თავისუფლებისათვის თავგანწირვით მებრძოლი ქართველი ნამდვილი მამულიშვილია და უკვდავია კიდევაც. „სიკვდილში პპოვებს სიცოცხლეს და ის იქნება თვით უკვდავება“. „განთიადი“ სამშობლოს საგალობელი, სახოტბო ჰიშნია, რომელიც საუკუნეებს გაუძლებს. იშვიათი მსატვრული ოსტატობით ამკობს პოეტი „ცა-ფირუზ, ხმელეთ-ზურმუხტოვან“ მშობლიურ მხარეს.

ცა-ფირუზ, ხმელეთ-ზურმუხტო,
სულის ჩამდგმელო მხარეო,
შენი ვარ, შენთვის მოვკვდები,
შენზედვე მგლოვიარეო!

„ცხრაკლიტულში დატყვევებული“ სატრფოს გამოსხნა ბრძოლის გარეშე წარმოუდგენელია. ამიტომაც ასე მკექარედ გაისმის პოეტის ვაჟკაცური ხმა, ბრძოლისაკენ მომწოდებელი:

რაც ძალადობით წაიღეს,
ვინ დაიბრუნებს ნებითა?
ვინ ნახა თავისუფლება
ტანჯვით და მოთმინებითა?!

დიდმპყრობელური იმპერიის დანგრევა ბრძოლით, რევოლუციის გზით უნდა მოხედეს, — იგი გრძნობს დიდი ქარიშხლის მოახლოებას, ქვეყნის განმახლებელ ძალას. ამიტომ ინატრის და შესთხოვს ყოვლისშემძლე, უნივერსალურ ძალას: „ღმერთო, წვიმა მოიქცანე წითელი და შხაპუნაო“. აქ სისხლიანი წვიმის სიმბოლიკა მომავალი რევოლუციის შორეული მონათებაა.

მხცოვანი პოეტი მოაგონებდა ახალგაზრდობას, რომ, უსაზღვრო ჯაფისა და მონღოების მიუხედავად, უსამართლო წყობილებას ვერ გამოუთხარა ძირი და ახლა ჯერი მათზეა.

ბევრი ვეცადე ძირმწარეს
ვერ გავუთხარე ძირი მე...

ახალგაზრდებო, აწ კი თქვენ
გამოდით, თქვენი ჭირიმე!

აკაკი დიდი თანაგრძნობით ემხრობოდა და აღიარებდა ჩვენში აღძრული მოძრაობის ისტორიულ მნიშვნელობას, მედგრად მოუწოდებდა ახალგაზრდობას თვითმპყრობელობის დამნობისაკენ:

ძირს მთავრობავ, უსამართლო!
ველარ ვიტანთ გასაჭირსო, —
ყოველი მხრივ გეძახიან
ძირს მთავრობავ, აწკი ძირსო!

ქვეყნის ჭირ-ვარაში აკაკის თავისად მიაჩნდა, სამშობლოს ტანჯვა—საკუთარ წამებად. მშობელი ხალხის ჩაგვრა აიძულებდა მას სატირული სიმახვილით ემხილებინა იმ დროის სოციალური ბრძოლება, აღეგორიით გამოეხატა მტრისგან დამონებული სამშობლოს მწარე ზვედრი. მისი მწუხარება უაღრესად ეროვნული და საყოველთაოა.

აკაკის ასულდგმულებდა მომავლის რწმენა, გამარჯვების იმელი. სწამდა, რომ ადრე თუ გვიან ჩაგვრას და უსამართლობას ბოლო მოეღებოდა.

აკაკი პატრიოტული ლირიკის უბადლო ოსტატია. „საქართველოს კარგად ვიცნობ, მომივლია კიდით კიდე“ — ამბობს ის ერთ ლექსში. აკაკი შთაგონების წყაროს ეძებდა ქართულ ფოლკლორსა და ისტორიულ ქრონიკებში, ძველი იბერიისა და კოლხეთის ანალებში და ბოლოს საქართველოს უმშვენიერეს ბუნების წიაღში. მისი მთავარი მიზანი ის იყო, რომ პატრიოტული სული განემტკიცებინა მკითხველში, ზნეობრივად აემაღლებინა ის. 1911 წელს თელავში თავმოყრილ საზოგადოებას მან ასეთი სიტყვებით მიმართა: „ის ხალხი, რომელმაც წარმოშვა ვახტანგ გორგასალი, თამარი, გიორგი ბრწყინვალე, დიდი მოურავი, მთაწმინდელები, პეტრიწი, რუსთაველი და სხვა მსოფლიო გმირები, კიდევ წარმოშობს იმისთანა გმირს, რომელიც თქვენ გესაჭიროებათ და რომელსაც მსოფლიო მოეღოს“.

პატრიოტული გრძნობა კაბუკობიდანვე მთელი სიძლიერით ეუფლებოდა აკაკის ცნობიერებას. ხშირად ძნელად გასარჩევია, ვის უმღერის პოეტი, საყვარელ ქალს თუ სატრფოს სახით წარმოდგენილ სამშობლოს, მაგრამ ტრფობა, ინდივიდუალურ თავისებურებათა მიუხედავად, აკაკის წარმოდგენილი აქვს რაღაც კოსმოსურ ძალად, რომელიც მთელი ბუნებისა და ადამიანის გარდაქმნას იწვევს.

რამ ამამაღლა? ვინ მაგრძნობინა
ეს საიდუმლო, ღვთიური ძალა?

ადამის ცოდვით მკრთალი ბუნება
ძლევამოსილად გარდამიცვალა?
შენ სიყვარულო, ცისა და ქვეყნის
კავშირო და თან შუამავალო!
შენ, რომლის ერთ წამს იმ სანეტაროს,
მზად ვარ სიცოცხლე მთლად ვანაცვალო!

აკაკი ნატრობდა იმ დღეს, როდესაც ქართველი ხალხი მოესწრებოდა ბედნიერებას და თავისუფლებას. როგორც გარემოების საყვირი, თავისი „დაფითა და ნალარით“ იგი აქეთკენ მოუწოდებდა თანამემამულეებს და დღესაც მოუწოდებს მათ ეროვნული გამოღვიძებისა და თვითდამკვიდრებისაკენ. დიდი აკაკი ყოველთვის შთააგონებდა ქართველობას და შთააგონებს კვლავაც, რომ ყოველ ჩვენგანს „ხატის წინ წმინდა სანთლად ენთოს სამშობლოს სიყვარული“, რომ მისთვის მუდამ უამს „ხატი იყოს სამშობლო“, ხოლო „სახატე მთელი ქვეყანა“. პოეტს სწამდა, რომ გამოჩნდებოდა მნათე — „მომავლის მოციქული და „მომტანი ცეცხლისა“ და სამშობლოს თავისუფლებაც ერთიანი ეროვნული ძალისხმევით გამოიქედებოდა.

გივი მეფისაშვილი

პროგრესული იდეების მემკვიდრე

აკაკი წერეთლის შემოქმედება მკიდროდ არის დაკავშირებული მის ცხოვრებასთან, ორივე ერთად კი — მისი პოეზია და ცხოვრება — განუყოფელი ნაწილია ქართველი ხალხის ისტორიისა. აქედან, თავისთავად ცხადია, თუ რა მნიშვნელობა აქვს მწერლის ცხოვრების შესწავლას, იმის შესწავლას, თუ რა გზა განვლო მან, როგორც მხატვრული სიტყვის ოსტატმა, ღრმა მოაზროვნემ, თავისი სოციალურ-პოლიტიკური და კრიტიკული შეხედულებების ჩამოყალიბების პროცესში, რამ იქონია მასზე გავლენა, როგორ სოციალურ-პოლიტიკურ ვითარებაში ყალიბდება მისი შეხედულებები ხელოვნებისა და ლიტერატურის საკითხებზე და ა. შ. ჩვენ გვაინტერესებს აკაკი წერეთლის ცხოვრების ის პერიოდი, რომელმაც გადამწყვეტი როლი შეასრულა მწერლის ესთეტიკური მრწამსის, მსოფლმხედველობის, კრიტიკული აზროვნების ჩამოყალიბებაში.

პატარა აკაკი სოფელ სავანეში აღსაზრდელად ჰყავდა ძიძას, გლეხი მანო სადუნაშვილის ქალს. სოფელში გატარებულმა ექვსმა წელმა წარუშლელი კვალი დაამჩნია აკაკის პიროვნებას, შემდეგში — მის შემოქმედებას. სწორედ აქ გაეცნო იგი მშრომელთა ცხოვრებას, გლეხთა ყოფას, მათს ფიქრებსა და მისწრაფებებს.

სოფელში მიღებული პირველი ცხოველი შთაბეჭდილებები, ბუნებისა და საზოგადოების უშუალო გაცნობა, გლეხთა ცხოვრებაზე დაკვირვება იყო მომავალი პოეტის „წვრთნა სულისა“, სკოლა, რომელმაც თავისებური როლი შეასრულა მის, როგორც მხატვრული სიტყვის უბადლო ოსტატის, ფორმირებაში.

აკაკის ცხოვრების შესასწავლად უხვ მასალას იძლევა მისი ავტობიოგრაფიული მოთხრობა „ჩემი თავგადასავალი“.

მომავალი პოეტი, როგორც ნაწარმოებიდან ჩანს, გლესებისაგან ხარბად ითვისებდა ზღაპრებს, იგავ-არაკებს, გამოცანებს, ანდაზებს, ხალხური ზეპირსიტყვაობის ნიმუშებს, რომლებიც შემდეგში მარგალიტის მძივებივით აიკინძა მის ლექსებში, ეპიკურ ნაწარმოებებში, ფელეტონებში, კრიტიკულ-პუბლიცისტურ ნააზრევში.

აკაკი ჭერ კიდევ ქუთაისის კლასიკური გიმნაზიის მე-7 კლასის მოსწავლე იყო, როცა გამოაქვეყნა მისივე ლერმონტოვის ლექსის „პალესტინის რტოს“ ქართული თარგმანი (დაიბეჭდა ჟურნალ „ცისკარში“, № 1).

აკაკის არ დაუმთავრებია ქუთაისის კლასიკური გიმნაზიის სრული კურსი, ისე გაემგზავრა პეტერბურგს სწავლის გასაგრძელებლად, თავდაპირველად პოეტს განზრახული ჰქონია სამხედრო სასწავლებლის დამთავრება, მაგრამ ამხანაგების რჩევით შეუცვლია თავისი გადაწყვეტილება და 1859 წელს ჩარიცხულა პეტერბურგის უნივერსიტეტის აღმოსავლური ენების ფაკულტეტზე.

ჩვენთვის ყველაზე მნიშვნელოვანი და საყურადღებოა პოეტის მიერ პეტერბურგში გატარებული წლები. ამ დროისათვის აქ ოცდაათამდე ქართველი სტუდენტი სწავლობდა, მათ შორის იყვნენ ილია ჭავჭავაძე, ნიკო ლოლობერიძე, ბესარიონ ლოლობერიძე, კირილე ლორთქიფანიძე, ნიკო ნიკოლაძე და გიორგი წერეთელი.

აკაკი წერეთელი უნივერსიტეტში გატაცებით ეუფლება მეცნიერებას, პოეტის მსოფლმხედველობის ჩამოყალიბებას ხელი შეუწყო იმდროინდელი რუსეთის პროგრესულმა საზოგადოებრივმა აზრმა და მოწინავე კულტურამ.

60-იან წლებში რუსეთის რევოლუციურ-დემოკრატიულმა იდეებმა საკმაოდ გაიკაფეს გზა ხალხთა ფართო ფენებში, საფუძველი მოუზადეს მოწინავე შემოქმედებითი აზრის განვითარებას და რევოლუციურ მოძრაობას. ცნობილია, რომ თავისი დროის დიდმა მოაზროვნემ გერცენმა უდიდესი როლი შეასრულა რუსეთის რევოლუციის მომზადებაში. რუსეთის განვითარების ამ პერიოდის დასაწყისს მან სამართლიანად უწოდა „დილის ცისკარი“. რევოლუციურ-დემოკრატიული ინტელიგენცია ქადაგებდა ცარიზმის მოსპობასა და გლეხთა განთავისუფლებას. რაზნოჩინელმა ინტელიგენციამ ამ იდეათა განხორციელებას დაუქვემდებარა მთელი თეორიული მოღვაწეობა და პრაქტიკული საქმიანობა.

რუსეთის მშრომელთა მოძრაობას 60-იან წლებში სათავეში ჩაუდგა რევოლუციურად მოაზროვნე ინტელიგენციის მძლავრი რაზმი, რომლის ხელმძღვანელი და სულისჩამდგმელი იყო ნიკოლოზ გაბრიელის ძე ჩერნიშევსკი. ამ რაზმის აქტიური წევრები იყვნენ: დობროლიუბოვი, ნეკრასოვი, პისარევი, მიხაილოვი და სხვები.

ჩერნიშევსკის შეხედულებების უშუალო ზეგავლენით ჩამოყალიბდა ჩვენში ახალი მიმდინარეობა რადიკალურ-დემოკრატიული შინაარსით, რომელმაც დიდი რუსი მოაზროვნისა და მისი ჯგუფისაგან შეითვისა არსებული წყობილების კრიტიკა, შრომის პრინციპი, პიროვნებისა და საზოგადოების თავისუფლება. „თერგდალეულთა“ თაობა — მიუთითებდა პროფ. ს. ხუნდაძე, — იყო ამ პრინციპების შემომტანი საქართველოში, შემდეგ ამ დემოკრატიულმა მიმდინარეობამ ღრმად გაიდგა ფესვები ქართულ ლიტერატურაში.

აკაკი წერეთლის იდეალებისა და მისწრაფებების შესასწავლად განსაკუთრებით საინტერესოა „ჩემი თავგადასავლის“ ის ადგილები, სადაც ლაპარაკია ჩერნიშევსკის, დობროლიუბოვის, ანტონოვიჩის, ნეკრასოვისა და სხვათა შესახებ. აქ ვკითხულობთ: „...იმ დროს, ესე იგი სამოციან წლებში, იტალია და უნგრეთი ცდილობდნენ განთავისუფლებას. გარიბალდი, მამინი და კოშუტი გაუხდათ ყველა შეგნებულ მამულიშვილებს

იდეალად, სწორედ ამ დროს გამოვიდა სარატოველი სემინარელი ჩერნიშევსკი, ჩაუღრმ-
ხათავეში უურნალ „სოვრემენიკს“ და დობროლიუბოვთან, ანტონოვიჩთან, ნეკრასოვ-
თან და სხვებთან ერთად დასცა რუსეთს კიუჩინა, ამოძრავდა რუსეთი. მაგრამ, როგორც
ახლად გამოღვიძებულმა, ჯერ კიდევ კარგად გამოურკვეველმა ბარბაცი დაიწყო, მისი
ხელახალი დამონება შეუძლებელი იყო. დაადგო ძველი გზა, დაადგა ახალს და, რა-
საკვირველია, როგორც ყველაფერს ახალს, ზოგი რამ შეცდომა მოჰყვა... და მაშინ გან-
და ნილილისტობაც. იგი ბევრ რამეს ჰგმობდა წარსულში, გაბედვით ებრძოდა და უში-
შრად სდებდა თავს. მაგრამ გადააქარბა და სამაგიეროდ, უწმინდურობა, როგორც გა-
რეგანი, ისე შინაგანიც, შემოიღო... იმ ხანებში თავისი საკუთარი აზრით მოქმედება
სახიფათო იყო და რომ გამოჩენილ ტურგენევს საზღვარგარეთ არ გაესწრო, ვინ იცის,
რა მოუვიდოდა რუსეთში“.

აქ ყურადღებას იპყრობს, ჯერ ერთი ის, რომ აკაკი მშვენივრად იცნობს არა მარტო
რუსეთის ლიტერატურას, ხელოვნებას, ესთეტიკურ აზროვნებასა და ფილოსოფიურ
მიმდინარეობას, არამედ მსოფლიო ისტორიასაც: „იმ ხანებში თავისი საკუთარი აზრით
მოქმედება სახიფათო იყო“.

სწორედ „ამ ახირებულობის დროს — განაგრძობს აკაკი, — გამოსცა ჩერნიშევსკიმ
თავისი პატარა კრიტიკული წიგნი: „ხელოვნება მარტო ხელოვნებისათვის, თუ ცხოვრე-
ბისათვის?“ ამან დიდი გავლენა იქონია მკითხველებზე, ბევრს ააღებინა მუსიკაზე ხელი
და მხატვრობა-ქანდაკებაც უარყოფინა. მაშინ ლიტერატურაც ორად გაიყო: უმეტე-
სობა სრულიად უარყოფდა მწერლობაში ხელოვნებას და... ბევრად ნაკლები ისე გა-
დაჰყვა ხელოვნებას, რომ „გარდა კეთილშემოვანების და მუსიკისა, აღარ სწამდა რა
მწერლობაში, მხოლოდ ერთი რუსი მგოსანი, გრაფი ალექსი ტოლსტოი, განუდგა
ორივე მხარეს, არ ჩაიგდო თავი სხვებსავით უკიდურესობაში და ამიტომაც, ორივე
უბნისაგან დაგმობილი, დღესაც არ არის ღირსეულად აღიარებული. დანარჩენმა მწერ-
ლობამ კი გული ვეღარ მოიბრუნა და კერპად დაადგა არჩეულ გზას“.

ამასთან დაკავშირებით ხაზი უნდა გაესვას ზოგიერთ დეტალს: აკაკი სავსებით სწო-
რად გადმოსცემს მაშინდელი იდეოლოგიური ფრონტის ობიექტურ ვითარებას. ჩერნი-
შევსკისაგან, რომლის შესახებაც ორიოდ სიტყვით ძუნწად, მაგრამ გასაგებად და ნათ-
ლად წერს აკაკი წერეთელი, დიდად არის დავალებული ჩვენი მგოსანი. ფილოსოფიაში
ჩერნიშევსკი იყო მატერიალისტი, ფოიერბახის მიმდევარი და ავითარებდა ე. წ. ანთ-
როპოლოგიურ მატერიალიზმს, ე. ი. გამოდიოდა რეალური ფიზიკურა ადამიანიდან. მაგ-
რამ ადამიანიდან, როგორც ბიოლოგიური არსებიდან და არა პაზოვადოებრივი ისტო-
რიული ადამიანიდან.

მართალია, აკაკი წერეთელი საფუძვლიანად იცნობდა ჩერნიშევსკის მთელ შემოქ-
მედებას, ფილოსოფიურ ნააზრევსა და ესთეტიკურ კონცეფციას, მაგრამ ის თავის ავ-
ტობიოგრაფიულ ნაწარმოებში იხსენიებს მხოლოდ ერთ ნაშრომს. ისიც სათაურის გა-
რეშე — „ხელოვნება მარტო ხელოვნებისათვის თუ ცხოვრებისათვის?“ ეს არის ჩერ-
ნიშევსკის შრომის ძირითადი თემა.

ჩერნიშევსკის ნაშრომს „ხელოვნების ესთეტიკური დამოკიდებულება სინამდვი-
ლესთან“ იმდენად დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა, საერთოდ, ესთეტიკის ისტორიისათვის
და, კერძოდ, 60-იანი წლების ქართველი „თერგდალეულებისათვის“, რომ საჭიროდ
მიგვაჩნია ორიოდ სიტყვით მასზე შეჩერება.

საინტერესოა ვიცოდეთ, აკაკი წერეთელი ჩერნიშევსკის რომელ გამოცემას იცნო-
ბდა და რომელი გამოცემის შესახებ მსჯელობს თავის მოგონებებში. საყურადღებოა,
რომ აკაკის სიცოცხლეშივე ჩერნიშევსკის ნაშრომი „ხელოვნების ესთეტიკური დამო-
კიდებულება სინამდვილესთან“ სამჯერ გამოიცა (1855, 1885, 1906 წწ.). აკაკის, როცა

ჩერნიშევსკის წიგნის შესახებ მსჯელობს, ჩვენი აზრით, მხედველობაში აქვს 1855 წლის გამოცემა, თუმცა არც ის არის გამორიცხული, რომ იგი იცნობდა ნაშრომის მეორე და მესამე გამოცემებსაც. ამას გვაფიქრებინებს ის, რომ „ჩემი თავგადასავლის“ ის ადგილები, სადაც აკაკი ლაპარაკობს ჩერნიშევსკის წიგნზე, გასული საუკუნის 60-იან წლებს ეხება, „ჩემი თავგადასავალი“ კი დაიწერა 1894-1908 წლებში.

ჩვენთვის საყურადღებოა აკაკი წერეთლის მსჯელობა: „ჩვენ ყოველთვის, საუკუნის განმავლობაში, რუსეთის ნასუფრალით ვიკვებებოდით, და, რაღა თქმა უნდა, მაშინაც რუსეთის მიმართულება, დრო და უამის მიუხედავად, მისი ნილილისტობით, ჩვენშიაც გადმოვიდოდა... ჩემ ხანგრძლივ ცხოვრებაში საპირადო კერძოსა და წვრილმანებში უნასიათობა გამოვიჩინე, მაგრამ დიდისა საზოგადოებისათვის კი ჩემს დღეში არ მიღალატებია, მწერლობაშიც შემეძლო რომ, სხვების აუოლით, დიდი სახელი მომეპოვებია, მაგრამ ჩემს რწმენას ვერ ვუღალატე და, ტოლსტოისა არ იყოს, შუა ადგილი მეჭირა... სხვებისათვის წამხედურობით უმეტესობის მიმდევარი არ ვყოფილვარ. ზაიცევს არად ვაგდებდი, ნიჭიერ პისარევს თუმცა ვაფასებდი, მაგრამ მისი ბევრი რამ არ მომწონდა და არც ის მჯერა მეორე პარტიის, რომ მწერლობაში მხოლოდ მუსიკა და კეთილშემოვანება უნდა იყოს და კმარაო. ორთა შუა მყოფს მე ჩემი გზა მქონდა არჩეული და მივდიოდი წყნარად“.

აკაკი წერეთელი, რა თქმა უნდა, ქართველ სამოციანელებზე რუსეთის მწერლობისა და აზროვნების გავლენას არ უარყოფს. ეს ნათლად ჩანს მოტანილი ციტატებიდანაც. მაგრამ, როცა კონკრეტულად მიუთითებს დაჯგუფებებსა და მიმართულებებზე ლიტერატურაში, ასახელებს შედარებით მეორეხარისხოვან მოაზროვნეებს (პისარევი, ზაიცევი), ჩერნიშევსკის კი არ ეხება. ამას, ჩვენი აზრით, პოეტი განზრახ აკეთებს, პირდაპირ არ გვეუბნება, რომ ჩერნიშევსკის თანავუგრძნობდი და მისი მიმდევარი ვიყავიო, მაგრამ ეს თავისთავად იგულისხმება. ჩერნიშევსკის ნააზრევში რაც კარგია, პროგრესული, ქართული საზოგადოებისა და ლიტერატურული ცხოვრებისათვის გამოსადეგი იყო, ის კიდევ აიღო, შეითვისა და შეისისხლხორცა აკაკი წერეთელმა. აკაკი სტუდენტობის პერიოდში ბევრს კითხულობდა. ის იცნობდა რუსეთისა და დასავლეთ ევროპის ყველა ცნობილ ფილოსოფოსს, მწერალსა და მოაზროვნეს. ამის შესახებ გარკვევით მიუთითებს კირილე ლორთქიფანიძეც: მე-19 საუკუნის მგოსან ბელეტრისტებსა და კრიტიკოსებს ძალიან კარგად იცნობდაო.

აკაკი წერეთელი ჭაბუკობიდანვე რომ ღრმად იყო დაუფლებული რუსულ ლიტერატურას, მწერლობას, კულტურას, ამ გარემოებას, რასაკვირველია არ შეეძლო კეთილმყოფელი გავლენა არ მოეხდინა მომავალი მწერლის ერუდიციაზე, არ გაეფართოებინა მისი ინტერესების სფერო, ინტელექტუალური ჰორიზონტი, მაგრამ მისი აზროვნებისა და მხატვრული ინდივიდუალობის განმაპირობებელ უპირველეს ფაქტორს, მთავარ მასაზრდოებელ წყაროს ქართველი ხალხის ცხოვრება და ქართული კლასიკური მწერლობის სახელოვანი დემოკრატიული და რეალისტური ტრადიციები შეადგენდა. მწერლის ბიოგრაფია ნათლად მოწმობს, თუ როგორ სისხლხორცეულად იყო დაკავშირებული იგი თავისი ქვეყნის, თავისი ხალხის ცხოვრებასთან, როგორ აქტიურად მონაწილეობდა საზოგადოებრივი ცხოვრების პროცესში და თავის შემოქმედებითს მოღვაწეობაშიც ცხოვლად ეხმაურებოდა ცხოვრების ყველაზე საჭირობოროტო, აქტუალურ მოვლენებს. მაშინდელი ქართველი სტუდენტები და, რა თქმა უნდა, მათ შორის აკაკი წერეთელიც, დასავლეთ ევროპისა და რუსეთის კულტურის გაცნობასთან ერთად, ღრმად ეუფლებოდნენ მშობლიურ მწერლობასა და ისტორიას.

სტუდენტობის წლებში გაეცნო აკაკი პირადად უკრაინის დიდ კლასიკოს ტარას შევჩენკოს. ამ პერიოდში აკაკი უკვე მრავალი ლექსის ავტორი იყო. ლექსებმა „საიდუმლო

ბარათი“, „სიმღერა მკის დროს“ და სხვ. დიდი პოპულარობა მოუპოვეს მას. აკაკი მთარგმნელობით მუშაობასაც ეწეოდა, თარგმნიდა რუს და უცხოელ მწერალთა ნაწარმოებებს.

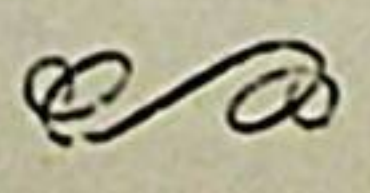
სტუდენტობის წლებში მოხდა აკაკი წერეთლისა და ილია ჭავჭავაძის გაცნობა და დაახლოება. ყოვლად შეუძლებელია, რომ ქართული ლიტერატურისა და კულტურული ცხოვრების ისეთ დიდ მოამაგეს, როგორიც ილია იყო, ყურადღება არ მიექცია 1859 წლის „ცისკრის“ იანვრისა და მარტის ნომრებში „წ“-ს ფსევდონიმით დაბეჭდილი ლექსებისათვის.

1863 წელს აკაკი რუსეთიდან სამშობლოში დაბრუნდა. აქ, ილია ჭავჭავაძესთან ერთად, სათავეში ჩაუდგა ახალი თაობის ბრძოლას ბატონყმობისა და ცარიზმის წინააღმდეგ და გახდა საქართველოს ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის ერთ-ერთი ბურჟუაზიანი. ტონი და მიმართულება მისცა ჟურნალ „ცისკარს“ 1863 წელს, როცა ეს ჟურნალი ილია ჭავჭავაძის თანამებრძოლთა ხელში იყო.

აკაკი წერეთელი აღფრთოვანებული შეხვდა 1905 წლის რევოლუციას, ხალხის მასების აღზევნებას, მშრომელთა გამოღვიძებას, აი, რას წერს იგი ერთ თავის პუბლიცისტურ წერილში, რომელიც დათარიღებულია 1905 წლით: „დღეს ის შენობა, სადაც ვიყავით გამომწყვდეული, ირღვევა, და მის წილ ახალი, დროის შესაფერი, უნდა აიგოს, ჩვენც უნდა დავადგოთ ძველი, მიხვეულ-მოხვეული გზა და გავიყვანოთ ახალი უფრო სწორი, პირდაპირი და თამამად გასასვლელი, ბრძენთა-ბრძენი ამბობს, რომ „ვარდი უეკლოდ არავის მოუკრეფიაო“. დღეს სწორედ ვარდის საკრეფი დრო გვიდევს და უნდა ვეცადოთ, რომ ეკალს მოვერიდოთ, სიფრთხილე სიმზდალე არ არის!.. ყველაზე დიდი ეკალი უთანხმოებაა, რომელიც ასუსტებს ხალხის ძალას. მეცადრის ძალუბრაც კი იციან, ჭერ გარეშე მტრის მოგერიება უნდა შეერთებული შრომით და მერე შინაური ბრძოლა“ („ივერია“, 1905 წელი, № 195). ისტორიულ მოვლენას უქმენა აკაკიმ თავისი ცნობილი ლექსები: „თქვენი ჭირიშე“, „ნატვრა“, „ძირს“, „ფურული ნანინა“, „ხანგალს“. გადმოაქართულა ეჟენ პოტიეს სახელგანთქმული რევოლუციური ჰიმნი „ინტერნაციონალი“, რომელიც ხალხს მოუწოდებდა თვითმპყრობელური რეჟიმის დამხობა-განადგურებისაკენ. აკაკიმ რევოლუციაში თვითმპყრობელობას ბუერი — ეროვნულ-განმათავისუფლებელი სახალხო მოძრაობა დაინახა, მაგრამ მარტო ამ მიზნით არ აღუქვამს მას 1905 წლის რევოლუცია. იგი მასში აგრეთვე სოციალური მისწრაფებებსაც ხედავდა.

აკაკი 1905 წლის რევოლუციის დამარცხებასაც გამოეხმაურა. იმავე წელს „ივერიაში“ დაბეჭდილ მის სტატიაში „აღდგომა“ ის გულისტკივილით წერდა: „ბიუროკრატიული სისტემის ერთგული მსახურნი, მთელი პოლიცია და ჟანდარმერია, ჯაშუშები და კაზაკები, ხალხის შინაური და გარეული წურბლები. ყველა ესენი გუშინ მიფანტულ-მოფანტულნი და ენა ჩავარდნილნი იყვნენ. დღეს კი სოროებიდან გამოძვრნენ და თავისუფლად დათარეშობენ სოფლად და ქალაქად. გამარჯვებით დამთვრალნი. ისინი ცეცხლით ანადგურებენ მთელ ქალაქებსა და სოფლებს. დღეს რეაქცია თავის „აღდგომას“ დღესასწაულობს. მაგრამ როდემდის? ფრანგების ანდაზა ამბობს: „კარგად იცინის ის. ვინც ბოლოს იცინისო“, და იმედია, მალე ვნახავთ რეაქციონერთა და ხალხთა შორის „კარგად ვინ გაიცინებს და თავის საბოლოო „აღდგომას“ და გამარჯვებას ვინ იღღესასწაულებს“.

ასეთი აშკარა გამოსვლა უსამართლობის წინააღმდეგ იმ დროისათვის დიდი გამბედაობა იყო, მოძალადეთა წინააღმდეგ ხმალამოლებულ შერკინებას ნიშნავდა.

აფორიზმი აკაკის ნაწერებში

აფორიზმებსა და ანდაზებს ყველა გამოჩენილი მწერალი იყენებდა და იყენებს თავის ნაწერებში. ამ მხრივ განსაკუთრებით იპყრობს ჩვენს ყურადღებას აკაკი წერეთლის შემოქმედება, რადგან მწერალი დიდ მიდრეკილებას იჩენს ლექსიკის ამ ფენებისადმი, იყენებს მას ყველა უნარის ნაწარმოებში — ეს იქნება ლირიკული ლექსი თუ ვრცელი პოემა, მოთხრობა თუ დრამა, კრიტიკულ-პუბლიცისტურ სტატიები თუ ნაკვეთები, ერთი შეხედვით, უბრალო მოკითხვის ბარათი თუ პატარა მინაწერი წიგნის არეზე. კიდევ მეტი, ეკ. გაბაშვილის მოწმობით, აკაკი ზეპირ გამოსვლებშიც იყენებდა აფორიზმებს, უმეტესად საკუთარს. ზოგი მათგანი რამდენჯერმე განმეორებული.

აკაკი წერეთლის თხზულებათა აკადემიურ თხუთმეტტომეულში, ჩვენი სკრუპულოზური გამოთვლით, ათასამდე აფორიზმი და ანდაზაა, რომლებიც პოეტის მიერ გამოყენებულია რომელიმე პრინციპული დებულების თუ შეხედულების დასასაბუთებლად ან რომელიმე გმირისა თუ მოქმედი პირის ტიპობრივი გარემოსა და ხასიათის ნიშანდობლივი მხარის ხაზგასასმელად. მწერალი სპეციალურად არჩევდა აფორიზმებსა და ხალხურ ანდაზებს, რომელთა მომარჯვებითაც მოწინააღმდეგეს აზრის სისწორეს უმტკიცებდა და მკითხველს ხალხური სიბრძნით ელაპარაკებოდა. „სულიკოს“ ავტორმა კარგად იცოდა, რომელ სიტუაციაში რომელი აფორიზმი თუ ანდაზა გამოეყენებინა, თბრობის საერთო სტილისათვის ზუსტად მოერგო.

დაკვირვება გვიჩვენებს, რომ აკაკი ზოგ აფორიზმსა და ანდაზას იყენებს პირდაპირ, როგორც მწერლობასა და ხალხში გავრცელებული, ცვლის ოდნავ, საკუთარ სიტყვებს უმატებს და ამით გადმოსაცემ შინაარსს მეტ გამჭვირვალობასა და სინათლეს მატებს. მაგრამ უნდა შევნიშნოთ, რომ ეს პერტურბაცია ლექსიკის ამ ფენას კი არ ცვლის სემანტიკურად, კი არ ამახინჯებს, კი არ უკარგავს თავდაპირველ სიმახვილეს, არამედ უფრო გამომსახველსა და შთამბეჭდავს ხდის. პოეტის ოსტატობაც სწორედ ისაა, რომ აფორიზმ-ანდაზებს იგი უნარჩუნებს თავდაპირველ სურნელებასაც და ამდიდრებს ახალი ნიუანსებითაც.

აფორიზმი სიბრძნის შემცველი აღმზრდელობითი ხასიათის მოკლე, ლაკონური, ლაპიდალური სხარტი გამონათქვამია, რომელშიც განზოგადებული ხასიათის დასრულებული აზრია გამოთქმული და რომელშიც სიმართლის, ჭეშმარიტების შემცველი დამრიგებლობითი შინაარსი უშუალოდ გვეძლევა.

აფორიზმები პოეტურიცაა და პროზაულიც. ორივე სახე გვხვდება აკაკისთან. საყურადღებოა, რომ ილია ჭავჭავაძე აფორიზმებსა და ანდაზებს ერთად უწოდებდა „საანდაზო ლექსებს“, ე. ი. სამაგალითოს, საილუსტრაციოს. ლექსიკის ამ ფენას დიდ ადგილს უთმობდა თავის შემოქმედებაში აკაკი წერეთელი, იყენებდა მათ ენის ჩუქურთმად, რომლებიც აძლიერებენ და მეტ ემოციურ დატვირთვას აძლევენ ფრაზებს, წინადადებებს, გამოთქმებს; გარდა ამისა, ტექსტს მატებენ შინაარსობრივ-აზრობრივ ძლიერებას, აზრს კიდევ უფრო ბასრს, მახვილსა და მკაფიოს ხდიან; კრიტიკულ-პუბლიცისტურ ნაწერებში კი აძლიერებენ პოლემიკურ ტონს, ამდიდრებენ მხატვრულ მხარეს და ყოველივე ამით მწერალი საკმაოდ ეფექტურ შედეგს აღწევს.

აკაკის თხზულებებში ფიქსირებული აფორიზმები და ანდაზები მწერლის ლექსიკის ოქროს ფონდია. ისინი გვეხმარებიან ჩვენი ხალხის ისტორიული წარსულის გაგებაში, გვასწავლიან სამშობლოს სიყვარულს, მტრის სიძულვილსა და მოყვრის პატივისცემას, მოგვიწოდებენ შრომისაკენ. აკაკი არც თუ ისე იშვიათად აფორიზმითა და ანდაზით დასცინის რეგვენებს, სიზარმაცეს, ბედოვლათობას, გულგრილობას, ზერელობას, მექრთამეობას, სიღვეს, ავკაცობას; კიცხავს ძალმომრეობას, ქურდობას, მატყუარობას, სიხარბეს, უნამუსობას, გაუმაძღრობას, მედიდურობას, სიძუნწეს.

ჩერ განვიხილოთ აფორიზმები აკაკის ნაწერებში. ისინი პირობითად შეიძლება ორ ჯგუფად დავყოთ:

1. პირველ ჯგუფში ვათავსებთ იმ აფორიზმებს, რომლებიც სხვა მწერალთა თხზულებებიდან არის აღებული, აქ უპირველეს ყოვლისა, უნდა დავასახელოთ შოთა რუსთაველის პოემა „ვეფხისტყაოსანი“. აფორიზმები ყველაზე მეტი სწორედ ამ ნაწარმოებიდანაა აღებული.

აკაკიმ თავის იუბილეზე 1908 წელს წარმოთქვა რამდენიმე სიტყვა. ერთ-ერთ გამოხატვაში აღნიშნა, რომ ძველად ქართველები და სომხები ძმურად, ხელიხელ ჩაკიდებული ცხოვრობდნენო, მაგრამ შემდეგ ცოტა წყალი აიძვრა და სწორედ ამ ფაქტის გასამაგრებლად პოეტს მოჰყავს რუსთაველის სიტყვები:

„მცირე რამე სამღურავი მოყვარეთა წესიაო“.

1911 წლის 23 მაისს აკაკიმ გაზეთ „თემში“ გამოაქვეყნა თავისი ლექცია „თანამედროვე აზრები რუსთაველისაგან მე-19-ე საუკუნეში ნაწინასწარი“. ავტორს ლექცია მზად ჰქონია 1908 წლისათვის. წაუკითხავს თბილისში. ლექციაში სხვა საკითხებთან ერთად ლაპარაკია მგოსნობაზე. ავტორი აფრთხილებს მკითხველს, რომ მისი მსჯელობის საგანი იქნება პოეზია, ნამდვილი მგოსნობა და არა მოშაირეები, რომელთა რიცხვი უთვალავია და რომელთაც რუსთაველი ასე ახასიათებს: „მოშაირე არა ჰქვიან, თუ სადმე სთქვა ერთი-ორი...“

აკაკი მსჯელობს სქესთა თანასწორუფლებიანობაზე, მაგალითად მოჰყავს როსტევეანის ნაღიმი, მისი მწუხარება დ ვაზირთა შეგონება:

თუცა ქალია ზელმწიფედ მართ ღვთისა დანაბადია!
არ გათნევთ, იცის მეფობა, უთქვენოდ გვითქვამს კვლა ღია,
შუქთა მისაებრ საქმეცა მისი მზებრ განაცხადია,
ლეკვი ლომისა სწორია, ძუ იყოს თუნდა ხვადიაო.

ამ სტროფის დასკვნით სტრიქონს („ლეკვი ლომისა...“) აკაკი რამდენჯერმე უბრუნდება და ავითარებს იმ აზრს, რომ აქ მარტო მეფეები და მათი შთამომავლები კი არ იგულისხმება, არამედ მთელი ხალხი, მთელი ქართველობა, რომლის გრძნობა-გონებასაც რუსთაველი გამოხატავდა, აკაკის სხვა საბუთებიც მოჰყავს ქალთა და კაცთა თანასწორობის დასამტკიცებლად ძველ საქართველოში; სქესის თანასწორობის საკითხს აკაკი ენობრივი ასპექტებითაც იხილავს და შენიშნავს, რომ ადრე ქალს დედაკაცი ერქვა, „ქალი“ კი მე-8 საუკუნიდან შემოიტანეს არაბებმა ჩვენში და სიტყვასიტყვით ნიშნავს „მშობიარეს“, მანამდე „ქალს“ დედაკაცი ერქვა, რასაც ახლა (ე. ი. აკაკის დროს) სააუგოდ (აკაკის ტერმინით, „საუკადრისოდ“) თვლიანო.

საინტერესოა ის, რომ აკაკი რუსთაველისად თვლის აფორიზმს: „ათასად კაცი დაფასდა, ათი ათასად ზრდილობა, თუ კაცი კაცად არ ვარგა, ცუდია გვარიშვილობა“.

ეხება რა საქართველოში ბატონყმობის საკითხს, აკაკის მოჰყავს ავთანდილის ანდერძიდან სიტყვები: „ათავისუფლე მონებიო, იღვწიან, მომიგონებენ, დამლოცვენ, მოვე-

გონებიო“! (ეს სტრიქონები პოემის ტექსტს დაშორებულია, მაგრამ აკაკის ასე მოჰყავს, ჩვენც მას მივსდევთ).

ცნობილია ქართველი მწერლის, მეცენატის დავით სარაჯიშვილის ცხედართან წარმოთქმულ სიტყვაში ჰირისუფალთა და ერის გასამხნეველად დამოწმებულია რუსთაველის აფორიზმი: „ჰირსა შინა გამაგრება, ისე უნდა ვით ქვითკირსაო“.

ივანე სპირიდონის ძე ელიაშვილი გახლდათ ცნობილი ექიმი. საბავშვო მწერალი, საზოგადო მოღვაწე, აკაკის ახლო მეგობარი. მის წიგნს („სამშობლო ბუნების სარკე“) აკაკიმ უძღვნა სპეციალური წერილი, რომელშიც დამოწმებულია რუსთაველის აფორიზმები: „გრძელი სიტყვა მოკლედ ითქმის“... და „ათასად კაცი დაფასდა...“ (ეს უკანასკნელი შოთას არ ეკუთვნის). წერილში აკაკი მაღალ შეფასებას აძლევს ელიაშვილის მოთხრობებს.

„აკაკის სიტყვა 15 ენკენისთვის სოფ. მუხიანში წარმოთქმული“ ჩვენს ყურადღებას იმითაც იპყრობს, რომ მასში მოყვანილია „ვეფხისტყაოსნიდან“ ფრიდონის სიტყვები: „სამეფო მაქვს პატარა, მაგრამ ყოველგვარად შემკული და სიკეთე მიუწოდომელიო“. ამისთანაა სწორედ ეს ჩვენი პატარა საქართველოც“.

წერილში „ნადირობა“, რომელიც აკაკიმ უძღვნა სამეგრელოს თავად ნიკოლოზ ნიკოლოზის ძეს, მოხუცებულობაზე საზგასამელად მოყვანილია რუსთაველის „მეფეო, რა ბრძანეთ თქვენი ბერობა“, აგრეთვე: „რალა იგი სინათლე, რასაცა ახლავს ბნელია“.

აკაკის სურს მკითხველს უჩვენოს, რომ ჩვენი საზოგადოების ზოგიერთი წევრი ჯიუტია, ერთხელ ნათქვამს ვერ გადათქმევინებ. ეს რომ უფრო დამაჯერებელი გახდოს, „ცხელ-ცხელ ამბებში“ იმოწმებს რუსთაველს, თავისებურად შელამაზებულს: „გვითხრას რამე ერთი ორი, უმსგავსო და შორი შორი; ჩემი სჯობსო, იძახოდეს, უცილობდეს ვითა ჯორი.“ (13, გვ. 16).

1893 წლის 28 თებერვალს აკაკიმ „კვალში“ დაბეჭდა „ცხელ-ცხელი ამბები“, რომელშიც დამოწმებულია აფორიზმი: „კოკასა შინა რაცა დგას, იგივე წარმოსდინდება“.

რაფიელ ერისთავის საიუბილეო ნადიმზე წარმოთქმულ სიტყვას მგოსანი რუსთაველის აფორიზმით იწყებს: „რალა იგი სინათლე, რასაცა ახლავს ბნელია“, ხოლო „სიტყვა, თქმული თელავში, სადილზე“ იწყება რუსთაველის აფორიზმით „ზოგჯერ თქმა სჯობს არა თქმასა“ — ეს გამონათქვამი ავგაროზად უნდა გვედვას გულზეო, რადგან ზოგჯერ არ ვიცით, როდის რა უნდა ვთქვათო.

„უგულო კაცი ვერ კაცობს, კაცთაგან განაკილია!“ — წერდა აკაკი „ბიბლიოგრაფიულ შენიშვნებში“.

1871 წელს დაწერილ სტატიაში „უფალო რედაქტორო“ დამოწმებულია ფილოსოფოსნი შემოკრბენ“... იმის ნათელსაყოფად, რომ მთავარია კაცობა, ადამიანობა და არა გვარიშვილობა.

მოყვანილი მაგალითებიდან ნათლად ჩანს, თუ როგორ ეპყრობა აკაკი რუსთაველის „ვეფხისტყაოსნის“ სტრიქონებს. პოეტი ზოგ სიტყვას ცვლის, ზოგს კიდევ უმატებს, ზოგს გადაადგილებს ისე, რომ თქმულმა ადეკვატურად გადმოსცეს სათქმელი. ისიც შეინიშნება, რომ არქაულ ფორმას აკაკი ზოგჯერ ცვლის თანამედროვე, უფრო გასაგები ლექსიკური ერთეულით.

აკაკი ზოგჯერ ნ. ბარათაშვილის აფორიზმებსაც იმოწმებს; ყარბი მგოსანი ლექსში „ფიქრნი მტკვრის პირას“ წერდა: „არც კაცი ვარგა, რომ ცოცხალი მკვდარსა ემსგავსოს. იყოს სოფელში და სოფლისთვის არა იზრუნოს“. ეს ადგილი აკაკის „ჩემ თავგადასავალში“ ასეა ფიქსირებული: „არც კაცი ვარგა, თუ ცოცხალი მკვდარსა ემსგავსოს, იყოს სოფელში და სოფელს კი არარა არგოს“. ეგევე გამონათქვამი მოყვანილი აქვს აკაკის თავის სიტყვაში რაფიელ ერისთავის სახსოვრად გამართულ საღამოზე. გარდა ამისა,

აქვე აკაკის მოჰყავს „მერანიდან“: „ცუდად ხომ მაინც არ ჩაივლის ეს განწირული სულისკვეთება“, (ოთხი ტაეპი).

1893 წლის 2 მაისს „კვალში“ დაიბეჭდა „სიტყვა ნ. ბარათაშვილის დაკრძალვაზე“. მას ეპიგრაფად აქვს: „მინდა რომ ვიყო ვარსკვლავი, განთიადისა მორბედი, რომ ჩემს აღმოსვლას ელოდეს ტყეთა ფრინველი და ვარდი. მინდა მზე ვიყო, რომ სხივი ჩემსა გარემოს მოვავლო, სადამოს მიტომ ჩავიდე, რომ დილა უფრო ვაცხოვლო“ „მართალია, ეს ნათქვამი არ არის საკუთრივ ეპიგრაფის ზუსტი ნიმუში, მაგრამ ერთგვარ განზოგადებით შინაარსს მაინც შეიცავს და ყველა გენიალური მწერლის მიმართ გამოსაყენებელია. თვით აკაკის მთელი წერილი იძლევა ნ. ბარათაშვილისადმი ღრმა ჭეშმარიტ დახასიათებას. რად ღირს მარტო წერილის დასასრული... ნ. ბარათაშვილის როლის საუკეთესო დახასიათება მოცემულია თვით ბარათაშვილის ხსენებულ სიტყვებში, მისი წერილის ეპიგრაფად გამოტანა, სტატიის შინაარსთან ორგანულად შერწყმა, აკაკის მხატვრული ოსტატობის მაჩვენებელია უდავოდ. ზუსტად შეარჩიოს საეპიგრაფო მასალა და მოხდენილად გამოიყენოს იგი, ეპიგრაფის გამოყენების ოსტატობის გამოვლენაა საერთოდ“ (ალ. ჩავლეიშვილი, ლიტერატურისმცოდნეობის ნარკვევები, ბათუმი, 1972), „ბაგრატ დიდში“ გვხვდება ერთი აფორიზმი, ჩამოყალიბებული თავისებური პარადოქსის სახით: „მაგრამ, ვინც მამულს სულსაც არ სწირავს, იმას არ ჰქვია მამულიშვილი“.

მოჰყავს რა აღნიშნული სტრიქონები, გ. ასათიანი დასძინს: „დღევანდელი მკითხველისათვის ეს სიტყვები ჩვეულებრივ აფორიზმებად უდერკნ, მაგრამ უნდა გავითვალისწინოთ, რომ თავისი დროისათვის ეს აშკარად პარადოქსული აზრი იყო“ (გ. ასათიანი, სათავეებთან, თბ., 1982).

აკაკი ხშირად მიმართავს ძველ ბერძენ ფილოსოფოსს სოკრატეს, იყენებს მის აფორისტულ სტრიქონებს; მაგ., წერილში „ნადული“ ვკითხულობთ: „ერთხელ სოკრატე ფილოსოფოსს უთხრეს: „შენ ყველაფერი იციო“ და იმან უპასუხა: „მე მხოლოდ ის ვიცი, რომ არა ვიცი რა“. სოლო პუბლიცისტურ წერილში „ლაყბობა“ იგივე აზრი ასეა გაფორმებული: „მე მხოლოდ ის ვიცი, რომ არა ვიცი რაო!“ — უთქვამს ერთ ფილოსოფოსს: „ჩვენ ყველაფერი ვიცით, მაგრამ სხვები არ გვიჯერებენო!“ — დაუჟინიათ სულელებს“.

„ჭეჭილის“ რედაქტორს აკაკი წერილით მიმართავს და ესაუბრება საყმაწვილო ლიტერატურის საკითხებზე. აქ მგოსანი მიუთითებს: „ერთმა ევროპელმა ბრძენმა თქვა: „ბავშვებს ის ახარებს, რაც დიდებსაც არ აწყენსო“ და ეს ჭეშმარიტება ზედ გამოჭრილია თქვენს „ჭეჭილზე“.

1896 წელს ჟურნ. „ჭეჭილში“ დაიბეჭდა თედო რაჭიკაშვილის საბავშვო მოთხრობა „ფითრი“, რომელიც ღრმა სოციალური შინაარსის იყო და ალეგორიულად გადმოგვცემდა იმდროინდელი უსამართლობის ცალკეულ დეტალებს. ეს ნაწარმოები „სულიკოს“ ავტორმა დეტალურად გაარჩია. „ვოლტერმა თქვა, — წერდა პოეტი ჟურნ. „კვალის“ ფურცლებზე, — ყმაწვილებისათვის ის არის კარგი და სასარგებლო, რაც არც დიდებს აწყენსო“. აქ უკვე გამოჩნდა ის ბრძენი, ვისაც ეკუთვნის მოყვანილი აფორიზმი (აქვე შევნიშნავთ, რომ აღნიშნულ გამონათქვამს ხშირად იმოწმებს ი. გოგებაშვილიც).

„დავითიანში“ ვკითხულობთ: „კახელების აღმა ხნული ქართლებმა დაღმა ფარცხეს...“ აკაკი პოემაში „ნათელა“, ეხება რა საქართველოს სოციალ-ეკონომიკურ და პოლიტიკურ მდგომარეობას, წერს: „მამა-პაპის წაღმა ხნული, შვილიშვილთა დაღმა ფარცხეს! და ამერეთ-იმერეთმაც ერთმანეთი დაამარცხეს“.

აკაკი წერილში „ქორი“ წერდა: „სოლომონ ბრძენსა ჰკითხეს: „მართალი ტყუილიდამ რამ სიზოორეაო? — ერთი ხელის დაღებაზეო! — მიუგო პასუხად“, ეს აზრი უფრო ვრცლად გაშლილია წერილში „ქრელი ფიქრები“, სოლომონ ბრძენს აკაკი იმოწ-

მებს „სახუმარო გასართობში“. აქ მითითებულია, რომ სოლომონის სიბრძნეში იკითხება: „შური სიხენებისა დაბნელებს კეთილსა!“ (ტ. 13, გვ. 179).

II. მეორე ჯგუფში თავსდება თვით პოეტის მიერ შექმნილი აფორიზმები. უნდა აღინიშნოს, რომ ესენი გაცილებით მეტია, ვინემ პირველ ჯგუფში შესული ბრძნული გამონათქვამები.

უპირველეს ყოვლისა, უნდა შევეხოთ აკაკის „დამურას“, რომლის დასკვნითი ნაწილი მთლიანად აფორისტულია.

მგოსანს აქ მხედველობაში ჰყავს ის გადაგვარებული, უმსგავსო, სამშობლოს მოღალატე ადამიანები, რომელთა სიტყვა და საქმე ერთმანეთს სცილდებოდა.

შინაარსის მიხედვით აკაკის აფორიზმები სხვადასხვა სახისაა. აქ გვხვდება უმეტესად კონტექსტური აფორიზმები — ეს ისეთი ბრძნული გამონათქვამებია, რომლებიც მოქცეულია ტექსტის გარკვეულ მონაკვეთში — ავტორის თბრობასა თუ მოქმედი პირის მეტყველებაში. პოეტი ლექსში „ახალგაზრდა ქალი“ წერდა: ან კი რა ვქნა, არ მაქვს ბრალი! დრო მეფობს და დრო მტარვალობს, არ გაჰქრება სუნთქვით ალი, იქ, სადაც კი ცეცხლი მძლავრობს“.

უაღრესად საყურადღებოა ის ფაქტი, რომ აკაკი „გამოცანებში“ ხშირად ბრძნულ აზრს ათავსებს და აფორიზმის სახეს აძლევს.

ზოგჯერ თბრობაში აკაკი იყენებს სხვის აფორიზმს და მასზე აშენებს საკუთარ ბრძნულ გამონათქვამს. ამის ნიმუშად გამოდგება ლექსიდან „ძველი და ახალი წელი“ შემდეგი ადგილი:

მაგრამ უნდა გავიხსენოთ
ჯერ რუსთველის ნაუბარი:
მას მკურნალმა ვითა არგოს,
ვინც არ სთქვასო სატკივარი?“...
აზნაურსა გლეხი ჰნატრის,
გლეხს შენატრის აზნაური,
და ერთად კი ორივესა
აქვს მაძლარი ძაღლის შური...

ამ მხრივ უაღრესად საყურადღებოა ლექსი „გაზაფხულის სიმღერა“, რომელშიც ასეთი შთამბეჭდავი სტრიქონებია:

ტვირთი, ბოლოს სასარგებლო,
მძიმეც მჩატედ გეჩვენება!..
ვისაც მწარე უქამია,
იცის სიტკბოს გემოვნება!
ეს სიცხე და მხურვალეა
ჩემს ტვირთს ზრდის და ამაგრებსა!..
ვისაც ჭირით არ უთესავს,
ის ლხინით რას მოიკრებსა?.

კონტექსტური აფორიზმებით აკაკის მხატვრული ნაწარმოებები მდიდარია; მაგ., აკაკისეული აფორიზმები გვხვდება „ბაში აჩუკში“, „ჩემ თავგადასავალში“, „თამარ ცბიერში“ და სხვ. ამ უკანასკნელში, მაგალითად, სიბრძნეს ღალატებს მოქმედი პირი — მასხარა, რომელიც ხუმრობითა და გადაკრული თქმებით ამხელს სასახლეში გაბატონებულ ამორალურ მოვლენებს. მისი აფორისტული ხასიათის გამოთქმები შთამბეჭდავად მოქმედებს მკითხველზე.

ლექსში „გულის პასუხი“ გვხვდება ასეთი აფორიზმი: „ბუღბუღი ვარდს და ეკალზე თანაბრად მომღერაღია!“ „ომში“ — „გამარჯვებული მხოლოდ ის არის, ვინც საბოლოოდ გაიმარჯვებსო“. „გოგია მეჩონგურეში“ — „ეკლნარშია მწარ სიცოცხლეს ვარდნარშია სჯობს სიკვდილი!“. „თორნიკე ერისთავში“ — „ერთ ქირსა, კარზე მიმდგარსა, სხვაც ბევრი წაეკიდება“; „გამოცანებში“ — „ერთგული ძალდი მტრებს უყევს, ორგული — შინაურებსა“; „სიყვარულში“ — „თუ ორ ქირში ერთს აირჩევ, გარყვნას ისევ სიკვდილი სჯობს“ „ექსპრომტში“ — „თუ ზეთი გამოელა, რას გაანათებს ლამპარი?...“ „გამწრდელში“ — „მაგრამ მარტო წვრთნა რას იზამს, თუ ბუნებამც არ უშველა“ და სხვ.

აკაკი პუბლიცისტიკაშიც აქსოვს აფორისტულ სტრიქონებს. მაგ., წერილში „სიტყვა“ ვკითხულობთ: „ხალხის შეერთებული ძალა სტიქიონია, და ასტიქიონება — გამარჯვება!“ „კარგი ყოველთვის კარგია, მაგრამ კარგს უკეთესი სჯობია“ („საგულისხმო“), „ბერძნების წარმოდგენით, სიბრძნე იყო დედა, რომელსაც ეყოლა სამი ასული: სარწმუნოება, სასოება და სიყვარული. უამისოდ, ამათ დაუბზარებლად, ქვეყნიერი შვება-ბედნიერება შეუძლებელი იყო და ამიტომაც ყველა მისკენ მიისწრაფოდა. ნეტავი იმ ერს, რომელსაც ეს ალეგორია ესმის და სწამს...“ („სახალწლო ქეშმარიტება“).

„განუვითარებელი ნიჭი — ფრთა-შეკვეცილი შევარდენია, რომელიც მალლა ველარ ჰფრენს და დაბლა სიარულსაც ვერ ახერხებს. როგორც ყვავილი უციურნამოთ, ისე ნიჭი უსულიერ-საზრდოდ სქენება და ნაყოფი ველარ მოაქვს“ („სათეატრო შენიშვნები“).

აკაკის ამ და სხვა აფორიზმებში წარმოდგენილია ცხოვრების გამოცდილების შემაჯამებელი დასკვნები, ზოგჯერ მთელი მსჯელობა, დიალოგი, სჯა-ბაასი იმ მიზნით მიმდინარეობს, რომ დასკვნაში აფორიზმის სახით წარმოადგინოს ბრძნული აზრი. ამ შემთხვევაში აკაკი აგრძელებს იმ გზას, რომელიც ქართულ პოეზიაში დაიწყო შ. რუსთაველმა.

ავიღოთ, მაგალითად, იგავ-არაკი „მგელი და კრავი“, რომელიც 11 სტროფისაგან შედგება. აქ დიალოგია მგელსა და კრავს შორის. პირველი ბრალმდებელია, მეორე — ბრალდებული. მგელმა სამი ბრალდება წაუყენა კრავს, ამ უკანასკნელმა ყველა გააბათილა. გაჯავრებული მგელი ბოლოს მაინც ასახელებს მისი დავის ნამდვილ მიზეზს, ხოლო ავტორი ასეთ დასკვნას გვთავაზობს: „უთხრა და ზურგზე მოიდვა, ტყეში წაიღო საწყალი. დიდ კაცთან პატარა კაცსა როდის გასვლია მართალი?“ სწორედ ამ პრინციპზეა აგებული „მაიმუნი და სათვალე“, „დათვის წვეულება“.

ცნობილია, რომ აკაკი ი. კრილოვს კარგად იცნობდა და მთელი სიცოცხლის მანძილზე თარგმნიდა მისი შემოქმედების ნიმუშებს. კრილოვის 213 იგავ-არაკიდან ა. წერეთელმა გადმოთარგმნა 153 ყველაზე ფართოდ გავრცელებული იგავ-არაკი. მაგრამ, — დასძენს პროფ. ა. ჩხეიძე, — ზუსტად რომ ითქვას „თარგმნა“ სრულიად არ იქნება შესაფერისი ამ შემთხვევისათვის. ის, რაც გააკეთა აკაკიმ კრილოვის იგავ-არაკთა მიმართ, მეტად შორს დგას ჩვეულებრივი თარგმანისაგან. ყველა მოთხოვნა, რომლებიც მიერგება თარგმანს, როგორიცაა, მაგ., ზუსტი გადმოცემა ორიგინალის აზრებისა, სახეებისა, ლექსის მოცულობისა და ლექსთწყობის ზომისა — აკაკის მიერ დარღვეულია. თარგმანთა შორის ვერ შევხვდებით ვერცერთ იგავ-არაკს, რომელიც ასე თუ ისე არ სცილდებოდეს ორიგინალს და, პირიქით, ვნახავთ ძლიერ ბევრს, მთლიანად გადაკეთებულს (ა. ჩხეიძე „აკაკი როგორც კრილოვის მთარგმნელი“).

აკაკისეულ აფორიზმში ჩვეულებრივ ცხოვრების დიდი სიბრძნეა წარმოდგენილი განზოგადებული სახით; მაგ., „ადამიანი სიცილით განსხვავდება პირუტყვისაგან“ („ვიდრე ხვალ უფალო“). „ადამიანის შუბლის კანი ხახვის გარსზედ უთხელესია, მაგრამ თუ გა-მაგრდა, კამეჩის ტყავსაც გადაჰარბებსო“ („ქერ ხა-ხა-ხა“ და მერე „ვაი-ვაი-ვაი“),

„ასე არის, — ვინც ისურვებს ცუდ განზრახვით სხვისთვის ავსა, იცოდეთ, რომ შერჩება, გადახდება მასვე თავსა“ („კატის კნუტი და შოშია“).

სპეციალურ ლიტერატურაში დაჯგუფებულია აკაკის აფორიზმები საგნობრივ თემატიკური პრინციპით. ამიტომაც ამ საკითხს ჩვენ არ შევხებით. აქ მხოლოდ იმის აღნიშვნით დავკმაყოფილდებით, რომ აკაკი თავის აფორიზმებში ეხება იმ აქტუალურ საკითხებს, ეპოქის მღელვარე ამოცანები აქაც დომინანტობს. ისინი განზოგადებული სახით, აფორიზმებად ჩამოსხმული, ეძლეოდა მკითხველს, რაც წარუშლელ შთაბეჭდილებას ახდენდა, ემსახურებოდა მათს ზნეობრივ აღზრდას. ამის საილუსტრაციოდ ერთ მაგალითს მოვიყვანთ ლექსიდან „ანდერძი ჩემს შვილს“: „მარტო შენს თავზე ნუ ზრუნავ, სხვებიც გახსოვდეს მარადა, შრომა აილე მახვილად და მოთმინება ფარადა“. მართალია, ეს აფორიზმი აკაკის შვილს, ალექსის, ეხება, მაგრამ აქ არ ჩანს პოეტის ძის არც ერთი ნიშანი, განზოგადებულია და ყველა ადამიანს ეხება. ეს კი აკაკის ოსტატობის წყალობით მოხდა.

შოთა ზაქარიაძე

სიყოფის უკანასკნელ დღეებზე

ეგნატე ნინოშვილი მხატვრული ლიტერატურის სიყვარულს ადრეული ასაკიდან ეზიარა. ჯერ კიდევ 1876-1878 წლებში ოზურგეთის სასულიერო სასწავლებელში სწავლის პერიოდში, გატაცებით ეწაფება ჩვენი კლასიკოსების შესწავლას, მათი იდეების გაცნობას, სწორედ ქართველი მწერლების, განსაკუთრებით აკაკის პატრიოტული ნაწარმოებების გაცნობამ გააღრმავა ჭაბუკის ცოდნის პორიზონტი, რამაც ხელი შეუწყო მასში მხატვრული ნიჭის გაფურჩქვნას და სამწერლო ასპარეზზე გამოსვლას. შემდეგში, როცა ის მასწავლებელი გახდა, მოსწავლეებს შთაბეჭდვად გადასცემდა აკაკის ნაწარმოებთა შინაარსს.

1883 წლის ოქტომბერში ეგნატე ჩოჩხათის სასოფლო სკოლის მასწავლებლად გაამწესეს, იგი პატრიოტულ თემაზე შექმნილ საინტერესო წიგნებს უკითხავდა მოსწავლეებს. უფრო გვიან ეგნატეს ნამოწაფარი ლუკა როყვა იგონებდა: ეგნატე ნიკოლოზ ბარათაშვილის, აკაკის, ილიას, იოსებ დავითაშვილის, ალექსანდრე ყაზბეგისა და ვაჟას ნაწარმოებებს გვიკითხვდაო.

ე. ნინოშვილის სახლ-მუზეუმში დაცულია მისი ყოფილი შეგირდების მოგონებები, საიდანაც ვგებულობთ, თუ როგორი გატაცებით უკითხავდა მასწავლებელი მათ აკაკის „გაზაფხულს“, „თორნიკე ერისთავს“, საინტერესოა რომ ეგნატეს ნასწავლი ლექსები მის ყოფილ შეგირდებს მოხუცებულობაშიც ზეპირად ახსოვდათ.

მეფის ხელისუფლების მიერ დევნილი ეგნატე ნინოშვილი 1888-1889 წლებში სოფელ ნიგოთის სასოფლო სკოლის მასწავლებლის სიმონ ჯორბენაძის ოჯახს აფარებდა თავს.

საფრთხე თუ არ იყო მოსალოდნელი, სიმონის ნაცვლად ზოგჯერ ეგნატე ატარებდა გაკვეთილებს და სხვა მწერლების ნაწარმოებებთან ერთად აკაკის — „გაზაფხულსა“ და „თორნიკე ერისთავს“ ასწავლიდა მათ.

1890 წლიდან ე. ნინოშვილი ზესტაფონში მარგანეცის მრეწველის ნ. ლოლობერიძის

კანტორაში იწეებს მუშაობას. ეკონომიური სივიწროვის მიუხედავად, ის დაძაბულ ლიტერატურულ მოღვაწეობას ეწევა, სწორედ ზესტაფონში მოღვაწეობის პერიოდში იგი მასწავლებელ თეოფილე ხუსკივაძის მეშვეობით ეცნობა „საქართველოს ბუღბუღს“ აკაკი წერეთელს. იმავეთვე მათ შორის მჭიდრო მეგობრული ურთიერთობა დამყარდა, რაც ეგნატეს სიცოცხლის უკანასკნელ დღემდე არ განელებულა.

იმ წლებში აკაკი და ეგნატე ხშირად ხვდებოდნენ ერთმანეთს თბილისში, გაზეთ „კვალის“ რედაქციაში თუ სხვაგან. მათი სჯა-ბაასი ქართული ლიტერატურის განვითარების, ახალი ნაწარმოებების შექმნის საკითხებს შეეხებოდა. აცნობდნენ ერთმანეთს საკუთარ ჩანაფიქრსა თუ სამომავლო გეგმებს. აკაკი აღფრთოვანებული იყო ამ ბუნებით სუსტი, მაგრამ ჯანგაუტეხელი ქაბუკის ბრწყინვალე ნიჭით, მისი დაუღალავი ენერგიით, რასაც იგი ახმარდა ახალი მხატვრული ნაწარმოებების შექმნას, მგოსანი მუდამ მოზიზღული იყო ეგნატეს ნააზრევით, რომ მის ნაწარმოებებში წინა პლანზე წარმოიჩინილი იყო მშრომელი ხალხი, სოფლის უღარიბესი გლეხობა, აკაკი სიტყვით თუ საქმით ამხნევებდა მას და როცა ეგნატე უკურნებელი სენით დაავადდა და ლოგინად ჩავარდა, აკაკიმ მძიმედ განიცადა მისი საზოგადოებრივი საქმიანობისაგან ჩამოშორება, სიცოცხლის დაიხს ნაადრევად მიახლოვება.

აკაკიმ ბევრი იზრუნა ეგნატეს ეკონომიური პირობების გაუმჯობესებისა და სიცოცხლის გახანგრძლივებისათვის. მისივე შუამდგომლობით ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელმა საზოგადოებამ ეგნატე ნინოშვილს დახმარება აღმოუჩინა და პენსიაც დაუნიშნა.

1893 წლიდან ეგნატეს ჯანმრთელობა გაუარესდა, მაგრამ მომავლის იმედს როდი კარგავდა, კვლავ ჯანმრთელობის აღდგენასა და დაწყებული ნაწარმოების დამთავრებაზე ფიქრობდა. ამის შესახებ სწერდა კიდევ ქართული კულტურის მოამაგეს თედო სახოკიას, რომელსაც სთხოვდა ეშუამდგომლა გაზეთ „ივერიაში“ სამუშაოდ მოწყობაზე.

ეგნატემ გაიხარა, როცა გაიგო რომ 1894 წლის დასაწყისიდან აკაკიმ „კვალში“ თანამშრომლობა განაახლა. იმავე წლის 1 მარტს ეგნატე გიორგი წერეთელს სწერდა: „ძლიერ მესიამოვნა, რომ დიდებული პოეტი, აკაკი ხელახლა მოუბრუნდა „კვალს“ თანამშრომლად.

ექვი არ არის, რომ ეს გარემოება დიდძალ ხელისმომწერს შეჰმატებს რედაქციას, აკაკი ხალხის საყვარელი პოეტია და რომელ ორგანოშიც ის თანამშრომლობს, ხალხიც იმას მიემატება“.

1894 წლის 12 მაისს ეგნატე ნინოშვილი 35 ასაკში გარდაიცვალა.

აკაკი წერეთელმა ეგნატეს ნაადრევად გარდაცვალების გამო „კვალში“ გამოაქვეყნა სტატია „ჭრელი ფიქრები“, აქ მგოსანი წერდა, თუ როგორ შეიყვარა მისი შემოქმედება მშობლიურმა ქართველმა ხალხმა.

დიდმა მგოსანმა, რომელიც ნინოშვილს ქვეყნისათვის თავდადებულ საპატიო მოღვაწეთა შორის იხსენიებდა, ასეთი მგრძნობიარე ლექსი უძღვნა მის ხსოვნას:

მას, ვინც სიცოცხლე ხანმოკლე,
ხანგრძლივად ნაყოფიერი
წმინდა ემსხვერპლა სამშობლოს,
არ დაივიწყებს არც ერი.

გამართლდა „საქართველოს ბუღბუღის“ ეს კეზმარიტი წინათქმა. ეგნატე ნინოშვილის მემორიალურ მუზეუმში დაცულია მხატვარ ალ. ბერიძის მიერ 1895 წელს შესრულებული მწერლის პორტრეტი, რომელსაც აკაკის მიწერილი ეს ლექსიც ამშვენებს.

მორის ფოცხიშვილი

გულმკერდზე მაყრია აჭარის მთები

ჟამი უჟამო და ჟამი უღმობელი,
ტყუპის ცალებივით
ერთ ზვავში ვწვებით,
ჩემი ქედელი და
ჩემი ხულოელი,
ჩემი აჭარელი დები და ძმები!
ვარდი ეკლიანი,
მიწა კუბოკრული
გულმკერდზე მაყრია აჭარის მთები, —
ჩემი სევდიანი,
ჩემი გულმოკლული,
ჩემი გულმოწყალე დები და ძმები.
ფიქრი უძირო და
სევდა უმართავი,
ჩემს ცას კურცხალ ცრემლად ვწყდები,
ჩემი სულმნათი და
ჩემი გულმართალი,
ჩემი გულნათელი დები და ძმები!
ჩანგო, ფრთებდაჭრილთა
ფრთებში მეგულები,
ვაი, რა უფლებით ტყდები,
ხელფეხშეკრულები,
საფლავშეძრულები,
ჩემი დაჩაგრული დები და ძმები!
ვიცი, სიყვარულო, ჩვენ არ დავჩუმდებით,
ცერზე ქართველურად ვდგებით,
ჩემი სარფელი და
ჩემი ბათუმელი
ჩემი ზღვისთვალება დები და ძმები!
გულმკერდზე მაყრია აჭარის მთები.

თვითონ ფულები აიღო,
ჩვენ ჩაგვყარა
რუსის ხელში...
ხალხური.

ხასანბეგურა,
ბიჭებო,
ხასანბეგურა!
რა ვუყოთ, ფრთებს თუ
ბოლომდე ვერ ვშლით, —
ვაი, რა უცებ დაღამებულა,
ნენეს მანდილი აგდია მტკერში...

ხასანბეგურა,
ბიჭებო,
ხასანბეგურა!
ვაი, იმ უჯიშოს რა უქნია,
სულ მთლად დაუკარგავს
აღლო და გეში, —
ვით მგელს, ძაღლობა დაუწყია,
ხალხი ჩაუყრია დათვების ხელში.

ხასანბეგურა,
ბიჭებო,
ხასანბეგურა!
თავზე რა ცოდვა დაუდვია,
სამეფო სკიპტრის დაკარგვის შიშით,
ხმალი ქართული ქარქაშში

ჩაუგია,
ბურთი ჩაუჩრია პირლიას პირში...
ხასანბეგურა,
ბიჭებო,
ხასანბეგურა!

ქართული ვენახი
ნაჯახით ჩაუთლია,
მიწა მოუკირწყლავს
სილით და ხრეშით,
ქართული ცეცხლი სისხლით
ჩაუქვრია,

სუფრა გაუწყვია მეგობარ
მტრებში...

ხასანბეგურა,
ბიჭებო,
ხასანბეგურა!

კარგი რამ
არც მას დამართნია,
საჯაროდ გაუხდია
თანდათან ტყავი, —
თოფი შემთხვევით გავარდნია,
შემთხვევით მოუკლავს
უბედურს თავი...

ხასანბეგურა,
ბიჭებო,
ხასანბეგურა!

ხასანბეგურა,
ბიჭებო,
ხასანბეგურა!

თქვენ იცით,
როგორი
ყიჟინით შემშლით, —
ქართული გაზაფხული გადარეულა,
სისხლი ყვავილებად
ასკდება ყელში...

ხასანბეგურა,
ბიჭებო,
ხასანბეგურა!

კველი ზღაპარი

არ ევაჭრება ქართველი სიკვდილს
და არც სიცოცხლეს არ თხოვს არავის,
„იყო და არა იყო რა!“ — იტყვის
და დასასრულთან მივა ზღაპარი.
და თუ შენ კვდები, შუბლს იმსხვრევს
მუშტით,

იმას იქმს, რაც სხვას
აღბათ არ ძალუძს, —

„არ მომიკვდეთ!“ — მოგთხოვს და გულში
რწმენას ჩაგისხამს, როგორც სასწაულს.
ყოფნა-არყოფნის ჯვარცმული რიტმი,
ჭირის და ღვინის ერთად ფხარკალი, —
„იყო და არა იყო რა“! — იტყვის
და გაგრძელებს ძველი ზღაპარი.

აღმაშენებლის კვერთხით

გული თუ გულით არ თბება,
ღნება სიცოცხლე დარდად, —
ქართველებს ჯილა ქართველად
ვაჟა-ფშაველა გვყავდა!
ღამეს ღოცვაში ვათენებთ,
ვართ შეკრულები ფიცად, —
ქართველებს, როგორც

ქართველებს

წმინდა გიორგი გვიცავს.
ღვთის ქართული ღაღარი,
წყვდიაღს ღვთის შუქით
ვფანტავთ,

წმინდა ილია მართალი
სულში გვინთია სანთლად.
რის ზღაპარი და რა მითი,
ვერც ვინ გაგვიფენს ფერხთით,
წინ გვიძღვის მეფე დავითი
აღმაშენებლის კვერთხით.
არა და არ ვართ მარტონი,
კბილით გვიჭირავს ხვითო,
ჯერ ცხელი მერაბ ბატონი
კვლავ ღვთის ღაშქარში

გვითხოვს!

ჰოდა, არავინ არ ცხრება,
თავისუფლებას ვნატრობთ, —
რა მოგვერევა ამ ქვეყნად
ამდენი ხატის პატრონს?!

მოღალატი

ისტორიული მოთხრობის ერთი თავი

შუადღე იწურებოდა. სელიმი მამის საფლავთან, სუფთად გათლილ ქვაზე ჩამომჯდარიყო, მარჯვენა ხელისგულზე ნიკაპდაყრდნობილი, ღრმა ფიქრებს მისცემოდა. დროდადრო მარცხენა ხელს მიუშვერდა ცივ წყაროს და გამშრალ ტუჩებს ისველებდა. იქვე, ათ ნაბიჯზე, შავი ცხენი ხარბად ძოვდა ნორჩ ბალახს, თან პატრონს თვალს არ აცილებდა. ფრუტუნებდა. გრძელ, ჯონჯოლა კუდს ხან მარცხნივ გაიქნევდა, ხან — მარჯვნივ. ეტყობოდა, პირში დარჩენილი ლაგამის რკინა ხელს უშლიდა ძოვას. ცდილობდა მის გამოგდებას და რომ ვერ ახერხებდა, ბრაზიანად აქნევდა ყორნისფერი ბალნით დაბურდულ თავს. შავ ულაცს ხორცი ასკდებოდა და ტანი ულაპლაპებდა. შორიახლოს კიდევ ერთი ცხენი ბალახობდა. საბრალო შესახედავი იყო: სიგამხდრისაგან ყვრიმალის ძვლები გამოსჩნდებოდა. ისე მძიმედ სუნთქავდა, გაოფლილ კანქვეშ ნექნების მოძრაობას შეამჩნევდა შეუიარაღებელი თვალი და მათ რაოდენობასაც ადვილად დაითვლიდა.

— გახსოვს, რა გითხრა ფოცხველმა ბერიკაცმა? — ისე ჰკითხა სელიმს მუსტაფმა, თითქოს სულაც არ სურდა თავისი მზრუნველის დარდებისა და მოგონებების ქვევრში ჩაძირვაო. სელიმმა ცალი თვალით გახედა იქვე, ბრტყელ ქვაზე ჩამომჯდარ მუსტაფს. აბა, რა დაავიწყებს იმ მოხუცის ნათქვამს: „სანამ კიბის თავს მიაღწევდე, მის პირველ საფეხურს მიხედე, შეამოწმე, დაბლა ჩამოსვლისას არ გამოგეშალოს. არც დიდება, არც დრო ანებივრებს არცვის. შენს ვილაეთშიც ბევრია მრუდე და უკუღმართი. თუ გახვალ ხალხში, იმასაც შეიტყობ, თუ წვრილფეხა-გაიძვერების სახელით რა სისაძაგლესა და ავკაცობას სჩადიან ის მსხვილფეხა-არაკაცები. ყველას ნუ ენდობი, სელიმ ფაშავ!“. სწორედ იმ დაჯერებამ, ხალხში გასვლამ და ხალხზე მოსმენამ გადამკიდა ამდენი ბეგი და ალა. მე წესრიგის დამყარება დავაპირე ამ არეულ ვილაეთში და...

— იმ ფოცხველს რომ დავუჯერე, იმიტომ გავიჩინე ამდენი ღუშმანი, ჩემო მუსტაფ. ხედავ, აგორეს, აგორეს და, სულთანის ყურამდე მიიტანეს ათასნაირი ჭორი და სიბინძურე. რამდენი დამსმენი და ქვეწარმავალი დალოდავს ქვეყნად, ღმერთო! — სელიმს ისევ ის ფოცხველი ბე-

რიკაცი წარმოუდგა: თოვლივით თეთრი და აბრეშუმით ქათქათა წვე-
რი ჰქონდა. როცა საუბარს იწყებდა, მის ჰკვიან თვალებში გამოუცნო-
ბი მუგუზალი იელვებდა. თავის დროზე გულადიც ყოფილა და მართ-
ლისმთქმელიც, ენაკვიმატობაშიც ტოლი არ ჰყოლია, გაკენწვლაც გაბე-
დული იცოდაო, რის გამოც ერთხელ, აკი, კიდევ გაუროზგავთ, როცა ერ-
ზრუმის ფაშისათვის უკადრებია: „ფაშობა დედის საშოდან ხომ არ გა-
მოგყოლია? თუ სულთანის ისურვებს, ხვალ, ჩემსავით გაშლებილ ფუხა-
რად გაქცევს და თხის მწყემსად გაგამწყესებსო“.

— ოცდაცხრამეტი ჯოხი მაგასაო, — უბრძანებია ფაშას და, აბა, ვინ
გაბედავდა ხმის ამოღებას და მართლისმთქმელის დაცვას? სამი თვე ხა-
ლხში ვერ გამოდიოდა და ნაზოფვარებს იშუშებდაო ჯანდონით სავსე
ვაჟკაცი, როცა გაახსენებდნენ, სახე მოედრებლებოდა, თუმცა თვალებ-
ში მაინც ჩაუდგებოდა ნალვერდლები.

— შერჩა? არ შერჩა! — შტვერეს შუბლში ყურშუმი. არც მტყუანი
უძებნია ვინმეს, არც მართალი. ჩააძაღლესო, იძახდნენ იმ ფაშის მიერ
სულგამწარებულები, შევიწროებულ აწიოკებულები.

— შენ რას იძახდიო? — ჰკითხა სელიმმა ღიმილით. მოხუცსაც გაე-
ღიმა.

— მეც იმათ ნათქვამს ვიმეორებდი, თან დავამატებდი: ძალღი მიაკვ-
და სულში-მეთქი. ბევრი ცოდო ედო იმ ჩემი ცოდვით სავსეს და არც
ღმერთმა არ აპატიო. ნამდვილი ჯალათი იყო: სოფელი სოფელს გადაჰკი-
და, ბეგი — ბეგს, ალა — ალას, მწყემსი — მწყემსს, ვილაეთი ყაჩაღე-
ბითა და კაცის მკვლელებით გაივსო, შავშეთელებს ცხვარ-ბატკანი არ
დაუტოვა და არდაჰანში ხარი და ძროხა. იქაც ჰყავდა თავისი კაცებიო,
— გაიშვირა ხელი სტამბოლისკენ.

— ასეა, ჩემო ბიძია, ადამიანები, ისე როგორც მხეცები, ორი ჯგუფად
იყოფიან: ძლიერებად და სუსტებად, კეთილებად და ბოროტებად, ჰკვიან-
ნებად და სულელებად. ცხოვრებაც ამის მიხედვით ეწყობა ამ დუნიაში.
ვინ ძალას ამართლებს, ვინ — ნიჭს. როცა ძლიერებს პატივისცემით, მო-
რიდებითა და მორჩილებით ეპყრობიან, სიყვარულით როდი მოსდით ეს
ყოველთვის. უფრო ხშირად მის ძლიერებას სცემენ პატივს, რადგან ეში-
ნიათ მისი შურისძიებისა, მისი რისხვისა. შენ მაშინ ნახე, როგორ გაიმარ-
თებია წელში, როცა მიხვდებია რომ შეუძლიათ ძალას ძალა დაუპირ-
ისპირონ.

— ჰო, ყველაფერი დროებითია. უძლურთა გამძლავრება, ძლიერთა
დაუძლურება, აღზევებულთა დამცრობა, დამცრობილთა აღზევება...

— დამარცხებულთა მიწასთან გასწორება, დაცინვა, დამცირება: —
წაართვა სათქმელი მუსტაფა სელიმმა. — ხომ ხედავ, რა ხდება ჩვენს ვი-
ლაეთში? როგორც კი ჩვენთან ჩამოთესლებულებს ვურჩიე, ქართული ის-

წავლეთ-მეთქი, სულთანთან მიჩვილეს: სელიმ-ფაშა გიაურების ენაზე ლაპარაკს გვაძულებსო. ერთმა ისიც კი გამიბედა ეთქვა: გაეცოცხლა გულემა, გურჯებმა ჩვენებურად ლაპარაკი ისწავლონო.

თქვენც ისწავლეთ გურჯიჯე-მეთქი, რომ ვურჩიე, მამალი ინდაური-ვით აიფხორა: — გურჯიჯა ვისწავლოთ? იქნებ ტაძარშიც შევიდეთ და ვილოცოთ, ჰა?

— ნუ დაგავიწყდებათ, რომ თქვენ გურჯისტანის მიწაზე დასახლდით და თუ აქ აპირებთ ცხოვრებას, აქაური ქუდი უნდა დაიხუროთ! — თურქი წამოხტა.

— იყო, აღარ არის! ახლა ოსმალეთისაა, სელიმ ფაშამაც და მისი ვილაეთის ყველა სულდგმულმა უნდა გაიგოს ეს! — მე იგი გარეთ გამოვაგდე.

— დუშმანი მოიმრავლე, დუშმანი. ჩვენს მიწაზე ცხოვრობენ და საკუთარ ენაზე უნდათ აგვამღერონ? არ გამოვა მაგი!

— ხომ ხედავ, რა ხდება? როგორც კი ხმა დაყარეს, სელიმ ფაშას სულთანს გასწყრომიანო, რას არ მამრალევენ ადრეგანაწყენებულები: ახალციხე ლეკების სათარეშოდ აქციაო, ოსმალს მოძულებს თავშესაფარს აძლევსო, უდელი შირინ-აღას ცოლი წაართვა და სახალხოდ გააროზგვინაო, კათოლიკებს სალოცავის კარები მანამ არ გაუღო, სანამ სამი ქისა ვერცხლი არ მისცესო, მართლის თქმისათვის ორი სომეხი მთელი სამი თვე დილეგში ამყოფაო...

— ენას ძვალი არა აქვს, ფაშა, ხალხის ჭარამ-ჭურამს თუ უსმინე, დარდით გული გაგისკდება. ხალხი ჭრელია. ფუხარას აღობა უნდა, აღას — ბეგობა, ბეგს კიდევ — ფაშობა...

— ფაშას კიდევ — დიდვეზირობა, — ახლა სელიმმა წაართვა სათქმელი მუსტაფს. შავი ულაყი ფაშასთან ახლოს გაჩერდა, მხიარულად ახვიხვინდა და წინა ფეხებით მიწის თხრას ისეთი გულმოდგინებით შეუდგა, თითქოს ვილაცას საფლავს უმზადებდნო. მზემ უკანასკნელი სხივებით დახედა წყაროს და სოფლის ფერდობებს აუყვა ნელინელ.

— არც სულთანის ტახტზე იტყოდნენ უარს. განა ცოტამ იფიქრა და იოცნება? ვერა ხედავ, რა ამბავშია რუსების იმპერატორი. მის სამფლობელოში მზე არასოდეს ჩადის, მას კი სხვათა სამეფოების დაპყრობადამორჩილების მოუწოდებელი სურვილები მოსვენებას უკარგავენ. ნახე, რა უქნა გურჯისტანს? ჯერ იყო და, გარეშე მტრებისაგან დაცვას შეპირდა, მაგრამ როგორც კი აღა-მაჰმად-ხანმა დასძრა ჯარი საქართველოს დასარბევად, ყველაზე კრიტიკულ წუთებში მიატოვა ბრძოლის ველი და მრავალრიცხოვანი მტრის პირისპირ ჩავარდნილი ქართველობა აიძულა შებრძოლებოდა მომხდურს. სწორედ იმ წლებში გადაწყვიტა იმპერატორმა დამარცხებული და დაუძლურებული საქართველოს თავისი „მფარველო-

ბის ქვეშ“ მოქცევა. ჯერ სალდათებით გაავსო, ურჯულოებისაგან უნდა დავიცვათ ერთმორწმუნე ქვეყანაო. ჯარი რომ შემოიყვანა, გურჯისტანი ოლქებად და გუბერნიებად დაანაწევრა, კანცელარიები მოამრავლა, სამმართველო შექმნა, ქართველ მეფეებსა და დიდმთავრებს ადრინდელი უფლებები ჩამოართვა და თავისი წყობილებით შესცვალა; ყველგან რუსი მოხელეები დაასაქმა და საქმის წარმოება რუსულად წარმართა. გუშინდელი მოსაფირი, დღეს მასპინძლად მოეწვინა ქვეყანას და თავისი ნებასურვილით დაიწყო გურჯისტანის მართვა.

— ვაი გურჯისტანს და უი გურჯისტანსო, — მწარედ ამოიქშინა მუსტაფმა.

— ღმერთია მოწმე, რომ გურჯისტანში რუსის ძალაუფლების გაბატონების მთავარი მიზეზი ისევ და ისევ სპარსეთის შაჰები და ოსმალეთის სულთანები გახლავან, სწორედ მათი ბრალია, რაც დღეს გურჯისტანში ხდება! — ცივ ყინულზე დარტყმული ცხელი რკინის ხმას ჰგავდა სელიმის სიტყვები. — ისინი, სწორედ ისინი, რომ ასე შეუბრალებლები და სასტიკნი არ ყოფილიყვნენ, არც გურჯისტანის მეფეები მოძებნიდნენ ერთგულ მფარველს და ერთმორწმუნე რუსეთთან ასეთ საბედისწერო გარიგებასაც მოერიდებოდნენ.

— მანამდეც ბევრგან ეძებეს ერთგული დამცველი და უანგარო მფარველი: აი, ფრანციაო, აი, იტალიაო, არც იაპონია და ჩინეთი დატოვეს შეუწუხებელი, მაღრიბიდან მაშრიყამდე ძებნეს საიმედო ქვეყანა, ყველას ემუდარებოდნენ, დაგვიცავიო, გვწეწავენ და გვჩეხავენ, გვძარცვავენ და გვსპობენ ჩვენზე ძლიერები, ხარბები და გაუმადლოები...

— დიდი თამარის შემდეგ ერთიანი საქართველოს აღზევებისა და ამზევების წლები სისხლის წვიმების წლებმა შეცვალა, წელში გაღუნა ერთ დროს დიდი სახელისა და სახელოვან მამულიშვილთა ნაქები ქვეყანა. აღარ მთავრდება ძარცვა-გლეჯა, ხოცვა-ჟლეტა და აწიოკება ხალხისა. ძეძვსა და ეკალს მოუცავს ყანა და ვენახი, ძაღლის ნათევარზე მგელი ყმუის, მამლის ნაყივარზე ზარნაში კივის... ბაკო და კალოთა, სხალთა და ცხმორისი, რაქვთა და ჩიხაძირი, ფოცხოვი და ახალდაბა, — სოფლები ნასოფლარებს დაემსგავსა, ნაფუძვრები სასაფლაოდ გვიქცეის!..

ჯერ კიდევ 1555 წლის 23 მაისს სპარს შაჰ-თამაზსა და ოსმალ სულთან-სულეიმანს შუაზე გაუყვიათ საქართველო: აღმოსავლეთი ირანს, დასავლეთი — ოსმალეთს...

— ვაი გურჯისტანს და უი გურჯისტანსო, — მწარედ ამოიქშინა მუსტაფმა, ისე, სელიმს სათქმელი არ დაუმთავრებია. — ჩვენი ობოლი ქვეყანა და იეთიმ-ყერიბი ხალხია შესაბრალებელი! რა უბედურებას არ მოვესწარიტ; შაჰ-აბასებმა ჩვენის კბილით გვაგლეჯინეს ჩვენი წვრილშვილი და მაინც გამოვბრუნდით, მოვსულიერდით, აღამაჰმად ხანებმა.

პირქვე დაგვამხეს, ქვა ქვაზე არ დაგვიყენეს, მოგვსრეს, მოგვუღიჭეს და მაინც ფეხზე წამოვდექით, წელში გავსწორდით. გავუძელით საბერძნეთსა და რომს, მონღოლებსა და არაბებს, რჯულიანსა და ურჯულოს, — მუსტაფი სელიმს დააკვირდა. ფაშა მამის საფლავის ქვას ეფერებოდა. შავი ულაცი ხან ერთ მუხლს უსვამდა ენას, ხან მეორეს ილოკავდა.

— აი, დედასა! ახლა რომ გურჯისტანს მეფე ერეკლე მისცა, არც ჩვენ მიგვატოვებდა უპატრონოდ, უიმედოდ! რა ბევრის გაკეთება ეწადა და ვერ მოესწრო ის ადრემზედაღამებული გვირგვინოსანი საქართველოსი. დაგვდგომია შავი დღეები. მოსისხარი დუშმანი სულ ახალ-ახალ მზარულ ხერხებს მიმართავს ქვეყნისა და ხალხის დასაპყრობ-დასამონებლად. აქეთ სულთანი გვემუქრება, მძვინვარებს და წაღეკვას გვიპირებს, იქით იმპერატორი ემტერება ყოველივე ჩვენებურს, ქართულს. ვაი გურჯისტანს და უი გურჯისტანსო, — გაიმეორა სელიმმა მუსტაფის ბევრჯერ ნათქვამი.

* * *

სელიმს უყვარდა მესხეთი და აჭარა. სწორედ აქ დაწინაურდა, ბეგი იყო და ფაშობას მიაღწია, ისიც ჩილდირის ვილაეთის სამთულიან ფაშობას. ჩუმ-ჩუმად ქართველ მეფეებსა და ქართველ მთავრებს მეგობრობდა. მაინც გაუგეს და გადაემტერნენ.

— სელიმი მოღალატეა! სელიმი უნდა დაისაჯოს, თანაც ისე მკაცრად, რომ სხვებმაც ისწავლონ ჭკუა. ღალატი სულთანისა მთელი სამუსლიმანო სამყაროს ღალატიანო, — ბობოქრობდა სელიმის ყველაზე მოსისხლე მტერი, ბაბა-ფაშა, რომელიც არც ისე დიდხნის წინ დაწინაურდა ერზრუმის სერასკირად.

სულთანი მაჰმუდ მეორე ისე უხმოდ აკვირდებოდა ბაბა-ფაშას, რამის თქმა ვერ გადაეწყვიტა. თვალს არ აცილებდა მის პირდაპირ, მუხლებზე დახოჭილ სერასკირს, რომელსაც შუბლიდან გადმომსკდარი ოფლი ნიკაპზე მოწურწურებდა. სულთანს სახეზე უნდობლობა ეხატა.

„— სელიმი და მოღალატე? ალლაჰ, ეს რა მესმის? ვინაც ყველაზე ერთგულად მიმაჩნდა, იგი მოღალატობს?“ — ფიქრობდა სულთანი. ბაბა-ფაშამ, თითქოს გაუგო თავის სულთანს ეჭვიანობაო, ახალი ბრალდებები დაამატა:

— გურჯი გურიელი მიუღია სტუმრად და დიდი ზარ-ზეიმი გაუმართავს მისთვის. ამბობენ, დოსტობასაც უპირებსო, თავის ვაჟს აქორწინებს გურიელის ასულზეო, და კიდევ...

— ვინ ამბობს? ვინ მოგიტანა ეს ამბები? ვინ? ვინ? — იყვირა სულ-

თანმა ხრინწიანის ხმით. მრეჩვეელი წამოდგა და ბაბა-ფაშას გადმოხედა.

— არტანელი ჰამზაალის შვილებიც უჩივიან: სელიმ-ფაშამ მამა მოგვიკლა, დედა წაგვართვა და მეორე ცოლად დაისვაო, — ბაბა-ფაშას დანთებულ კოცონს ნავთი შეასხა სულთანის მელოტმა მრეჩველმა. ბაბა-ფაშა წელში გაიმართა.

— „მაშ, რა გეგონა, სელიმ, შენისთანებისთვის მომიგრეხია კისერი? შენი აღსასრული ახლოვდება, მოემზადე!“ — ფიქრობდა რჯულგამოცვლილი ფაშა.

მაგრამ ასე სულაც არ ფიქრობდა სულთან-მაჰმუდი. მას ბევრი კარგი სმენოდა მისი ერთგული ადამიანებისაგან სელიმის შესახებ: უშიშარი, ნამდვილი რაინდი. მარტო შეხედულება რად ღირს: ტანადი, მხარბეჭგანიერი, სიტყვა-პასუხითაც და შორსმხედველობითაც გამორჩეული, ღონიერიც არის და გონიერიც. რამდენი ფირალი და მრუდე გზაზე მოსიარულე დაუბრუნა აჭარასა და ქვაბლიანს, რამდენი აჯანყება და ხალხის უკმაყოფილება დააცხრო“.

იჯდა სულთანი თავის ტახტზე და, მძიმე ფიქრებში ჩაძირული, თითქოს ვერ ამჩნევსო იქვე მუხლებზე დაჩოქილ ფაშას. ლაჯებში ხელებჩაწყობილი ერზრუმის სერასკირი თავის სულთანს ფინიას თვალებით შესცივინებდა.

— დამტოვეთ მარტო! — ბრძანა სულთანმა და ისევ თავის ფიქრებთან განმარტოვდა. „— შენი ტახტის გარშემო მხდლები, ლაჩრები, ცბიერები და თაღლითები მოგიმრავლდნენ, უფროხილდი მათ, სანამ გვიანი არ არის!“ — ესმოდა დიდი ვეზირის ხმა. ნაპირზე გამოგდებული თევზის თვალებით მაკვირდებოდა ბაბა-ფაშა. ეგონა, ვეტყოდი: წადი, დაიჭირე და აქ მომგვარე სელიმ-ფაშა, რომ შენ და სხვებსაც ვაყურებინო მისი წამებით სიკვდილი. ვერ მოგართვამ, ბაბა-ფაშა!“ — ბოლო ოთხი სიტყვა ისე ხმამაღლა თქვა, ეგონა მთელმა მისმა სასულთანომ გაიგონაო. მან ისევ დაიბარა სერასკირი და თვალების ბრიალით გააფრთხილა: — სელიმ-ფაშის სახელი მეორედ არ მიხსენო, თორემ! — თითით დაემუქრა და წასვლის ნება დართო. ბაბა-ფაშამ, თითქოს ყინულის ხანჯალი ჩამოუსვესო ბალანმომრავლებულ მკერდზე, საშინელი სიცივე იგრძნო გულის არეში.

უკან-უკან წავიდა და ისე ქურდივით გაიპარა სერასკირი. თუმცა, ერთი წუთითაც არ უფიქრია უკან დახევა! მარმარილოს კიბეზე ჩამომაგალმა, უკანასკნელი საფეხურიდან რომ ფეხი ჩამოდგა, სულთანის სათუთად მოვლილ ბაღს გადახედა. შურით აივსო. ზიზღით გადააფურთხა.

ერზრუმის სერასკირი ნაცემივით მივიდა და ხვნეშა-ხვნეშით აბობლდა ფაიტონში. ცხრათვალა მზე დასცქეროდა სტამბოლს...

კვლავ მოაგორებ

კვლავ მღვრიე მოჩანს შენში ზეცის წმინდა თვალები,
ისევ მოდიხარ ამ მინდვრების შვებად და ლხენად,
აწყურს გასცდი და ახლა საით მიეჩქარები,
მტკვარო მდინარევ — ჯავახეთის უკვდავო ენავ.
გაზაფხულობით, როცა მინდვრებს შეავარდისფრებს
შუქი, ასკილი თეთრ ატლასებს როცა გამოჰფენს,
გახედავ ხოლმე შენს ნაპირთან ყვითელ ყვავილზე
ამოსულ ცის ნამს, პაწაწინას, გრილს და წყაროსფერს
დაგივლის უცბად ჟრუანტელი და გინდა მაშინ
გაექცე წარსულს, საკუთარ თავს, კალაპოტს ნაჩვენს,
დაბატარავდე, ჩაეტეო ასკილის ვარდში
და როგორც ნამი, სამუდამოდ მის გულში ჩარჩე,
მაგრამ ქვესკნელი შენში ისევ თავის ძველ ხმებს დებს,
კვლავ მოაგორებ მღვრიე ტალღებს, ისევ არ წყდება,
შენა ხარ ენა ჯავახეთის და ქართლის დიდ მთებს
ვით გაბზარული ზარის კედლებს, ისე აწყდება.

ისე ჩანან

სასაფლაოსთან წმინდა წყაროს პატრონობს გველი
ჭრელი და გლუვი და ყოველდღე ამღვრევს წყაროს
თვალს,
ისმის წკრიალი, ახლა, ალბათ, ძვლებიდან ბგერა
დაგორდა უცბად და თავისი თავი აძოთქვა.
იქ, ქვევით, სადაც ჩვენი ბედი ქვაზე სწერია,
სადაც ფასკუნჯი აშრიანებს ბნელში ძლიერ ფრთებს,
მიწისქვეშეთის ვებერთელა ზღვა-იმპერია
დასავლეთისკენ შეწითლებულ მზესაც იერთებს.
დაეცა მინდორს რახანია წმინდა ცრემლი და
ამ მიწის მკვიდრებს ცა მეორედ არ შობს ხიზნებად
და ახალგაზრდა, მკვდარი დედის მტკივან მკერდიდან
კვლავაც რძიანი ფამფარები ამოიზრდება.

აქ მოდის გველი დამდამობით, გზა მორჩილების
რომ არ უხილავს და კაშკაშა ნატვრისთვალს უვლის,
ჩანან სხვადასხვა სხეულიდან ჩამოშლილები,
მიჯნური ძვლები ერთმანეთზე გადახლართული.
ისევ ღელავენ, კვლავაც ცოცხლობენ სევდით და ბორგვით,
კვლავ ქათქათებენ, ისე ჩანან, ისე არიან,
თითქოს მოფრინავს სიბნელეში თეთრი გიორგი
და თეთრ ბედაურს მოაგელვებს მთვარის ნალიანს.

იმნებ ბადარჩეს

აბალახებენ განთიადზე კვლავ ოქროს ვერძებს.
კვლავ ხნავენ ღამეს რახანია სინათლის კავით,
კლდის თავზე, როგორც მოელვარე მახვილის წვერზე,
სისხლიანი მზე მოჩანს, როგორც მოჭრილი თავი.
დამძიმებული ჰაერით და ზეცის სურნელით
კვლავ ელოდება ნამდაყრილი ბალახი მთიბველს,
ვაბზარული აქვს ოქროს ძველი საფეხურები
ბიბლიურ ციდან გადმოშვებულ ელვარე კიბეს.
არ ვთვლი სურვილებს, რა ზანია ჩემთვისვე ურგებს,
ავივსე დარდის აბლაბუდით კუთხე-კუნჭული,
ისე ბებერი, დაქანცული სული მაქვს უკვე,
ისე ყვითელი, ისე ძველი და დაჭმუჭნული,
რომ მეშინია ცრემლგაყინულს, ისე ვით ძველად,
არ მომიძულოს, არ დამაგდოს ბედმა, არ მიმტროს,
არ ჩამომცვივდეს და სხვის' ხელზე მოულოდნელად,
როგორც ბურნუთი, ჩემი სული არ დაიფშვნიტოს.
მაგრამ შემთხვევით მოხვედრილი ტკივილის მხარეს.
იქნებ გადარჩეს ჩემი სუნთქვა, სევდა თუ ცრემლი,
რადგან არსებობს ჩემი სულის სული მთრთოლვარე,
ვით ვარდის დამჭკნარ ფურცლის ქვემოთ ნორჩი
ფურცელი.

• • •

მზე ჩამოირბენს ზურმუხტის მაღლობს
და კვირტებიდან ამოყრის ვარდებს,
აკოცებს კლდეებს, მდინარის ახლოს
ლოდებიდან რომ ამოიზარდნენ.

გადაიქცევა კაშკაშა მზეზე
მიწა სიმღერად და ძვირფას თვლებად,
თეთრი ბილიკი კლდის ციცაბოზე,
როგორც მცურავი, აიმართება.
უჩინარ თვალთ კლდე ისევ მეძებს
და ქვები ჩემსკენ ნამს აპარებენ.
და მოცახცახე ხელისგულებზე
შეხორცებული მაქვს ნაპრალები.
იქნებ შემეხსნენ, ვუყურო კრძალვით
წითელ ნაკადულს თბილ შხეფებიანს,
ამ ნაპრალებით კლდეები ქარვის
გაყინულ ძვლებზე შემეხებიან.
პირისპირ ვდგავარ და სიტყვებს წმინდას
ვამბობ, რომ თავი კვლავ მოვაგონო,
რომ ერთმანეთის უფსკრულებიდან
ცრემლი არასდროს ამოვაგოროთ.

* * *

სანამ მზე ჩავა, ჩაჰყვება მთის ძირს,
და დღე სიმდიდრეს თავისას არწყავს,
ლაღდება სისხლი ჩემს ძვალთა ჩრდილში,
მწიფდება ისე, ვით ძუძუმარწყვა.
მდინარის გაღმა მიფრინავს ჩიტი,
ეთამაშება მზეს, ცაზე მცინარს,
ცხელ გულს აჯახებს სხივს და ჭიკჭიკი
ნაპერწყალივით ტანიდან ცვივა.
მარადიული ცეცხლით და შუქით
თამაშობს ისევ ცა—დიდი სარკე,
მტკვარს ერთი ტოტი, ვით ირემს ნუკრი
შორდება უცბად და მირბის ცალკე.
მირბის მინდვრისკენ, ფრთხილი და ჩუმი
შეცბუნებული პირველ ცდუნებით
მისკენ იწევენ მზით ავსებული
ყაყაჩოები — ოქროს ცურები.
ჰყვავის მინდორი, ძველი და ცხელი,
დედა ნამის და პატარა ბგერის
და ფარნაეაზის ლამაზი ცხენის
ნაპოვარი და გადანარბენი.

მაღე ჩაირბენს დღე მზის ბაგეზე,
დღე, დიდი შუქით პირმოხანილი
და აცურდება ყვავილთ ტალღებზე
ბინდი, ნესტანის კიდობანივით.

სადამდე

დღეს კალაპოტში მდინარე ვერ ძლებს,
წყლით იფარება ძველი ჯებირი,
მიხორცებული ბორკილი ძვლებზე
იბზარება და მტკივა ძვლებივით.
ჯერ ხარბი თვალით და ხარბი გულით
კვლავ უზრუნველად დაფრენს ალალი.
კვლავ გვაქვს ჩრდილოეთს ცრემლვაყინული
ჩაუკეტავი დარიალანი.
ჩვენს სამშობლოში გვჩუქნიან ყინვებს
და ვჩანვართ ზოგჯერ, როგორც მძევლები,
გვაქვს ქანაანი რამოდენიმე,
სადაც მიწიდან მკვდრებს გვიძევენ,
სადამდე უნდა მოჩანდეს სისხლში
სიკვდილის ძველი და ვიწრო რკალი,
ამ ბორკილის ქვეშ ჯერაც ჩანს ისევ
შორი მონღოლის ბორკილის კვალი,
სადამდე? ქართლში ტკივილით სავსე
ცა ხმალდაკრული კვლავ უხმობს მწეთა,
ვით სისხლი ქრისტეს ქარვისფერ ტანზე.
ყვითელ ფერდობზე შინდი მოწვეთავს.

* * *

მდინარის პირას, სად მკაცრი წლებით
ნატანჯი ალვა ტოკავს ეული,
ჩამხობილა და მტკვარს ხვრიპავს შვებით
ცხრათავა დევი, ლოდადქცეული.
მალღდება ზეცა და უნდა მთების
გალობდეს ტანი, გალობდეს გული
და ბრწყინავს მტკვარი, მზის ანკესებით
ყინულებიდან ამოგდებული.
ხარობს ყვავილი, ქვებს შორის კენტად.

მიიკვლევს ფრთხილად მზის სხივთა ხშირ
ტევრს,

ყველა ცეცხლოვან სტრიქონზე მეტად.

ის თავისთავში სამყაროს იტევს.

უფსკრულთან ერო ვარდს ამ სისხამ დილით

ტანჯავს ნაღველი ღრუბლის — ცის ტივის

და ეკლებიდან ვერ გამოხსნილი

თრთის კაკანათში გაბმულ ჩიტივით.

ცოტაც მოიცა

მე ვიცდი ისევ და იმედს ვეძებ,

ცრემლებს ვიკავებ და არ ვღვრი ვარდზე,

არცა იაზე დამატრობელზე.

არცა მინდორზე, ხარბზე, მღვივანზე;

და მენატრება სადამოს ფერში

შაშვი, ნისკარტის მზეზე მლესავი,

ჩამწყვდეული ვარ სიმარტოვეში,

ყინულგადაკრულ მდინარესავით,

ცოტაც მოიცა, მოვძებნი გზა-კვალს

სიზმრებს გაღვუყრი სიკვდილის მსტოვრებს,

ისე, ვით მგელი დაადწევს ხაფანგს

თავს და სისხლიან ფეხს შეატოვებს.

მინდვრის ყვავილებს, ფერადს და გაშლილს,

ჩაიწნავს ისევ გვირგვინი მეფის

და ჩავარდება კასპიის ზღვაში

კვლავაც შავი ზღვის კრიალა შხეფი.

კვლავ გამახარებს ბევრჯერ ვნებული

ენძელა, შესძრავს ძველი დარდი და

ბნელ უფსკრულიდან მოტაცებული,

გამოიხედავს თეთრი ნაბდიდან.

ცოტაც მოიცა, ჭკუიდან შეშლის

მზე, უკვდავების წყაროს მხილველებს

და მგალობლები გამომშრალ ყელში

სულ ოქროს ბგერებს გამოივლებენ.

მეც შემეხება ბედი კრიალა,

შორი ვარსკვლავი და შორი დილა,

შენი სიკვდილით მოვკვდე კი არა,

შენს ალვის ხესაც არ მოვიჩრდილავ.

განთიადისას შორს, სოფლის ბოლოს,
დაფრინდა შუქი, ნამისგან სველი,
ვით ფარშევანგმა ღამაზი ბოლო,
გამოაჩინა შრიალა ველი.

ორთქლი მოიგდო პიტალო მხრებზე
კლდემ, ქარვისფერმა, მკაცრმა და სიბმა,
ნამი კრიალა სატაცურებზე
გასრიალდა და დაბლა ჩაიპნა.
გოგავს ქედანი ველზე, ღულუნში
მზის სხივთ, მინდვრების და მიწის სულს
დებს,

ემებს გულისსწორს მისი ბუმბული
მარტოობაში რომ არ გახუნდეს.
გაბრწყინდა კიდეც ერთხელ ამ დილით,
სადღაც ყვავილში მამულის სული,
კიდეც ზღვა, ქართულ მიწის სიმცირით
და სიყვარულით მტკვრად შეკუმშული.
ხოლო არაგვი, ერთ წვეთში რომ ტევს,
ზღვასა და ტალღას ლესავს ელვაზე,
გამორბის მთიდან, ვით ღალი მოყმე
მამულის პირველ დაძახებაზე.

* * *

რა იყო მაინც, ვინ გიხმობს ცისკენ,
მარადი წუთის და წამის მფარველს.
თავქვეშ რომ მიწას არ ამოიდებ,
ტანზე რომ ჰაერს არ წაიფარებ.
ერთხელ ყივჩაღი შემოგეყარა,
მიჰგვარე უკუნს და ზეცის მცველებს,
გაოგნებულმა შესძარ ქვეყანა,
ვერც ივიწყებ და ვეღარ ისვენებ.
რამ გაგაოცა, მითხარი, ასე,
ათასწლად გექცა წუთი და წამი,
მტერი რამდენი შემოგხვდა გზაზე,
რამდენს აჭმე ქვიშა და ღამი.
მაშ რაღა ის დღე მთების ჩრდილივით

დაგრძელდა, შეგძრა, სიკვდილს ნაჩვევი,
რომ მოგვაწოდო დიდი ტკივილი,
როგორც ბადაგი შენგან ნარჩევი.
საუკუნეთა ნიავი ბორგავს,
თუ შენი სული უკუნეთს კვალავს,
ანდა იმ ყივჩაღს რა სისხლი ჰქონდა,
რომ ქართლში მისი ორთქლი დგას
კვლავაც.

რა წაგეკიდა, რა დარდი გიტევს,
მარადი წუთის და წამის მფარველს,
თავქვეშ მიწაც რომ არ ამოიდე
და ტანზე ნისლიც არ წაიფარე.

ამირან ხაბაზი

ციხე ვარ...

მამულის ციხე, გესმის, ციხე ვარ,
შხუილა ისრებს მოაქვთ ბარათი,
კლდესთან დუღაბით შენამტკიცე ვარ,
თუ დავეცემი ისევ ღალატით.
შემომწყობიან კართან კუნები,
გულმჭვარტლიანი შავი კაცები,
არც დინარებით, უზალთუნებით,
მე დავეცემი მხოლოდ გაცემით...
უკვე ციხე ვარ, გესმით ციხე ვარ,
გულში გვირაბით, წყარო-მამულით,
ო, უმადურნო, გულს რომ გისერავთ,
ისევ თქვენ მყავხართ გადამალული.
თუ გაიღება ხვალ ალაყაფი,
თუკი დამცემენ ხვალე პუნები,
სიკეთე არის ჩემი ალაფი,
მტერს რომ ჰგონია უზალთუნები.
დღეს კი ციხე ვარ, გესმით, ციხე ვარ,
დამწვით, მესროლეთ, მტყორცნეთ ლოდები,

სანამ კედელი გადაიქცევა,
სანამ ღრუბელი მიმზერს გოდებით.
ისევ ციხე ვარ, გესმის, ციხე ვარ.
გვირაბით, წყალით, სარჩო-ალაფით,
თუ გავიცემი ისევ კაცთაგან,
თუ დავემხო, მხოლოდ ღალატით.

* * *

მოვალ და გეტყვი, მოვალ გიყვები.
რომ ამოვიდა მთვარე ყანიდან,
პეტრასთან გაკრთა ციცინათელა,
ვით ნაპერწკალი კოლხის ფარიდან.
რომ გავიგონე ქართლში ურმული,
რომ გუშინ ტყიდან მომყვა უჟმური.
ხეები ხეებს თბილი სელებით
სიყვარულს უხსნიან, როგორც მუნჯები,
რომ ყვითლდებიან თეთრი თელები,
მზეზე შრებიან ცხელი ფუნჯები.
ქალწულებს გვანან, ხელებგაწვდილებს,
უსურვაზების თოთო ლერწები,
ჩები ფიქრების ღამაზ გზაწვრილებს,
შენს გადარჩენას რომ ვეხვეწები.

...
მომაქვს შენამდე ნერვის ცახცახით
მიწის გალობა...
და მიყურებენ საქაღალდეებში მოჭეჭკილი
შენი თვალები.

პაწია ლექსი, პაწია ბიჭი...

დღეს იბადება სიცოცხლე ჩემი,
ერთი ამოთქმა პაწია ლექსი,
ჭერში კი სუსტი ნაფეხურები,
ბავშვის ძალუმი ცელქობა მესმის.
გამოვალ ახლა სიტყვის ქარ-ბუქით
და გამეხებით პირქუში ზევსის...
არ შეიძლება ამ სახლში კაცმა
წყნარად დაწეროს პატარა ლექსიც.

ვზივარ და ვფიქრობ, ვზივარ და ვისმენ
(ბაკუნი უფრო ძალუმად მესმის),
რომელი უფრო ძრის მთავარი,
ბაშვი პაწია თუ ციცქნა ლექსი.
და მივსდევ ფურცელს,
მილხინს თუ მიჭირს,
და მეჩვენება ლექსის ბილიკზე,
მომსდევს პაწია ბაკუნა ბიჭი.

კ ლ ე ო პ ა ტ რ ა

იმპერატორი დაშრიტა სანი,
პომპეუს, ანტონიუს, ოქტოვიანუსი.
სამი ავაზა და კეისარი,
დააშრო მათი ზეობის ჟამი.
როცა მესამემ განძარცვა ყოვლით,
დასტოვა მისგან მარტოდენ ქალი,
შემოაპარცვა პატივი — თოვლი,
და დაუტოვა ქალობის ვალი.
დედოფალს თურმე უყვარდა ლელვი,
დამწიფებული ნილოსის ველის...
უბრძალა მსახურს, კალათში ლელვის
ჩაუსვა კობრა, ასპიტი — გველი...
და მიიძინა ყვითელი შხამით,
ამაყმა ბორგვამ, თვალთა ისარმა,
თავად მოიხმო სიკვდილის ჟამი,
ვერ იზეიმა მან, კეისარმა..

.

სექტემბერია, მწიფს ჩვენთან ლელვი,
დღეებს კორტნიან მოლალურები,
და კლეოპატრა მოდის ყანიდან,
ის, ანტიკური ნაფეხურებით.
ამაყი ნება ნილოსის ველის,
და მბრძანებელი ბორგვის და ლელვის
კალათში ჭრელი ჩხრიალა გველით,
რიონის პირას დამწიფულ ლელვით.
სამსხვერპლო კიბეს აჰყვება ვანის,
როს გაიყრება ბინდ-ბუნდის ჟამი,

ის, კლეოპატრა, რომელმაც მაშინ,
იმპერატორი დაამხო სამი.

გადასარევი, გადასარევი...

ამ ქალბატონმა მოიკლარჯეთა,
სახეს აჩნია უცხო ზეფირი,
მობრუნებულა ოსმალის ტყავით,
ყელზე სელჯუკის ოქროს ზენჯირით.
საერთო გზაზე ვაჭრების ლტოლვით,
ვცახცახებ როგორც იორდასალამი..
და ქალბატონი ყვება კლარჯეთზე,
გადასარევი, გადასარევი...
მაგის ჭკუა რომ ბარდზე სწერია,
იმ ჯიშის არის და არას ვჩივი...
და ქართულ უბეს ნატრობს ბანასთან
თამარის ყელზე მომწყდარი მძივი.

ს ა ტ ა უ რ ი

სარფის გზაზე, ტაოს კართან,
სიცხით, წვიმით თოვლ-ქარებით,
აქლემების ქარავნებით
მოდდიოდნენ სოვდაგრები.
ათას მეგზე — მემარიას,
ეს გზა უყვარს დაჩემებით
და ხვლიკისფერ უდაბნოებს
აფურთხებდნენ აქლემები.
გზა-გზა ჭორი სოვდაგრული,
აქაური, მანდაური,
ჩურჩულებდა ხურჯინებში
აბრეშუმი ხატაური.
გეგუთში და სამშვილდეში,
კართან წვანან ავაზები
და სიზმარში ხატაურებს,
იზმანებენ ლამაზები.
გზა-გზა მისდევს სუნი ნივრის,

მერე დიდმის ველზე ივლის,
და შინდისფერ ღამეებში,
აქლემების ქარავანი,
წაადგება თავზე თბილისს.
ჯორ-ცხენ-აქლემ აკიდული,
ქარავნები მიეხმიან,
დააჟრჟოლებს ბეთანიას,
აბრეშუმის ციებიანს.
შირაზი და ისპაჰანი,
გზები ახალთოვლდაკრული,
გზები, გზები სარფიანი,
და ჭორები სოვდაგრული...
და ჩურჩულებს აბრეშუმი,
კართან წვანან ავაზები,
და სიზმარში ხატაურებს
იზმანებენ ლამაზები.

ალექსანდრე ჩხაიძე

ჩვენებურები

...დღევანდელ ფოსტაში ჩემი წერილი აღმოჩნდა... ბათუმიდან თვენახევრის წინათ ოსმან მერჯანის სახელზე გაგზავნილი წერილი, რომლითაც ვატყობინებდი, მალე ჩამოვალ სტამბოლში-მეთქი, რომ იტყვიან, აღარ იცი, იცინო თუ — იტირო. მაინც სად იტრიალა ამ ბარათმა ამდენ ხანს! ჩემს ჩამოსვლას ბათუმიდან სტამბოლში სულ ერთი დღე და ორი ღამე მოუნდა. სარფის სასაზღვრო კარიც ხომ უკვე გაიხსნა! ესეც პრობლემაა. ვინ იცის, კიდეც რამდენი ასეთი მცირე თუ დიდი პრობლემაა ჩვენს გარშემო!

ვგრძნობ, რამდენადმე გაგრძელდა თხრობა. სხვა ქვეყნებში მოგზაურობის შთაბეჭდილებანი უფრო მოკლედ მოვქერი. განა რომში, ჩინეთში ან ლათინურ ამერიკაში ნამყოფ კაცს უფრო ცოტა გაქვს საამბოები! მაგრამ, ალბათ, თემამ განაპირობა სიტყვა-მრავლობა, რომ მე თურქეთის დასათვალიერებლად კი არ გავმგზავრებულვარ, ჩვენებურებთან ჩავედი, ჩემი ისედაც მცირერიცხოვანი ერის შვილებთან, ამიტომ ახლა, შინ დაბრუნებული, გულდასმით ვათვალიერებ ჩანაწერებს, თითოეულ სტრიქონს, რომ არავინ და არაფერი გამომრჩეს, იქაურთა თუ აქაურთათვის საინტერესო და სასარგებლო.

ერთხელ, „ბუმერანგის“ შენობაში რომ ვიმყოფებოდით, გურამ ხიმშიაშვილმა მითხრა, აქ სადღაც ჩემი მოგვარე უნდა მუშაობდეს, ხომ არ მოვინახულოთო. გავიკითხეთ. ენვერ ხიმშიაშვილს თურმე ყველა იცნობს. მეთოთხმეტე სართულზე ავედით ლიფტით. ერთ-ერთ ოფისში უკვე ხანდაზმული, მაგრამ ჯერ კიდევ მხნე და ენერგიული, ჩაფსკვნილი კაცი შემოგვეგება. ჩვენებურად გადავეხვიეთ ერთმანეთს. ქართულად ლაპარაკი უჭირს, მაგრამ იმდენი კი იცის, რომ გამაცნოს თავისი ცხოვრება, რაც ძირითადად ზღვასთანაა დაკავშირებული. ძირითადად საბაჟოში მუშაობდა. კარგა ხანია პენსიაზეა, მაგრამ ზღვას ვერ ანებებს თავს. აქაური ჰაერი თუ არ ვისუნთქე, გული ცუდად მიხდებაო, ღიმილით მეუბნება მეზღვაურის ჩახლეჩილი ხმით. ბოდიშს მიხდის, რომ ქართული ისე არ იცის, რომ ყველაფერი მიაშბოს და გამაგებინოს. ოჯახში უნდა მეწვიო, ჩემი ანებს ძალიან გაეხარდებათ ჩვენებური კაცის სტუმრობაო. ჩემი ტელეფონის ნომერს იწერს. მე კიდევ — მისას. საქართველოში ჩამოსვლა ჩემი ოცნებაა, ისე არ მინდა მოგვკდეს, რომ ვერ მოვინახულო წინაპართა მიწა-წყალი, იქნებ ნათესავებსაც მივაგნოო. შემდეგ დამირეკა ბატონმა ენვერმა, მაგრამ, სამწუხაროდ, ვერ მოვახერხეთ შეხვედრა უფრო შინაურულ ვითარებაში. იმედი მაქვს, რომ ხანდაზმულობის მიუხედავად მაინც შესძლებს იგი საქართველოში ჩამოსვლას, სადაც ჩემს გარდა აქაური ხიმშიაშვილებიც ელოდებიან.

ერთი დღით ქართალში ჩამიყვანეს მასპინძლებმა. პატარა ქალაქია „დიდი სტამბო-“

ლის ფარგლებში. ხუთი ძმა ოქტაბეი ცხოვრობენ აქ. მათი წინაპრები აქარელი ჩა-
ლოღლები არიან. კიდეც უფრო შორეულნი — შეიძლება, ჩავლენიშვილები. ხუთი ძმიდან
ორნი დამხვდნენ ადგილზე — ჯაითი და ენვერი. ჩვენი საუბარი იმის მოგონებით დაიწ-
ყო, აქარის სიმღერისა და ცეკვის ანსამბლს კონცერტი რომ გაუმართავთ აქ. ძალიან
ემაყებათ ეს, ქართველებმა თავი რომ ისახელეს. ენვერს ისიც უხარია, რომ ანსამბლის
ხელმძღვანელი მისი სესნიანა. ენვერ ხაბაძე ჰყავს მხედველობაში. გავიგეთ, კიდეც აპირე-
ბენ ჩამოსვლას, მაშინ უფრო ახლოს გავიცნობთ ერთმანეთსო.

მეც დავინტერესდი ძმები ოქტაბეის საქმიანობით, როგორც საზღვარგარეთ იტყ-
ვიან — ბიზნესით. სამშენებლო ბიურო აქვთ. კონტრაქტებით აგებენ სხვადასხვა ნაგე-
ბობას. ამჟამად თეატრალურ-საკონცერტო შენობას ამთავრებენ. ძალიან უნდათ, რომ
იქ რომელიმე ქართულმა თეატრმა უჩვენოს სპექტაკლი, ან ქართული ცეკვისა და სიმ-
ღერის სადამოები გაიმართოს. მაგრამ ამით არ ამოიწურება ძმების ბიზნესი, ქალაქის
წაღაწიებთან არიან დაკავშირებული, მათ საქმიანობას არეგულირებენ, ჩვენებურ ცენ-
ტრალურ ბუღალტერიასავით. როგორც სჩანს, კარგად მიუღიით საქმე.

შემდეგ ძმებმა სანაპიროზე გამიყვანეს საგანგებოდ, რომ იქაური თევზის ბაზარი
მენახა. მართლაც საოცრებაა! ამის სიტყვებით გადმოცემა ისევე შეუძლებელია, როგორც
აია-სოფიასი. კოლიზეუმის ან ლუვისა, უნდა უშუალოდ ნახო, ხოლო შემდეგ იგემო.
თევზის სპეციალური რესტორანი ყველა ქალაქშია.

როდესაც სიტყვა ჩამოვარდება თურქეთში ქართული წარმოშობის მოსახლეობის
რაოდენობაზე, სულ სხვადასხვა რიცხვს ასახელებენ, ამასთან აბსოლიტურად, განსხვავე-
ბულს. ზოგჯერ ვაჭარბებთ კიდეც. პირადად ყველაზე სარწმუნოდ მიმაჩნია, იქაურ
ჩვენებურთა მოსაზრება, ორ მილიონამდეო. მე არ ვაპირებ ჩემი ვარაუდის გამოთქმას.
მინდა მხოლოდ ხაზგასმით აღვნიშნო, რომ ყველა დასახელებულ რაოდენობაში აუცი-
ლებლად ნაგულისხმევია ლაზები. მათი რიცხვიც დაუდგენელია; ჩემთვის ყველაზე მი-
საღები წყაროთი — ექვსასი ათასია. გული ცოტათი მეთანაღრება, რომ ლაზებთან
სასურველი კონტაქტი ვერ დავამყარე, ალბათ, იმის გამო, რომ ისინი ქართულად არ
ლაპარაკობენ, მე კი — ლაზურად. ჩემი რამდენიმესიტყვიანი მეგრულით უფრო ვაგე-
ბინებდით ერთმანეთს. თეატრალური კრიტიკოსის ჰაიათი ასილიაზიჯის შესახებ უკვე
მოგახსენეთ. მას რამდენჯერმე შევხვდი. მხოლოდ ერთი შეხვედრა ჩავვივარდა, მის
მიერ გახსნილ თეატრალურ რესტორანში, რომელმაც უმაღლესი გაითქვა სახელი მთელს
სტამბოლში.

ოთარმა გადმომცა, რომ ერთ ლაზ მეცნიერს სურდა ჩემთან შეხვედრა. თვითონ
იკისრა თარჯიმნობა. ჯენგიზ ერუზუნის ჯერ კიდეც ახალგაზრდა კაცია, პროფესიით
არქიტექტორი, სტამბოლის უნივერსიტეტის დოცენტი. თავის ძირითად საქმიანობასთან
ერთად სერიოზულადაა დაინტერესებული ლაზისტანის ისტორიით, ქართველებისა
და ლაზების ურთიერთობით. მიაჩნიათ, რომ ამ სფეროში ჯერ კიდეც ბევრი რამაა დაუ-
დგენელი, ფართო საზოგადოებრიობისათვის უცნობი. უპირველეს ყოვლისა, ქართულ-
ლაზური და ლაზურ-ქართული ლექსიკონების შედგენა განუზრახავს.

— მაგრამ ქართველი ძმების დახმარების გარეშე ეს ძალიან გამძნელდება, — ამ-
ბობს ჯენგიზ ერუზუნი, — ვშიშობ, ჩემი კვლევა ველოსიპედის ხელმეორედ გამოგო-
ნებას არ დაემგვანოს. ალბათ, თქვენთან ამ დარგში ბევრი რამ უკვე დადგენილი და მიგ-
ნებულია, ჩვენ კი ამის შესახებ არაფერი ვიცით. ამიტომ ძალიან მინდა დავუკავშირდე
თქვენს მეცნიერებს, განსაკუთრებით — ჩემს თანამემამულეებს. სარფი მინდა მოვინა-
ხულო, ამ სოფლის სახელი ახლა ყველას პირზე აკერია, დიდ იმედებს ამყარებენ სარფის
სასაზღვრო კარის გახსნაზე.

ლაზური პრობლემებისა ბევრი არ გამეგება, მაგრამ, ვგრძნობ, სასარგებლო საქმი-
სთვის მოუკიდია ხელი ბატონ ჯენგიზს. ვცდილობ, რითიმე დავეხმარო, ვაწვდი ჩემთვის
ცნობილ ინფორმაციას, ორად გაყოფილ ლაზურ სოფელ სარფზე და ჩემს ნაცნობ სარ-
ფელებზე, რომ ბათუმში არსებობს საკმაოდ ძლიერი სამეცნიერო-საკვლევო ინსტიტუ-
ტი, რომელსაც აკადემიკოსი დავით ხახუტაიშვილი უდგას სათავეში, სხვებთან ერთად იქ
მუშაობენ ლაზი მეცნიერებიც, რომლებთან უშუალო კონტაქტი დიდ სარგებლობას
მოიტანს, სასიკეთოდ წაადგება ორთავე მხარეს.

* * *

ზენგინებმა დაგვირეკეს, საღამოს გელოდებითო. ბატონი ხასანი გამოწერილა საავად-
მყოფოდან. ოპერაცია კარგად ჩატარებულა. ისე მოუკეთებია, რომ პირადად ელაპარაკა
ჩემს მასპინძელს.

დილით ოთარმა ექრემის ოქროულობის მაღაზიაში დამტოვა, სტამბოლის გარეუბა-
ნში. ძირითადად სოფლებიდან ჩამოსულები ირევთან გარშემო. ვადევნებ თვალს,
როგორ მიუდის ვაჭრობის საქმე ექრემს. მუშტარი საკმაოდაა. უფრო მეტად — ქალები;
ისე, როგორც ჩვენთან, მათ უფრო იცინა ოქროს ფასი, იქვე ირგებენ ბეჭდებს, საყუ-
რეებს, გულქანდებს. დედებს ქალიშვილები ახლავთ. ალბათ, საქორწილოდ ამზადე-
ბენ.

ექრემი არაა ოქრომჭედელი. მას ამარაგებენ საქონლით, იგი ყიდის. ექრემი არც
ვაჭარია. ეს იგრძნობა კიდეც, თუ როგორ უხერხულად სთავაზობს მუშტარს საქონელს,
ოქროს მისწლობით წონის პაწია სასწორზე.

შესვენებისას, როცა ექრემმა მაღაზიის კარები გამოკეტა და მეზობელ კაფეში შევე-
დით სასაუზმოდ, მან მოკლედ მიაშოო თავის ცხოვრებაზე. მათი გვარი თურქულად
დააწლოებით ასე უდერს — თილლი. წარმოშობით ქართველია, სინოპშია დაბადებული,
მაგრამ წინაპართა გვარი არ ახსოვს. იცის მხოლოდ, რომ ჭოროხისპირა სოფელ კინწუ-
რეთიდან არიან წამოსული. პროფესიით პედაგოგია, სტამბოლის უნივერსიტეტის მა-
თემატიკის ფაკულტეტი დაუმთავრებია, სკოლაში მუშაობდა, თან აქტიურ საზოგადოე-
ბრივ საქმიანობას ეწეოდა, მასწავლებელთა საზოგადოებას ედგა სათავეში. რეაქციის
წლებში, როგორც პოლიტიკურად არასაიმედო, ციხეში ჩასვეს. იქედან გამოსულს,
პედაგოგობა აუკრძალეს.

— ვაჭრობა არაა ჩემი საქმე, მაგრამ ცხოვრება ხომაა საჭირო. — მეუბნება ექრემი.
— თუ იმ საქმეს არ აკეთებ, რაც ვიყვარს და იცი, მაშინ სულერთია, ივაჭრებ თუ
ცხვარს მწყემსავ. ცოტა ფული თუ შევაგროვე, სხვა უფრო სასარგებლო საქმეს მინდა
მოგვიდო ხელი. ალი-იხსანს ულაპარაკია შენთან, ტურისტული ფირმა გვინდა ჩამოვაყა-
ლიბოთ რამდენიმე კაცმა. ოსმან მერჯანიცაა ამ საქმეში. სარფის კარის გახსნამ გვაფი-
ქრებინა ეს.

— მეც თქვენთან ვარ, თუ კი რამეში გამოგადგებით-მეთქი, — პირობა მივეცი.

— სახელწოდებაც ისეთი გვინდა შევარჩიოთ, საქართველოსთან რომ იქნება და-
კავშირებული და აქაური ხალხისთვისაც გასაგები.

ექრემმა მომავალი ტურისტული ფირმის სახელწოდების რამდენიმე ნაკარაუდო
ვარიანტი დამისახელა. მე კიდეც ჩემი მოსაზრება შევთავაზე, საბოლოოდ კი „გურჯის-
ტანზე“ შევჩერდი.

(ახლაზან გავაცილე ბათუმიდან ექრემი და ალი-იხსანი. ახლად შექმნილი ტურის-
ტული ფირმის „გურჯისტანის“ სახელით ჩამოვიდნენ საქართველოში. ჩვენი „ინტუ-
რისტის“ მმართველს რევაზ გორგილაძეს შევახვედრე მოსალაპარაკებლად. შემდეგ

თბილისში გაემგზაურნენ რამდენიმე დღით. დაიმედებული წავიდნენ აქედან. მალე ისევ ჩამოვალთო, დამპირდნენ).

...ჩვენს წყნარ ქუჩაზე უცებ საოცარი ხმაური ატყდა. ფანჯარას ვეცი. საიდან გაჩნდა მაინც ასე მოულოდნელად ამდენი ავტომობილი საყვირების გაბმული ზუზუნით დაგრილებდნენ ზევით და ქვევით. ისმოდა მუსიკა, შეძახილები, მაგრამ სიტყვებს ვერ ვარჩევდი. ირგვლივ ფრიალებდა სამფერი ღროშები. პირველი, რაც გავიფიქრე, ის იყო, რომ მოხდა გადატრიალება, ან რაღაც ამდგვარი პოლიტიკური აქცია. უმალ გაჩნდა შიშიც, როგორ წარიმართება ჩემი ბედი, ხომ არ ჩავრჩები ამ უცხო ქვეყანაში?

უკნიდან ვიღაც სახელოზე მექაჩება. მოვიხედუ. დათოა. მის სახეზე არც გაცეცებაა და არც შეშფოთება. ეს უკვე მამშვიდებს. ესე იგი, საშიში არაფერია. მაგრამ რაღაც რომ მოხდა, ესეც ცხადია, დათომ ხელი ჩამკიდა, მეზობელი ოთახისაკენ მეწევა, შევუვარ და ტელევიზორისაკენ იწვევს ხელს. ფეხბურთს გადმოსცემენ. უკვე ვგრძნობ, რომ მთელი ეს ორომტრიალი სწორედ ფეხბურთთანაა დაკავშირებული, მაგრამ რატომ? დათო რაღაცას მისხნის, მაგრამ მე ვერ ვხვდები. უფრო ყურადღებით შევსცქერი ტელევიზორს და თანდათან ვერკვევი ვითარებაში. უპირველეს ყოვლისა, ფეხბურთელთა ფორმით ვატყობ, რომ ერთ-ერთი გუნდი „გალათასარაი“. ასეთივე სამფერი ღროშები ფრიალებს ქუჩაშიც და აქაც, ტრიბუნებზე. თანაც ეს ადგილობრივი მნიშვნელობის შეხვედრა არ უნდა იყოს. რამდენადაც ვიცი, თურქეთის ჩემპიონატის მატჩები შაბათ-კვირას იმართება და მე მათ ბათუმში ყოველთვის ვნახულობ. დღეს კი... დღეს ხომ ოთხშაბათია, ფეხბურთში საერთაშორისო შესხედრების ტრადიციული დღე, ესე იგი, „გალათასარაი“ რომელიღაც უცხოურ გუნდს სვდება. ჩემი თურქულით, დათოს ქართულით და სპორტული კომენტატორის რეპორტაჟიდან ამოკრეფილი ტერმინებით ვადგენ, რომ ეს გუნდი შვეიცარიიდანაა, რომელთანაც ციურიხში „გალათასარაიმ“ წააგო სამით ნოლზე და აქ, სტამბოლში, ოთხით ნოლზე მაინც უნდა მოუგოს, რომ მეოთხედფინალში გავიდეს. ძალიან რთული ამოცანაა. ისიც ვიცი, რომ თურქეთში, ფინანსური მოსაზრებით, ჯერ ტარდება მატჩები, ხოლო შემდეგ გადმოსცემენ ტელევიზიით. ჩემთვის ნათამაშევი მატჩის ნახვა იგივეა, რაც გახუნებული ლატარეის ბილეთის შენახვა. მაგრამ ამ შემთხვევაში ინტერესით შევსცქერი ეკრანს. „გალათასარაიმ“ რომ მოიგო, ეს უკვე ექვს აღარ იწვევს, თორემ ასეთი ზარ-ზეიმი არ ატყდებოდა ქალაქში. მაგრამ, რა ანგარიშით, არ ვიცი. ახლა, ალბათ, ბათუმში, ჩემს ბინაში შინაურები, მეგობრები ასევე უსხედან ტელევიზორს. ალბათ, დავით ქლიბაძეც ჩამოვიდა თბილისიდან ამ შეხვედრის ჩასაწერად, რომ შემდეგ ქართველ გულშემატკივრებს უჩვენოს ტელევიზიით. შეიძლება რომელიღაც კონვენციის რომელიღაც პუნქტს არღვევს ამით, მაგრამ ეპატიება, რადგან საკავშირო ტელევიზია სიძუნწეს იჩენს ასეთ დროს.

რომ აღარ გავაგრძელო (შეიძლება ზოგიერთმა მკითხველმა მისაყვედუროს კიდევ, რომ ამდენი დრო და ადგილი დავუთმე ფეხბურთს), „გალათასარაიმ“ ის შეხვედრა მოიგო ხუთით ნოლზე და ამაზე გამოიწვია სტამბოლელთა ასეთი აღტაცება. მაგრამ სიხარული ნაადრევი აღმოჩნდა, ვინაიდან შვეიცარიელებმა გააპროტესტეს ეს ანგარიში მატჩის მსვლელობის დროს სტადიონზე მაყურებელთა უწყესრიგობის გამო. ამაზე უკვე აღშფოთება გამოიწვია გულშემატკივრებში, ამჯერად საპროტესტო გამოსვლებმა შესძრა ქალაქი. საქმეს უმაღლესი რანგის ხელმძღვანელები ჩაერივნენ და ანგარიში ძალაში დატოვეს. მართალია, „გალათასარაი“ მეოთხედფინალში გავიდა, მაგრამ რუმინეთის გამოცდილ გუნდს „სტიაუას“ ველარ გაუწია წინააღმდეგობა და გამოეთიშა ევროპულ ტურნირს.

ყოველივე ეს შემდეგ მოხდა, ნოემბრის იმ ოთხშაბათს კი სტამბოლი დილაშდევ ზეი-

მობლა გამარჯვებას. ამის გამო ძლივს გავიკვლიეთ გზა ზენგინების სახლისაკენ, სადაც შვიდ საათზე გველოდებოდნენ, ცხრა საათზე კი მივედი.

ზენგინი ქართულად მდიდარს ნიშნავს. მე არ ვიცი, რატომ აირჩიეს კორტანიძეებმა ეს გვარი. არა მგონია, საქართველოდან თურქეთში გადმოსახლებული მათი წინაპრები ისეთი შეძლებულები იყვნენ, რომ მხოლოდ ეს გვარი მიესადაგებოდა მათ მდგომარეობას. ყოველ შემთხვევაში, დღეს ზენგინები საკმაოდ ცნობილი არიან თურქეთში, თავისთავად ცხადია, შეძლებულნიც, სამშენებლო საქმისათვის მოუკიდიათ ხელი. მათი კომპანიის რეკლამები ხშირად ქვეყნდება გაზეთებში. რამდენიმე დღის წინ რუსულ რესტორანში ახალგაზრდა ზენგინს რომ შევხვდი, მაშინ მიჩვენა ხალითმა მათი კომპანიის აგებული შენობების პროსპექტები და სარეკლამო ფურცლები. რა თქმა უნდა, უბრალო ადამიანისათვის ხელმიუწვდომელია ამ ბინებში ცხოვრება. ხალითმა დაუფარავი სიამაყით მითხრა, რომ ისინი აგებენ აგრეთვე შენობებს თეატრებისა და კინოთეატრებისათვის. მაშინ გამახსენდა თეატრის მოღვაწეთა კავშირის პატარა, ღარიბული შემოქმედებითი სახლი ქობულეთში, ზღვის სანაპიროზე, რომლის მაგივრად აგერ რამდენი წელია თანამედროვე, მრავალსართულიანი შენობის აგებას ვაპირებთ, პროექტი გვაქვს, თანხაცაა გამოყოფილი, მაგრამ მშენებლები ვერ გვიპოვია. ამ საქმისა ბევრი არაფერი გამეგება, არც არავის დაუვალეზია ეს ჩემთვის (ამ სახლის დირექტორის შაქრო ხარაზის რწმუნება მქონდა მხოლოდ), მაგრამ ხალითს მაინც მოვუსინჯე კბილი, ზენგინები ხომ არ იკისრებენ შემოქმედებითი სახლის მშენებლობას, ქართული თეატრის მოღვაწეები კეთილად მოგიგონებენ-მეთქი. როგორც ველოდი, ხალითს გარკვეული პასუხი არ მოუცია, ვნახოთ, მოვილაპარაკოთო, მითხრა.

სტამბოლის წყნარ უბანში, სადაც აღარ აღწევდა „გალათასარაის“ გამარჯვებით გამოწვეული ხმაური, კოხტად ნაგებ სახლს მივადექით. პირველი სართულის გაყოლებით სარეკლამო ფარები, აფიშები და ფოტოებია. გარგნული იერით იგრძნობა, რომ აქ თეატრია. ზემო ხუთ სართულზე კი ცხოვრობენ ხუთი ძმა ზენგინები — ხასანი, ზექერია, მევლუდი, ჰაიდარი და იუსუფი. ჩვენ უფროსი ძმის — ბატონ ხასანის სტუმრები ვართ. ასე ითქმის თორემ, დღეს აქ ზენგინების მთელი საგვარეულოა თავმოყრილი: ოჯახების თავკაცები, დიასახლისები, ახალგაზრდები, ბავშვები. საქართველოდან ჩამოსული სტუმრისადმი პატივისცემა, უპირველეს ყოვლისა, იმით ვიგრძენი რომ ზღურბლთან ფეხსაცმელები არაფრით არ გამაძრობინეს. ცოტა უხერხულად კი ვიგრძენი თავი სასტუმრო ოთახში დაგებულ უძვირფასეს ფაფუკ ხალიჩაზე რომ გავიარე ბათუმში შეკერილი „მაკასინებით“. არადა, ვერაფრით ვერ შევეჩვიე ამ წესს, ვერც საზღვარგარეთ და ვერც ჩემს სახლში, ფეხსაცმელებს რომ იძრობენ უცხოელები. ცოტა არ იყოს, სასაცილოდ გამოიყურება წინდებისამარა ჩაკოსტუმბულ-ჩაჰალსტუხებული სტუმარი.

გადატანილ ოპერაციას კვალი დაუმჩნევია ბატონი ხასანისათვის, მაგრამ მაინც მხნედ გამოიყურება. მომიბოდიშა, ამდენ ხანს რომ ვერ მოხერხდა ჩვენი შეხვედრა. ერთმანეთი მოვიკითხეთ, საერთო ნაცნობები მოვიგონეთ, ხუთივე ძმა შესანიშნავად ლაპარაკობს ქართულად. ამან უფრო გაგვიადვილა საუბარი. ძალიან დაინტერესდნენ ამ ბოლო დროს საბჭოთა კავშირში მომხდარი ცვლილებებით. ბუნებრივია, განსაკუთრებით საქართველოს ამბები აინტერესებთ. ისიც თქვეს, მოხარული ვიქნებით, თუ რითიმე წავადგებით ჩვენი წინაპრების სამშობლოსო. ქობულეთის შემოქმედებით სახლზე სიტყვა აღარ ჩამომიგდია, რადგან მასპინძლებმა ერთხმად გამოთქვეს საქართველოში ჩამოსვლის, ნათესაური თუ საქმიანი კონტაქტების დამყარების სურვილი.

ამასობაში ქალებმა სუფრა გააწყვეს, დიდებული ქართული სუფრა, მაგრამ — უღვინოდ. ბატონმა ხასანმა ბოდიში მოიხადა ამისათვის, მაგრამ მდგომარეობა იმით გამოასწორა, რომ ერთ-ერთ ახალგაზრდა ზენგინს ანიშნა და იმანაც საიდანღაც თურქუ-

ლი არაყი — რაკია გამოაჩინა. შეესვით. სადღეგრძელოები წარმოვთქვით. უფრო გავუგეთ ერთმანეთს, დავახლოვდით და გავერთიანდით. სუფრა თანდათან გამხიარულდა. გაჩნდა იუმორი. განსაკუთრებით ჰაიდარი ენამახვილობდა. თბილისში ყოფნა მოიგონა. შემდეგ ფრიდონ ხალვაშის ლექსი „გენაცვალე“ წაიკითხა, გამიკვირდა, ეს ლექსი. ალბათ, თვითონ ფრიდონმა არ იცის თავიდან ბოლომდე ზეპირად-მეთქი. ამასთან დაკავშირებით ერთ ამბავს მოყვა გასაოცარი იუმორით.

— იმ საღამოს თბილისიდან ბათუმში უნდა გამოვმგზავრებულიყავით ცოლთან ერთად, დრო მქონდა და რუსთაველის გამზირს დავუყევი. ოპერის თეატრის წინ რომ მაღაზიაა, იმის ვიტრინაში წიგნებს ვათვალიერებდი. ფრიდონ ხალვაშს ვიცნობდი და გამიხარდა, ერთ წიგნზე მისი სურათი რომ დავინახე, ზედ ეწერა — „გენაცვალე“. ვიყიდე ის წიგნი, გადავშალე, პირველ ლექსსაც „გენაცვალე“ ერქვა, საღამოს ვაგზალში გავედით. მატარებელში რომ შევედით, ჩვენს კუბეში ორი მგზავრი დაგვხვდა, ხნიერი ქალი ქალიშვილთან ერთად. ძალიან ლამაზი იყო ის ახალგაზრდა ქალი. ერთხანს უხერხულად ვიჭექით. ისინი გრძნობდნენ, უცხოელები რომ ვიყავით, მაგრამ საიდან, ამას ვერ მიმხვდარიყვნენ. ამიტომ ცოლს საგანგებოდ ქართულად გამოველაპარაკე და მაშინ მიხვდნენ, სადაურებიც ვიყავით. გამოველაპარაკეთ ერთმანეთს. ისინიც ბათუმში მიდიოდნენ ნათესავებთან. ამ ლაპარაკში რომ ვართ, უცებ კარი გაიღო, ვიღაც რუსის ქალმა თითო ბოხჩა გვესროლა და გაქრა. დავიბენი, ვერაფერს მივხვდი, ვერც ჩემი ცოლი, ვინ იყო ის ქალი, ან რა იდო იმ ბოხჩაში. ჩვენმა მეზობლებმა აგვიხსნეს, რომ ეს თეთრეულია და საწოლები ჩვენ თვითონ უნდა დავაგოთ. ჩემს ცხოვრებაში სახლში არ გამიშლია საწოლი და ამას ვაგონში როგორ მოვახერხებდი ვიფიქრე, ასე დამჯდარი ჩავალ ბათუმში-მეთქი. მეზობლები მიმიხვდნენ გასაქირს, თვითონ გაგვიშალეს საწოლები. ის დედა-ქალი და ჩემი ცოლი ქვემოთ დაწვნენ, მე და ის ლამაზი ქალიშვილი — ზემოთ. მისი შემხედვარე, აბა, რა დამაძინებდა მთელი ღამე თვალი არ მომიხუტავს, ვკითხულობდი ფრიდონის წიგნს, ასე ვისწავლე დილაამდე ზეპირად მისი „გენაცვალე“.

მე, ალბათ, ცუდად გადმოგეცით ჰაიდარ ზენგინის ნაამბობი, რადგან მთელი მაღლი და მარილი სწორედ იმაში იყო, თუ როგორი იუმორით ჰყვებოდა იგი, როგორც ქობულეთელი ალამბარში ან ქაქუთში.

კიდევ ბევრ რამეზე ვისაუბრეთ იმ ღამით ზენგინების ოჯახში, მრავალი სურვილი გამოვთქვით, მომავალ შეხვედრებზეც მოვილაპარაკეთ. ხალითმა მითხრა, რომ მათი სახლის პირველ სართულზე რომ თეატრია, ამჟამად ანკარაში იმყოფება საგასტროლოდ. ამ თეატრის ხელმძღვანელი მისი ახლო მეგობარია. რომ დაბრუნდება, უჩვენებს „ხიდს“, საერთოდ, იფიქრებენ მომავალ კონტაქტებზე ქართულ თეატრებთან, კერძოდ, ბათუმის თეატრთან. ბოლო სადღეგრძელო სწორედ ამას მივუძღვენით, ჩემი მომავალი ჩასვლა სტამბოლში თეატრს დავუკავშირეთ და პირობა მივეცით მასპინძლებს, რომ მაშინ უკვე ზენგინების სტუმარი ვიქნები და თითო დღეს დავყოფ ხუთივე ძმის ოჯახში.

გვიან ღამით, შინ რომ ვბრუნდებოდით, კვლავ აღმოვჩნდით მოზეიმე, ხმაურიან ქუჩებში, ჩვენც ვაძლევდით საყვირს და ვესალმებოდით ფეხბურთის ქომაგებს.

* * *

„ბუმერანგიდან“ უკვე მერამდენეჯერ დარეკა იხსან ბეიმ. ბათუმში ჩემი გამგზავრება მოულოდნელად გართულდა. თითქმის ისევე, როგორც „სობინოვიდან“ სტამბოლში გადმოსვლა. არადა, თითქოს ყველაფერი მოგვარებული იყო. საზღვარგარეთული რეისებიდან დაბრუნებულმა ჩვენმა ტანკერებმა ბოსფორი უნდა გაიარონ, მართალია,

ისინი სტამბოლის ნავსადგურში არ შედიან, მაგრამ, „ბუმერანგი“ იზრუნებდა, კატარ-
ლით ჩემს გადაყვანას გემზე. ამის თაობაზე საქართველოს სანაოსნოს თავკაცებმა ტელე-
ექსით აცნობეს „ბუმერანგს“. გემის კაპიტანი გაფრთხილებული იქნება. ერთი სიტუ-
ვით, ამ მხრივ დამშვიდებული ვიყავი, სანამ იხსან ბეიმ არ დამირეკა და მოულოდნე-
ლად მითხრა, ტანკერზე მგზავრის აუვანისათვის კომპანიამ, ან თავად მგზავრმა სამი ათას
დოლარამდე უნდა გადაიხადოსო. ვერც ჩვენი სანაოსნო, მით უმეტეს, მე ასეთ თანხას,
რა თქმა უნდა, ვერ გადავიხდიდით. სტამბოლში ჩამოსვლისას შვიდასამდე დოლარი
მაინც მედო ჯიბეში, ახლა ისიც აღარ მაქვს, „ქაფალი ჩარშის“ ლაბირინთებში დავ-
ტოვე. თვითმფრინავზე ფიქრიც კი ზედმეტია. რჩება ერთადერთი გზა, სახმელეთო,
საკმაოდ გრძელი და მომქანცველი, ანკარამდე — მატარებლით, შემდეგ სამსუნის, ორ-
დუსა და ტრაპიზონის გავლით სარფამდე, რამდენი ადამიანი უნდა შეაწუხო ამისათვის,
ნაცნობიც და უცნობიც გამყოლად თუ ღამის გასათევად! ორი-სამი დღე მაინც დასჭი-
რდება სარფში ჩასვლას. იხსან ბეი ძალიან წუხს, მაგრამ, აბა, მას რა შეუძლია! შევა-
დგინეთ მგზავრობის გეგმა და შევუდექი ბარგის შეკვრას. წინა დღით იხსან ბეიმ
ერთხელ კიდევ დარეკა და სიხარულით გვაცნობა, რომ მდგომარეობა გამოსწორდა, ორ
დღეში ჩამოდის „ლევ ტოლსტოი“, რომელიც ოდესაში ჩამიყვანს. გინდაც სახლში ყო-
ფილხარ, ოდესიდან ბათუმამდე ორი საათის გზაა თვითმფრინავით. „აეროფლოტის“
აქაური სააგენტო ბილეთს დამიკვეთავს ოდესაში. ოდესის თეატრებში მეგობრები
მყავს, ისინი მიპატრონებენ. მაგრამ იხსან ბეიმ ბოლოს გვითხრა, მგზავრობა სამი ათა-
სის ნაცვლად სამასი დოლარი დაჯდებაო. მე დაუფარავად მივუგე, ჩემთვის სულ-
ერთია, რა დაჯდება „ლევ ტოლსტოით“! მგზავრობა, სამი ათასი თუ სამასი დოლარი,
მე არც ერთი მაქვს და არც მეორე-მეტქი. თან ნახევრადსუპრობით, მაგრამ სავსებით
გასაგებად ვთბოვე, ერთხელ კიდევ დაკავშირებოდა ბათუმში სანაოსნოს ხელმძღვანე-
ლებს, ვფიქრობ, ისინი არ დაუშვებენ, რომ საბჭოთა დრამატურგმა ალექსანდრე
ჩხაიძემ პოლიტიკური თავშესაფარი ითხოვოს თურქეთში-მეტქი. იხსან ბეიმ მითხრა,
ყურმილი ჩემი მასპინძლისათვის გადამეცა. ოთარი ერთხანს უსმენდა მას, შემდეგ
თვითონ რაღაცას დიდხანს უბსნიდა, რამდენჯერმე ჩემი გვარი ახსენა, ბოლოს ყურმი-
ლი დადო და ღიმილით მითხრა, იხსან ბეიმ თქვა, ეს ჩხაიძე გორბაჩოვი რომ არაა, ვიცი,
არც შევარდნაძეა, ერთი გამაგებინა, ვინაა, ასე უბილეთოდ რომ მოუსურვებია შავ
ზღვაზე სეირნობაო. ოთარმა, ალბათ, ქება-დიდებათ ცამდე ამიყვანა, მაგრამ ეს შეველო-
და ჩემს გაჭირვებას? ბარგი რომ შევკარი და მატარებლის ბილეთის ასაღებად თადა-
რიგს შევუდექით, საღამოს ისევ დარეკეს „ბუმერანგიდან“. იხსან ბეიმ გვაცნობა,
რომ იგი ერთხელ კიდევ დაუკავშირდა ტელექსით ბათუმს, საიდანაც მოვიდა თანხმობა,
სანაოსნოს ხელმძღვანელობა მზადაა, გასწიოს ხარჯი სტამბოლიდან ოდესაში ჩემი
ტრანსპორტირებისათვის. ამან მთლიანად შესცვალა პროგრამა, უკვე შემძლო ორი ზე-
დმეტი დღე დავრჩენილიყავი სტამბოლში, ამჟამად — როგორც კრუიზის მონაწილე-
ის ნაჩუქარი დღეები ძალიან გამომადგა. დიდი მადლობა მინდა მოვახსენოთ ყურადღე-
ბისათვის ჩვენი სანაოსნოს უფროსს ჯემალ ჭიღვარიას, მის მოადგილეს ბიჭიკო ვარშა-
ნიძეს, აგრეთვე იხსან ბეის და მის თანამშრომლებს, რომლებმაც „ლევ ტოლსტოის“ გა-
სვლის წინ სამახსოვრო საჩუქრები მომართვეს. რა თქმა უნდა იხსან ბეი ბათუმში მოვი-
პატიუე.

მიპატიუებასთან დაკავშირებით...

ერთ საღამოს ნავახშმევს, ოჯახი ძილს რომ მიეცა და ოთარს ბათუმში ჩვენს მომა-
ვალ შეხვედრაზე ჩამოვუგდე სიტყვა, მან რატომღაც ძალიან სერიოზულად მკითხა

— რამდენი კაცი დაპატიუე ბათუმში?

— ჯერჯერობით, არც ერთი.

-- აბა, გაიხსენე.

შევეცადე, მაგრამ ვერ გავიხსენე. ოთარმა ბლოკნოტში ჩაიხედა და მითხრა:

— ოცდათხუთმეტი.

— შეუძლებელია!

— ეს, მე რომ ვიცი, სავიზიტო ბარათებიც ჩამოურიგე. უჩემოდ კიდევ რამდენი გეყოლება დაპატიჟებული!

არა-მეთქი. ოთარმა ბლოკნოტი გადაფურცლა და სათითაოდ ჩამომითვალა ოცდათხუთმეტივე. მათ შორის იყვნენ მეფე-დედოფალი მეზობლის ქორწილიდან, იხსან ბეი „ბუმერანგიდან“, გენერალური კონსული მეუღლითურთ და ბევრი კიდევ სხვა. ვისთვისაც, როგორც იტყვიან, „ზრდილობის გულისთვის“ მითქვამს, მეწვიეთ ბათუმში-მეთქი. ოთარმა რა იცოდა, რომ ნუსეთიესა და ჰაირიეში მთელი სოფელი დაუპატიჟე. მოდი ახლა და აუხსენი ამას, რომ ქართველისათვის ნაცნობის თუ მეგობრის ოჯახში მიწვევა და მისი პირობა, აუცილებლად მოვალეობა, ისევეა, როგორც მისაღება და გამომშვიდობება. ერთხელ ბათუმში რუსული თეატრი ჩამოვიდა საგასტროლოდ. ოდესღაც ჩემი პიესა იდგმებოდა ამ თეატრის სცენაზე. ნაცნობი მსახიობები შემხვდნენ ქუჩაში, ერთმანეთი მოვიკითხეთ, გამომშვიდობებისას ვუთხარი, გამომიარეთ-მეთქი. რა თქმა უნდა, ეს მიპატიჟება იქვე დამავიწყდა. იმ საღამოს მე თვითონ წავედი სტუმრად. ჩემიანებმა ძლივს აღმომაჩინეს და საუცვედურებით ამავეს, თუ ხალხს პატიუბელი, წინასწარ ვერ გაგვაფრთხილე, ასე უხერხულ მდგომარეობაში რომ ჩავგადგეო... შეიძლება, ეს მართლაც უხერხულია, მაგრამ, ვფიქრობ, მაინც ასე სჯობს, ნაცნობი და მეგობარი ყოველთვის უნდა მიიპატიჟო ოჯახში. ესეც ქართული სტუმარ-მასპინძლობის ერთ-ერთი ნიუანსია. როგორც იტყვიან, მშვიდობა იყოს და...

ზოგჯერ ოცი დღე უკვალოდ გაივლის ადამიანის ცხოვრებაში, არაფერი გრჩება მოსაგონარი. ნოემბრის ის ოცი დღე, ვფიქრობ, სამუდამოდ აღიბეჭდა ჩემს გულსა და გონებაში. თავდაპირველად არ მქონდა გადაწყვეტილი, გამომექვეყნებინა თურქული შთაბეჭდილებანი. ასეთ ყოყმანს ჰქონდა მიზეზები. უპირველეს ყოვლისა, ჩვენებურებთან დაკავშირებით. მხოლოდ გამომგზავრების წინ გამიმტკიცდა რწმენა, რომ აუცილებლად უნდა დამეწერა, რაც იქ ვნახე, მოვისმინე და განვიცადე. გაჩნდა სინანულიც, რომ აღმოსავლეთ პროვინციების — იმერხევის, ბორჩხის, სამსუნის, ორდუს თუ ტრაპიზონის მოუნახულებლად სრულყოფილი არ იქნებოდა ჩემი წარმოდგენა თურქეთში მცხოვრებ ჩვენებურებზე, მათ ქართულ ფესვებზე. ალბათ, ეს სინანული ხმამაღლაც გამოვთქვი. ერთ დღეს გურამ ქოქოლაძე ინეგოლის საპოლიციო უბანში მავიდა და საღამოს მიპატიჟების წერილი დამიღო წინ. პირდაპირ სარფიდან გადმოხვალე, თუ შემოგვითვლი, იქ დაგხვდებითო, მითხრა. თან რამდენიმე ჩვენებურის მისამართი და ტელეფონის ნომერი მომცა, ისე შეგიძლია მათთან მისვლა, როგორც საკუთარ ოჯახშიო.

ასე რომ, მალე კვლავ მომიხდება ჩვენებურებთან შეხვედრა. ესე იგი, შენთან შეხვედრაც, ჩემო მკითხველო.

სტამბოლი-ბათუმი.

1888-89 წწ.

ცხოვრება კაცისა

ავტორის პირადი მოგონება

ამ პატარა წიგნის დიდბუნებოვან გმირთან ჩემი გაცნობა იმაზე დიდი ხნით აღრე დაიწყო, ვიდრე მკითხველი შეიძლება ფიქრობდეს ან ფიქრობს, და არ გაგიკვირდეთ, რომ იგი თავდაპირველად დაიწყო... დაუსწრებლად... დიას, დაუსწრებლად! უნივერსიტეტი რომ დავამთავრე, სამუშაოზე მოსაწყობად დახმარებისთვის, როგორც ახალგაზრდების ხელმძღვანელს, ბატონი მიხეილის ვაჟს, ჯემალ ნაკაშიძეს მივმართე, მოსაცდელში ჩემს წინ ორი ხსიერი მამაკაცი დამხვდა. მცირე ლოდინის შემდეგ ისინი მასპინძელთან შეიწვიეს. უკან გამოსულები ერთმანეთს ნიშნის მოგებით ეუბნებოდნენ: კვიცი გვარზე ბტის ძიავ, მამამისის შვილი სხვანაირად არ შეიძლება მოქცეულიყო. ბატონ მიხეილის კეთილ ხსენებას სხვა ადგილსაც არაერთხელ ვხვდებოდი. და უნდა გამოვტყდე, ყველა ცოცხალს ჯვარი სწეროდას, რატომღაც მეგონა, მამას იმიტომ იხსენებდნენ, რომ იგი ...გარდაცვლილი იყო...

შეცდომა იყო ჩემი ფიქრი, ბატონი მიხეილი თურმე ცოცხალიც ბრძანებულა და თავს კარგა ჯანმრთელადაც გრძნობდა!

ასე უცნაურად დაიწყო მეტქი ჩემი დაუსწრებელი ნაცნობობა ბატონ მიხეილთან. ხოლო, უშუალოდ და პირადად მას ამ შემთხვევიდან საკმაოდ დიდი ხნის, თითქმის თექვსმეტი წლის შემდეგ შევხვდი: ერთხელ ჩემთან ერთი თითისტოლა გოგონა მოვიდა და დიდის დამორცხვებით და რაღაც ფარული სევდით შემომჩივლა: თქვენთან, მე, როგორც მწერალთან მოვედიო და თავისი დიდი დარდი და გულისტკივილი გამიმხილა... გოგონა ბათუმის № 76-ე პროფტექნიკური სასწავლებლის ფართო პროფილის ფოტოგრაფიის სპეციალობაზე სწავლობდა. ეს ბეჭდის თვალისთვით გოგო ბედს დაესაჯა და როგორც თვითონ თვლიდა, სიმსივნე შეჰყროდა. არადა, ისევ იმედი ჰქონდა და სენს მალავდა, არ უნდოდა თავისი ახალდაკვირებული ცხოვრების დასასრული ერწმუნა და მით უფრო არ სურდა ამბავი სხვისთვის ეთქვა და ჯვეყანას მოსდებოდა... ამ მდგომარეობამ გოგონას სწავლაზეც, აკადემიურ მოსწრებაზეც იქონია გავლენა. გოგონა ჩამორჩა, მასწავლებლები უწყრებოდნენ, ის კი არა და, სტიპენდიის მოხსნაც ელოდა. გულში კი ფარული, გაუმხელელი სიმწრის ტკივილი ტრიალებდა. ჰოდა, როგორც გითხარით, ეს ამბავი და გასაქირი გოგონამ მე გაჰანდო. ვიფიქრე ბევრი და გადავწყვიტე, გოგონასთან ერთად სასწავლებლის დირექტორი რევაზ ნაკაშიძე სახლში მენახა და შინაურულად ამეცხნა ყველაფერი. ასე გავხდი (ჩემთვის და მით უფრო, მასპინძლისთვისაც) მოულოდნელად ბატონ მიხეილის სტუმარი... შინ მხოლოდ ბატონი მიხეილი და მისი

ღვთისნიერი მეუღლე, ქალბატონი ნაჩიე დაგვხვდნენ. სანამ უმცროსი ნაკაშიძე შინ მოვიდოდა, რომ არ მოგვწყენოდა, ჩვენი მასპინძლობა უფროსმა იკისრა. და, მაშინ გავიცანი მე ბატონი მიხეილ ნაკაშიძე ისეთი, როგორიც იყო და როგორიც მახსოვს დღეს; ენაწყლიანი, მიუხედავად სანდანშულობისა, საოცრად დაუზარელი, გულითადი, შემწყალებელი და შემბრალბელი.

გამორჩეული იყო მისი იმდენდელი მასპინძლობაც. მთელი ეზო და კარმიდამო დამათვალისებრებინა, რა არ მიაბო, რა არ მითხრა, ყოველი სიტყვა სიბრძნით და დაკვირვებით იყო აღსავსე. განსაკუთრებით მის მიერ დარგულ და დამყნულ-განარებულ ნარგავებზე მელაპარაკებოდა. ბოლოს ბაღში ნაყოფით დახუნძლული ვაშლის და მსხლის ტოტები ჩამოიწია, დაკრიფა, ტყეჩის კალათში ჩააწყო და ვერანდაზე ამოძვრა. იქ იცდიდა ჩემი პატარა დარდიანი მხლებელიც. შინ ასულმა ბატონმა მიხეილმა საქმის არსი ბოლომდე იცოდა უკვე, მე მას ყველაფერი ეზოში ჩუმად ვუამბე.

— აქეთ მოიწი, ბაბუ, ნუ ღელავ და ნურც ნურაფრისა გეშინია, ღმერთსა და ბუნებას მუდამ იმაზე მეტად უყვარს და სწყალობს ადამიანს, ვიდრე ეს ჩვენა გვგონია. ჰოდა, შენც ღელა-ბუნების იმედი უნდა გქონდეს! — ასე, არსის უთქმელად და გაუმხილელად, მაგრამ მაინც გასაგებად და გულში ჩამწყვდომად ანუგეშა კეთილმა მასპინძელმა გოგონას ფარული ტკივილი და გულგატეხილობა... ხოლო, რაც შეეხება შენს ახლანდელ პატარა დარდს,—სიტყვა გააგრძელა მან,—ნუ გეშინია, ყველაფერი რიგზე იქნება თუ ადამიანს ღმერთი ეხმარება. ადამიანი ორჯერ უფრო ვალდებულია დახმარება არ მოაკლოს თავის მოღვაწის. საქმე გამოუკეთესდება. სტიპენდიაც გექნება და ამიერიდან აღერსი და ყურადღებაც არ მოგაკლდებაო. ამ მტკიცე და იმედიანად ნათქვამი სიტყვებით მასპინძელმა გოგონას ყოველგვარ შიშს მაშინათვე მალამო მოსცხო... ბარემ აქავე ვიტყვი, ბატონ მიხეილს ჰქონდა და შესწევდა ამის ნება და ძალა, იგი ხომ მასწავლებელი კი არა და, მასწავლებელთა მასწავლებელი იყო და ჰქონდა უმცროს ნაკაშიძეზე პედაგოგიური რჩევის თუ დავალების მიცემის უფლება. არა მარტო მამას და როგორც მშობელს, არამედ როგორც გამოცდილ, ძველ პედაგოგს და მოსწავლე-მასწავლებლის ფსიქოლოგიის ზედმიწევნით ღრმად მცოდნეს.

ჩვენ დაიმედებულები ჩქარა დავმშვიდდით, ჩემს პატარა მხლებელს შიგა და შიგ იმედიანად ეღიმებოდა კიდევ უკვე. ჯაღოსნური ძალით იმოქმედა მასზე ბატონი მიხეილის სიტყვებმა, თვითონ მასპინძელი კი, ვიდრე უმცროსი ნაკაშიძე დაბრუნდებოდა, მისი სწლით დარგულ-განარებული ვაშლისა და მსხლის მისი ხელითვე დაკრეფილ ვაშლის ნაყოფს გვითლიდა დაუზარებლად, ალაღად და შინაურულად გვაწვდიდა...

იმ სევდიან, მიწურულ ზაფხულს ჩემი ეს პირველი შეხვედრა, უკანასკნელიც გამოდგა ბატონ მიხეილთან, ორიოდ თვეში იგი სრულიად მოულოდნელად გარდაიცვალა;

რა შემძლია ვთქვა ჩემი მოგონების დასასრულს კიდევ? ჩემი იქ ყოფნის დროს, ბატონ მიხეილს ერთი სევდიანი ნატვრა წამოსცდა და ის მინდა გავიხსენო: — თავს ბედნიერად ჩავთვლი, ამ ჩემს ნაბოლარა შვილიშვილებს გზაზედ დამდგარსა და დაკაცებულს თუ ვნახავო... განსაკუთრებით მაგათი სტუდენტობა მეხალისება... უფროსმა. ბადრიმ, გვასახელა, მოსკოვის უნივერსიტეტი დაამთავრა, ხარისხიც დაიცვა, ერთი სიტყვით, გზა გაკაფა სიმაღლისაკენ, ახლა ამათი ჯერი დგებაო, — ამბობდა და იქვე, ეზოში მოთამაშე ზვიაღსა და ელდარისკენ იცქირებოდა, უმცროსები, პატარა მიშიკო და ბაადური კი ბაბუას მუხლებთან ჩაცუცქულნი ბოკვერებით ბულრაობდნენ.

ამ ნატვრის ასრულებას ვერ მოესწრო მოყვარული ბაბუა. სამაგიეროდ, აგერ, ახლახან, მოსკოვის უმაღლეს სპეციალიზირებულ იურიდიულ სასწავლებელში ჩარიცხულმა ზვიაღმა, შინ რომ ბრუნდებოდა, ვიდრე ბებია ნაჩიეს გულში ჩაეკვრებოდა და წარმატებას მიახარებდა, ჯერ ბაბუას საფლავთან აირბინა, ქალაქიდან წამოღებული

განაგრძეს, მოსულნი განსაკუთრებით არაფრით გამოირჩეოდნენ და ყურადღების ღირ-
სად აღარ ჩაუთვლიათ. იარაღსმული ხალხი ხომ იმ დროს ჩვეულებრივ სანახავე იყო.

მაგრამ როცა დაინახეს, სასახლეს მიახლოებულთ დიდი ბეგი ნაკაშიძე მიეგება, ახ-
ლა ისინიც წამოსცივდნენ და მგზავრებს მიუახლოვდნენ, ცხენები ჩამოართვეს. მათ
შორის ერთი შუასანს მიტანებული, წარმოსადეგი ვაჟკაცი, ზემო აჭარის დიდი ბეგი,
ხიმშიაშვილი აღმოჩნდა. მგზავრებს, ეტუობოდათ, დიდი გზა გამოევლოთ, სასწრაფო და
მნიშვნელოვანი საქმე ჰქონდათ, მოსულებმა დამხვდურთ სამწუხარო ამბავი ამცნეს:
ოსმალეთის სულთანს მრავალრიცხოვანი დამსჯელი ჯარი გამოუგზავნია აჭარაში, მუხა-
ნათურად მოგვდგომია კარს და ზოგიერთი მოღალატეც მიმხრობიაო. ბრძოლა სერიო-
ზული გველის, სასწრაფოდ უნდა შევატყობინოთ ხალხს და საბრძოლველად მოვემზა-
დოთო.

სოფელში ხალხი დაგზავნეს კარს მომდგარი უბედურების შესატყობინებლად, რომ
ქალ-ბაღანა ტყეებსა და საიმედო თავშესაფრებში გაეხიზნათ, თვითონ კი იარაღი აესხათ
და სასწრაფო ციხე-სასახლისაკენ გამოეწიათ, რათა ზემო აჭარიდან წამოსული მოღალატე-
რეებს შეერთებოდნენ.

ამბობენ, სწორედ ამ ომმა შეიწირა ნაკაშიძეების დიდი წინაპრის, მემედ ბეგ-ნაკა-
შიძის სიცოცხლე, ბევრ თავის მოძმეებთან ერთადო. ვერც მისი სასახლე გადარჩენია
დარბევას, მტერმა ცეცხლს მისცა და ნაცარ-ტუტად აქცია იგი... რამდენიმე წელს შენ-
დებოდა თურმე მის ადგილზე ახალი...

ვით ეს ძველისძველი ფუძე-ნაფუძარი, ისე ინგრეოდა და ისე შენდებოდა, საქართ-
ველო, ისე იღუპებოდნენ და იზრდებოდნენ ქართველი ვაჟკაცები.

ბათუმიდან აჭარისწყლის ხეობას, რომ შეუყვებით და სოფელ დოლოვანს რომ გაი-
ვლით, მდინარის გაღმა, მთის ფერდობებსა და ხეობებში იხილავთ ლამაზად ჩაკარგულ
სოფლებს. წყლისპირა სოფელ ქალახმელის მაღლა, აღმოსავლეთით ერთიმეორეა მიჯო-
ლებით რამდენიმე სოფელია: ქოსოფელი, უჩხითი, ნამლისევი, მილისი...

ბატონი მიხეილი იხსენებდა: უწინ აქაური მცხოვრებნი ერთმანეთს საცალფეხო
გზებით უკავშირდებოდნენო, ხოლო გარე სამყაროსთან კავშირისთვის სოფელ ქალახმე-
ლასთან აჭარისწყალზე გადებული ერთადერთი კოშჩია ხიდი ჰქონდათ, ქალაქში მიმავალ
მთავარ მაგისტრალზე რომ გამოსულიყვნენ, ქალები და ბავშვები ხელმოუკიდებლად
მასზე ვერ გასულიყვნენ, ხშირად კი მდინარეზე აქა-იქ ფონს ეძებდნენ გასასვლელად...
ახალ-ახალი ამბებიც აქედან მოდიოდა და სარჩო-საბადებელიც, რამე თუ შეაკლდებო-
დათ, ან თუ რამ მომეტებული ჰქონდათ, ამ ბილიკებზე ზურგზე აკიდებული მიჰქონდათ,
და მოჰქონდათ.

არც ისე დიდი ხნის წინათ, როცა სოფლებში სამანქანო გზა შევიდა, აქაურობა
ელექტრონმა გაანათა, კინომ, რადიომ, ტელევიზიამ. დაისადგურა ოჯახებში, აშენდა
სკოლის ახალი შენობები, დაიწყო ქვითკირის სახლების მშენებლობა და ცხოვრებამ
გაუმჯობესება იწყო, საფიქრებელი იყო, სოფლები კიდევ უფრო გაიზრდებოდა, გაუმ-
ჯობესდებოდა და გამშენიერდებოდა, მაგრამ პირიქით კი მოხდა: ახლა მანქანებითა და
ავტობუსებით სოფელ მახუნცეთთან გადებული ახალი ხიდის გავლით სოფლებებმა
ქალაქსა და ბარში იწყეს დინება, მცირდება სოფლებში მოსახლეობა, მცირდება ახალ-
გაზრდობა. სკოლებში კლებულობს ბავშვების რიცხვი, ერთი სიტყვით სოფელი რომ
შევიწარჩუნოთ, ახლებურად მზრუნველობა და ახლებურად ყურადღებაა საჭირო...

მე ვიყავი ნაკაშიძეების საგვარეულო სოფელში, ვნახე მათი ძველისძველი სახლ-
სამოსახლო, არ ვშალავ: ნაკაშიძეების გვარი დიდგვაროვანი წარმომავლობისანი არიან
საერთოდ და სახლი, რომელიც ქოსოფელში ფუძემდგირად დგას, მნახველზე წარუშ-
ლელ შთაბეჭდილებას ახდენს თავისი იშვიათი ორიგინალურობით, დიდებული სასტუმ-

როების წყობით. მარტო ფართო, თაღოვანი ბუხრის ნახვა რად ღირს, ბუხრისა, რომლის სიღრმეში გაჩაღებული ცეცხლის ირგვლივ შემომსხდარ ნაკაშიძეებს წლების მანძილზე მარტო ოჯახის საქმეებზე კი არა, სოფლის, კუთხის და ქვეყნის სატკვარ-საფიქრალზე უფიქრ-უზრუნვიათ. აი, ამ ოჯახში გაზრდილა მიხეილ ნაკაშიძე, აქ აუღვამს ფენი, ამ გაშლილ ეზო-გარემოში ურბენია და ამ დიდი სახლის დიდი რწმენით და გულით გაზრდილა.

ნაკაშიძეების ეზო-კარის ამბავს კი ახლაც იგონებენ აქაურები. იმასაც იგონებენ, აქ მოსული ყველა სტუმარი უთუოდ ამ ეზოს სტუმარიც უნდა ყოფილიყო. სოფლის ბევრი მნიშვნელოვანი საქმე გადაწყვეტილა ამ ეზო-გარემოში. იმიტომ არის, რომ სოფელი დღესაც მადლიერებით იგონებს მოხუცს, რომელსაც ხშირად უყვარდა გარეთ მკვიდრად ნაგები სახლის ზღურბლთან დაჯდომა და ამ სამოთხესავეთ ლამაზი ხეხილ-ნარგავის ყვავილობაზე, მწიფობაზე, ხვავრიელობაზე და ფოთოლცვენაზე ცქერა. და იცით კიდევ რატომ ითვლებოდა და ითვლება ეს სამოსახლო კაცთა თავყრილობის ალაგად? აქ მისული სტუმარი დღესაც საკუთარი თვალით ნახავს ვრცელ ეზოში აგერ ახლაზან მიკვლეულ ქურ-ქვევრებს, ქვის მასიურ საწნახელებს თუ ქვისავე მონოლითურ ბურის სანაყს. ეს ამ სახლის მკვიდრთა ქართულ რწმენასა და დიდ ქართულ სულზე მეტყველებს და ღაღადებს. აი ამ სულით ცოცხლობდა იგი აქამდე. ამ სულით იცოცხლებს იგი დღესაც და ხვალაც, რადგან როგორც იტყვიან, ნერგი ფესვზედ იზრდება, და მიხეილის შთამომავლებიც კარგად უწყიან, ვისი გორისანი არიან.

კვალი ნათელი, ანუ ანდერძად დატოვებული სიკეთე და შთამომავლობა

რა შეიძლება ჩათვალოს ადამიანს ამქვეყნად ყველაზე დიდ დანატოვრად? — კარგი კაცობა, კარგი სახელი, კარგი წიგნი... რით და რანაირად არ შეიძლება უპასუხო ამ კითხვას, მაგრამ ქართველისათვის დღეს ერთი მთავარზე-მთავარი პასუხი ასეთია: კარგი შვილები და შთამომავლობა; მიხეილ ნაკაშიძეს ამ მხრივაც საპატიო, გამორჩეული მაგის ავტორიტეტი და სახელი დარჩა ამ წუთისოფელში. და, რომ ეს ასეა, ერთი-ორი სიტყვით იმათი საქმე და სახელიც მინდა ჩამოვწერო ამ წიგნში.

ამბობენ, თუ კაცი ამქვეყნად შთამომავლობას ტოვებს, მკვდრად კი არა გარდაცვლილად იხსენიებაო. ერთი რამ შეენიშნე და ისიც უნდა გავამხილო, — ბარემ, მიხეილ ნაკაშიძის შთამომავლებში სამი შვილი, რვა შვილიშვილი, და ორი შვილთა შვილია, მათგან ერთადერთია მხოლოდ ქალი, თორმეტი კი ვაჟია... დამეთანხმებით, გაუმხმარი, მარადიული, ნედლი ფესვები დატოვა მიხეილ ნაკაშიძემ ამქვეყნად. ფესვები, რომლებიც იმრავლებენ ახალ ნერგებად, ახალ უქკნობ სიცოცხლედ.

რევაზ ნაკაშიძე, უმაღლესი პედაგოგიური და ეკონომიკური განათლებითაა, დაამთავრა შოთა რუსთაველის სახელობის ბათუმის სახელმწიფო პედაგოგიური ინსტიტუტის პედაგოგიკა-ფსიქოლოგიის ფაკულტეტი, შემდეგ კი ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის საინჟინრო-ეკონომიკური ფაკულტეტი.

შეიძლება თამამად ითქვას, რომ რევაზ ნაკაშიძის სახელი, შეეზარდა მოსწავლეთა პროფესიულ-ტექნიკური სწავლებისა და აღზრდის სფეროს. ჯერ № 44 პროფტექნიკურ სასწავლებელში აღმზრდელი, დირექტორის მოადგილე სასწავლო-აღმზრდელობით დარგში. მერე ახლად ორგანიზებული № 76 პროფესიულ-ტექნიკური სასწავლებლის დირექტორი, რომელსაც დაარსების დღიდან აგერ უკვე თექვსმეტი წელია უდგას სათავეში, ამავე სასწავლებელში პედაგოგად მუშაობს რევაზის მეუღლე ვარდო. ცოლ-ქმარი

ოჯახურსა და სამსახურებრივ კაპანს ერთობლივი ძალით ეწევიან, და ქვეყნის საიმედო
თაობის აღზრდას ემსახურებიან.

რეგულარული ამავე დროს გახლავთ პროფტექნიკური განათლების აქარის საოლქო სამმა-
რთველოს უფროსი. მის სამწყსოში შედის ამ რიგის ყველა სასწავლებელი. ახლა
შორს წაგვიყვანს იმაზე ლაპარაკი, თუ რა ამაგი და ღვაწლი მიუძღვის მას... ხალხი აღი-
არებს მხოლოდ იმას, ვისაც სასიკეთო საქმეში თავი გამოუჩენია და წვლილი ჩაუდგია.
იქნებ ამის დასტურად მხოლოდ ერთი უტყუარი ფაქტის დასახელებაც კმაროდეს?
რევაზ ნაკაშიძე, როგორც აღიარებული ავტორიტეტი და პედაგოგი, არის აქარის დამსა-
ხურებელი სასწავლებელი.

და... აკი ვთქვით, ყველაზე დიდი სახელი და დანატოვარი შთამომავლობაა...
ჰოდა, რევაზსა და ვარდოს ოთხი შვილი ჰყავთ. ოთხი ვაჟიშვილი! ოთხ ვაჟკაცს
უზრდიან ისინი მომავალ თავისუფალ საქართველოს. ერთხელ უკვე ვთქვი, უფროსი —
შვიადი და მომდევნო ელდარი სტუდენტები არიან მეთქი.

ჩვენი წიგნის გმირის სენზაი, მიშკო მე-4 კლასელია. ბაადური კი ჯერ კიდევ ეზო-
კარში დაბაჯბაჯებს, ბებია ნაჭიეს კალთას ჩაფრენილი და „იმუქრება“, მე ყველაზე დიდი
ნაკაშიძე უნდა დავდეო...

ღმერთმაც ასე ქნას, შვილი უნდა სჯობდეს მამას, ასე ზრდიან ჯიშთან ბოკვრებს
რეზო და ვარდო. ზრდიან და საიმართილო მშობლიურ სიტბოს და სიკეთეს სხვათა შვი-
ლებსაც უხვად და დაუნანებლად უნაწილებენ.

ქემალ ნაკაშიძემ უმაღლესი პედაგოგიური და ეკონომიკური განათლებით, დაამთავ-
რა უმაღლესი პარტიული აკადემია.

შრომითი საქმიანობა მასწავლებლობით დაიწყო ქედის რაიონის დოლოგნის რვა-
წლიან სკოლაში. საბჭოთა არმიის რიგებში სამსახურიდან დემობილიზაციის შემდეგ
მუშაობდა ბათუმის საზღვაოსნო სასწავლებელში ახალგაზრდობის ხელმძღვანელად, შე-
მდეგ ბათუმის საქალაქო კომიტეტში, აქარის საოლქო კომიტეტში... იყო საქართველოს
კომპარტიის აქარის საოლქო კომიტეტის საორგანიზაციო პარტიული მუშაობის განყო-
ფილების გამგე. აქედან იგი ადიგენის რაიონის მსხვილი მეცხოველეობის მეურნეობის
ხელმძღვანელად გაგზავნეს, მუშაობდა საქართველოს კპ ადიგენის რაიკომის პირველ
მდივნად, საქართველოს კპ ცენტრალური კომიტეტის ინსტრუქტორად. ამჟამად საქარ-
თვლოს კპ აქარის საოლქო კომიტეტის პარტიული კომისიის თავმჯდომარეა, არის რამ-
დენიმე ნაშრომის ავტორი.

მეუღლე თინა პედაგოგია. მუშაობს ბათუმის 22-ე საშუალო სკოლაში. შვილი ბად-
რი მოსკოვის ლომონოსოვის სახელობის უნივერსიტეტის სამართალმცოდნეობის ფა-
კულტეტის კურსდამთავრებულია. ასპირანტურის დამთავრებისა და ხარისხის დაცვის
შემდეგ მუშაობს ბათუმის პედაგოგიურ ინსტიტუტში, ჰყავს ორი ვაჟი. შვილმა როინმა,
დაამთავრა მოსკოვის ლომონოსოვის სახელობის უნივერსიტეტი ეკონომიკური-კიბერ-
ნეტიკის სპეციალობით, მუშაობს თბილისის ერთ-ერთ კვლევით ინსტიტუტში. დაუსწრე-
ბლად სწავლობს ასპირანტურაში.

ლეილა ნაკაშიძემ დაამთავრა ბათუმის სამედიცინო სასწავლებელი, შემდეგ დაუსწ-
რებლად პედაგოგიური ინსტიტუტი. მუშაობს სასამართლო სამედიცინო ექსპერტიზაში
მედ-დად, ჰყავს ორი ვაჟი.

და ბოლოს, ორიოდ სიტყვა იმ კეთილშობილ ადამიანზე, ვინც ყველა აუსრულე-
ბელი ფიქრის, ოცნების, ყველა სიკეთის და თვით დატოვებული შთამომავლობის
პატრონად დარჩა. ბატონი მიხეილის მეუღლე — ნაჭიე შრომისმოყვარე, გამრჩე,

მომთხოვნი, ბატონი მიხეილის ერთგული და მოყვარული იყო მუდამ. ერთად სწევდნენ ისინი ცხოვრების მძიმე ქაპანს. სიბეჭითეს შვილებსაც აჩვენდნენ. დედა ზედმეტად არასოდეს ანებივრებდა შვილებს. სკოლიდან დაბრუნებულებს ასაღილებდა და საქმეზე უკრავდა თავს, ხანაც გამზადებულ სადილთან ერთად მათ დედის ბარათი დახვდებოდათ მაგიდაზე: ყანაში ან სხვა საქმეზე ვართო. ეს კი იმას ნიშნავდა, რომ ისინი იქ უნდა წასულიყვნენ. ბავშვებიც წიგნებს დაიჭერდნენ ხელში და ყანას მიაშურებდნენ. შესვენებაზე გაკვეთილიც უნდა მოემზადებინათ.

შვილების ნაშრომის შეფასებაც განსხვავებული იცოდა მკაცრმა, მაგრამ მზრუნველმა დედამ. წარმატებისათვის შეაქებდა, წახალისებდა, წარუმატებლობის ან სიზარმაცისას კი დატუქსვა არ ასცდებოდათ.

ქალბატონი ნაჭიე სიბერემდე ბეჭითად მონაწილეობდა სასოფლო საქმეში, ოჯახი, ყანა, თამბაქო, საქონელი, — ბევრი ჰქონდა ყოველდღიური საზრუნავი და საფიქრალი...

ახლა, წუთისოფელმა ქვრივობაც არგუნა... თუმცა არ ეთქმის ქვრივი იმას, ვისაც ამგვარი კაცის თანამესაგრეობა არგუნა ბედმა. ვისაც მძლავრი ფესვებით მარადის მოყვავილიე შთამომავლობა დარჩება ამქვეყნად.

სალამოობით სოფელ ხელვაჩაურში, წალკოტივით ღამაზ სუბტროპიკებში ჩაფლული ერთი ღამაში სახლის ქიშკართან დგას ქალარა მანდილოსანი და თვალი გზისკენ უჭირავს. ეს ქალბატონი ნაჭიე ელოდება საქმეში შეგვიანებულ, ქვეყნის სამსახურში ჩამდგარ შვილებს... ცოტა მოშორებით მეუღლის სამარადისო სამყოფელია. ვინ იცის, იქნებ ამ მოლოდინში ქალარა ქალის გულს მეუღლის გახსენებაც ეძალება ხოლმე? ვინ იცის, მაგრამ ოჯახს არ აგრძნობინებს ამას, არ უნდა სევდით აავსოს სიცოცხლით სავსე ოჯახი, რომელსაც დღესაც მიხეილ ნაკაშიძის ნათელი ცხოვრების შუქი ადგას და აცისკროვნებს...

აქტუალური ინტერვიუ

„...გააგდიდრა ქიმიის გეხნიერება“

ბათუმში ყველა იცნობს ცივაძეთა დიდ ოჯახს, რომლის ფუძემდებელია აწ განსვენებული იუსუფ ცივაძე და რომელსაც ახლა სათავეში უდგას მისი უფროსი ვაჟი ჭემალი. მაგრამ ბევრი ჩვენი თანაქალაქელი არ იცნობს უმცროს ძმას ასლანს — თვალსაჩინო ქართველ მეცნიერს, ქიმიის მეცნიერებათა დოქტორს, პროფესორს.

1959 წელს ოქროს მედალზე დაამთავრა პირველი საშუალო სკოლა. შემდეგ, ასევე წარჩინებით, საქართველოს პოლიტექნიკური ინსტიტუტის ქიმიურ-ტექნიკური ფაკულტეტი და გაგზავნეს მოსკოვში, ასპირანტურაში.

იქ დაიცვა საკანდიდატო დისერტაცია და, აი, ორ ათეულ წელზე მეტია მუშაობს საბჭოთა კავშირის მეცნიერებათა აკადემიის ზოგადი და არაორგანული ქიმიის სამეცნიერო-კვლევით ინსტიტუტში, ჯერ უფროს მეცნიერ-მუშაკად, 1982 წლიდან კი ლაბორატორიის გამგედ.

12 წლის წინათ, 35 წლისამ, დაიცვა სადოქტორო დისერტაცია და სათავეში ჩაუდგა ახალი, პრიორიტეტული მიმართულების დამკვიდრებას და განვითარებას. 200-ზე მეტი სამეცნიერო შრომის, მათ შორის ფრიად პრესტიჟულ გამომცემლობებში დაბეჭდილი ოთხი წიგნის, ათობით გამოგონების ავტორია ასლან ცივაძე.

ხშირად იწვევენ საერთაშორისო სიმპოზიუმებსა და კონფერენციებს. 1974 წლიდან არის ეგრეთ წოდებული მენდელეევის ყრილობათა — მსოფლიოს ქიმიკოსთა ყველაზე წარმომადგენლობითი ფორუმის საორგანიზაციო კომიტეტის მთავარი სწავლული მდივანი, საბჭოთა კავშირის მინისტრთა საბჭოს, მთელი რიგი სხვა სამეცნიერო-ტექნიკური საბჭოების წევრი.

და, აი, სულ ახალი, ქეშმარიტად გულის გასახარი, საამაუო ცნობა — ინსტიტუტის სამეცნიერო საბჭომ ფარული კენჭისყრით ასლან ცივაძე ერთხმად წარადგინა კანდიდატად საბჭოთა კავშირის მეცნიერებათა აკადემიის წევრ-კორესპონდენტობაზე!

აი, რამდენიმე ფრაგმენტი ამ წარდგინებისა, რომელსაც ხელს აწერს სამეცნიერო საბჭოს თავმჯდომარე, აკადემიის წევრ-კორესპონდენტი გ. კრესტოვი.

„პროფესორი ასლან ცივაძე არის გამოჩენილი მეცნიერი კოორდინაციული ქიმიის დარგში...“

...„მისმა ნამუშევრებმა საერთაშორისო აღიარება პოვნეს“.

...თავისი უთვალსაჩინოესი სამეცნიერო შრომებით პროფესორმა ცივაძემ უდაოდ გაამდიდრა ქიმიის მეცნიერება“.

...„იგი ერთ-ერთი აღიარებული ლიდერია საბჭოთა კავშირში მაკროციკლური ნაერთების ქიმიისა და ტექნოლოგიის დარგში“.

...„პროფესორმა ა. ცივაძემ გამოავლინა უდიდესი შესაძლებლობები წამყვანი სამეცნიერო პრობლემების კოლექტიური დამუშავების ორგანიზაციაში და ამ დამუშავების მეცნიერულ ხელმძღვანელობაში“.

ნიშანდობლივია, რომ სამეცნიერო საბჭოს 17 წევრიდან 17-ვემ მისცა ხმა ასლან ცივაძის წარდგენას საკავშირო აკადემიის წევრ-კორესპონდენტად.

მივულოცოთ ცივაძეთა დიდ ოჯახს, მის ყოველ წევრს. ასლანის მეუღლეც — ნუნუ ჩიტაძე ბათუმის მკვიდრია, პროფესიით — ექიმი, — ჰყავთ ორი შვილი: 13 წლის ნატო და 10 წლის გიორგი.

ამჟერად ფრიად სამწუხარო მიზეზით ჩამოვიდა ასლანი მშობლიურ ქალაქში — დედის გარდაცვალების გამო. ჩამოვიდა კანადიდან, სადაც ხანგრძლივი სამეცნიერო და პედაგოგიური მივლინებით იმყოფება.

ჩვეული მოკრძალებით დამთანხმდა შეხვედრაზე, რაკი მისი ვიწრო სპეციალობა — სპექტროქიმია და კოორდინაციული ქიმია — ჩემთვის სრულიად განყენებული, უცხო ცნებებია და, ცხადია, არც არავითარი პრეტენზია არ შეიძლება მქონდეს თუნდაც დილეტანტის დონეზე ვესაუბრო მსოფლიოში აღიარებულ მეცნიერს, ვთხოვეთ ჯერ ორიოდე სიტყვით გაგვაცნოს ეს სპეციალობა, მისი დანიშნულება და თავისი მუშაობა ამ დარგში.

ა. ცივაძე: კოორდინაციული ქიმია შეისწავლის ლითონების ორგანულ და არაორგანულ ლიგანდებიდან რთული ნაერთების აგებულებას და მიმდინარე ქიმიურ პროცესებს, ხოლო სპექტროქიმია — სხვადასხვა ქიმიური ნაერთების აგებულებას და ასევე ქიმიურ პროცესებს ფიზიკური მეთოდებით, კერძოდ, ისეთი მძლავრი სპექტროსკოპიული მეთოდებით, როგორიც არის ინფრაწითელი სპექტროსკოპია, ლაზერული კომბინაციური გაბნევის სპექტროსკოპია, ელექტრონული სპექტროსკოპია და სხვა.

ა. ზ. ესე იგი, როგორც ვხვდები, ფიზიკას უახლოვდება ხომ?

ა. ც. დიას, სპექტროსკოპია არის ფიზიკის ერთ-ერთი მოწინავე დარგი, რომელიც საშუალებას იძლევა თანამედროვე დონეზე ავხსნათ ქიმიური ნაერთების ატომურ-მოლეკულური აგებულება და ის რთული ქიმიური პროცესები, რომლებიც მიმდინარეობს ჩვენს გარემოში და ასევე ადამიანის ორგანიზმში. ამიტომ ამ მიმართულებას ძალიან დიდი მნიშვნელობა აქვს მედიცინისათვის, სოფლის მეურნეობისათვის. ლითონებისა

და მათი იზოტოპების დაცილების ტექნოლოგიისათვის. აქედან გამომდინარე, იქმნება საშუალება ტექნიკის ახალი დარგებისათვის, როგორც არის ელექტრონიკა, ლაზერული ტექნიკა, შეექმნათ ისეთი ახალი ნაერთები, რომლებიც რევოლუციურ გარდატეხას მოასდგენენ ამ თანამედროვე დარგებში.

ა. ზ. თქვენი ნაშრომები აღიარებულია მთელს მსოფლიოში, თქვენ ითვლებით მსოფლიო სახელის მქონე მეცნიერად ამ დარგში. ეს სასიამოვნოა. მაგრამ, მოგეხსენებათ, ყოველი კაცის ამ ქვეყანაზე არსებობა მაინც იწოდება იმით, რა გააკეთა მან მშობელი ხალხისა და ქვეყნისათვის. კონკრეტულად, რაში გამოიხატა თქვენი მოღვაწეობა, მისი, ასე ვთქვათ, სარგებლიანობა თქვენი ერისათვის, თქვენი მხარისათვის?

ა. ც. ჩემი ხელმძღვანელობით მოსკოვში მომზადებული თხუთმეტი მეცნიერებათა კანდიდატიდან ათი ქართველია. ახლა ისინი წარმატებით მუშაობენ საქართველოში. ეს ის უწყვეტი რგოლია, ის ბაზაა, რომელიც საშუალებას მაძლევს კიდევ უფრო გავაღრმავო თანამშრომლობა საქართველოს სხვადასხვა ინსტიტუტებთან.

ა. ზ. და, რამდენადაც მე ვიცი, თქვენი მოსკოვში ყოფნა გაბირობებულია მოთხოვნილებით — ამ დარგის მეტი მაღალკვალიფიციური სპეციალისტი ჰყავდეს საქართველოს.

ა. ც. დიას. იმთავითვე, ჯერ კიდევ ოცი წლის წინათ, როდესაც მე საკანდიდატო დისერტაცია დავიცავი, უნდა დავბრუნებულიყავი პოლიტექნიკურ ინსტიტუტში სამუშაოდ, მაგრამ ინსტიტუტის მაშინდელმა ხელმძღვანელობამ გაითვალისწინა ჩემი პოტენციური შესაძლებლობები მოსკოვში და გადაწყვიტა გამოგვეყენებია ისინი საქართველოსათვის აღსაზრდელად, იმის პირობების შესაქმნელად, რომ საქართველოში განვითარებულიყო კოორდინაციული ქიმია, სპექტროქიმია და ლითონებისა და იზოტოპების დეტალების ტექნოლოგია ჩინებულ ბაზაზე, რომელიც მოსკოვში იყო ჩვენს განკარგულებაში.

ა. ზ. თუ შპოვეს რაიმე პრაქტიკული გამოყენება ჩვენში თქვენმა გამოგონებებმა?

ა. ც. ჩემი მშ გამოგონებიდან მრავალი დანერგილია საბჭოთა კავშირის სხვადასხვა საწარმოებში, არის საქართველოშიც, ასევე დაპატენტებულია საზღვარგარეთის ქვეყნებში.

რაც შეეხება ბათუმს, დიდი ხანია ვოცნებობ ბათუმში ჩემი სამუშაოების დანერგვას, კერძოდ, შემუშავებული მაქვს ახალი ტიპის ადასორმენტების ტექნოლოგია, რომელიც სხვებისგან იმით განსხვავდება, რომ ტივტივებს წყალზე, მსუბუქია და ძალიან დიდი ტევადობით შთანთქავს ნავთობპროდუქტებს. ამას დიდი მნიშვნელობა აქვს წყლების ნავთობპროდუქტებისაგან გაწმენდის თვალსაზრისით.

ა. ზ. ახლაზან კანადაში იყავით... რა მივლინება იყო ეს, რასთან დაკავშირებული?

ა. ც. კანადაში მივლინებული ვიყავი ათი თვით ვინძორის უნივერსიტეტის მიწვევით. სამი თვის შემდეგ მომიხდა მივლინების შეწყვეტა. ალბათ, მალე ისევ გავემგზავრები.

სხვათაშორის, ვინძორი ბათუმივით პატარა ქალაქია და ესაზღვრება ამერიკის შეერთებულ შტატებს, კერძოდ, მდინარე დეტროიტი, ერთმანეთისაგან ჰყოფს დეტროიტსა და ვინძორს...

ამ პატარა ქალაქში არის დიდი უნივერსიტეტი, სადაც სწავლობს 12 ათასი სტუდენტი და არის მძლავრი მანქანათმშენებლობისა და ავტოქარხნები, კერძოდ „ჯენერალ მოტორსი“, „კანადიენ ქსეროქს ცენტრი“ და ასე შემდეგ.

უნივერსიტეტში მე ვკითხულობდი ლექციებს.

ა. ზ. უნდა ვიგულისხმოთ, ინგლისურად?

ა. ც. დიას, და ვატარებდი სამეცნიერო-კვლევით სამუშაოებს ზედაპირის სპექტროსკოპიის ახალ მიმართულებებში. კერძოდ, ამ ბოლო დროს მძლავრად განვითარდა ლაზერული კომბინაციური გაბნევის სპექტროსკოპია ზედაპირის შესასწავლად, ამას დი-

დი მნიშვნელობა აქვს თუნდაც კოროზიის შესწავლაში.

ამასთან დაკავშირებით შეიძლება ჩამოყალიბდეს საზღვარგარეთთან ერთად ერთობლივი საწარმო, ანდა სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტი, რომელიც შეისწავლის კოროზიის საკითხებს ბათუმის სინამდვილეში, ბათუმის ზონაში.

ა. ზ. ესე იგი, პრაქტიკული დანიშნულება დიდი ექნება.

ა. ც. რა თქმა უნდა, ეს საშუალებას მოგვცემს ჩვენ ბათუმში ჩამოვიტანოთ უახლესი ხელსაწყოები, ისინი კი დაგვეხმარება შევისწავლოთ არა მარტო ზედაპირი, არამედ შევისწავლოთ ნიმუშები — ნიადაგის, ზღვის წყლის, მდინარეებისა და ატმოსფეროსი. ამ გზით შესაძლებელი იქნება დავახასიათოთ ჩვენი მხარე ეკოლოგიური თვალსაზრისით, ესე იგი, დავამკვიდროთ და განვაფართოოთ ეკოლოგიური მონიტორინგი. ამას დიდი მნიშვნელობა აქვს ჩვენი მხარისათვის, თუ გავითვალისწინებთ იმ რთულ ეკოლოგიურ სიტუაციას, რომელიც ახლა არის ბათუმში.

ა. ზ. აი, სწორედ მივადექით ერთ, ბათუმისათვის ფრიად საჭირობოროტო თემას — ნავთობგადასამუშავებელ ქარხანას. როგორც, ცხადია იცით, საზოგადოებრიობის მოთხოვნით, ეკოლოგიური სიტუაციის რამდენადმე გაუმჯობესების მიზნით გადაწყდა მისი გაუქმება. ახლახან კი, როცა თქვენ კანადაში მუშაობა დაიწყეთ, ამერიკის კონტინენტის მეორე, დასავლეთ ნაწილში, კალიფორნიაში, იმყოფებოდა აქარის სამთავრობო დელეგაცია, რომელსაც იქ შესთავაზეს ახალი, სრულიად ახალი ქარხანა, ეკოლოგიურად სუფთა. რა შეიძლება ითქვას ამაზე?

ა. ც. მეცნიერებისა და ტექნიკის თანამედროვე დონე იძლევა საშუალებას აშენდეს ასეთი ქარხნები და მათ ისე იმუშაონ, რომ ეკოლოგიური სისუფთავე დავიცვათ, მაგრამ ამ მიმართებით მთავარი მნიშვნელობა ენიჭება წარმოების კულტურას და ტექნიკური კონტროლის მაღალ დონეს. მე ვიცი, საბჭოთა კავშირში საზღვარგარეთ შეძენილი ბევრი კარგი ქარხანა აშენდა, მაგრამ წარმოების კულტურა, ტექნიკური კონტროლის დონე საშუალებას არ იძლევა, რომ ეს ქარხნები ისე მუშაობდნენ, როგორც იქ, საზღვარგარეთ. თუ იმ იდეას, რომელსაც თქვენ გულისხმობთ, განხორციელება უწყერია, უპირველესი ყურადღება უნდა მიექცეს მაღალკვალიფიციური კადრების აღზრდას, უნდა შეიქმნას ეკოლოგიური სამსახურის და ტექნიკური კონტროლის ცენტრი, რომელიც ქარხნისაგან იზოლირებულად, მაგრამ, რა თქმა უნდა, მასთან თანამშრომლობით უზრუნველყოფს ისეთ ზედამხედველობას, რომ შენარჩუნებულ იქნეს ეკოლოგიური სისუფთავე, წინააღმდეგ შემთხვევაში შეიძლება ეს ქარხანაც ბევრად არ განსხვავდებოდეს ახლანდელისაგან.

ა. ზ. გასაგები და უექველად ანგარიშგასაწევი აზრია.

და, ბოლოს, ერთი ასეთი საკითხი: ცხადია, იცით, რომ საქართველო ესწრაფვის და, ალბათ, მალე მოიპოვებს კიდევ დამოუკიდებლობას, — აღიდგენს სახელმწიფოებრიობას. ასევე ცხადია, გიფიქრიათ ამაზე. ჰოდა, როგორ უყურებთ, თქვენთვის და ბევრი თქვენებრ ქართველისათვის მოსალოდნელ სიტუაციას.

ა. ც. რა თქმა უნდა, ეს საკითხი როგორც ყველა მოსკოველ ქართველს, მეც მაფიქრებს და მალეღვებს. მიმაჩნია, რომ ახლა, როდესაც საქართველოში ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობა ასეთ აღმავლობას განიცდის, ყველა ქართველი თავის სამშობლოში უნდა მოღვაწეობდეს, თავის ქვეყანას უნდა ემსახურებოდეს. მოსკოვში ჩემი ყოფნაც, როგორც ითქვა, გაპირობებული იყო საქართველოს ინტერესებით. ახლა კი, რა თქმა უნდა, ეს მისია შესრულებულია, მე თამამად შემიძლია დავბრუნდე საქართველოში და მეტი სარგებლობა მოვუტანო ჩემს ხალხს, ჩემს სამშობლოს.

ესაუბრებოდა ანზორ ზამბახიძე.

დავიდ ბრაუნდი

თემისტოკლეს განათლების ადგილის შესახებ

თემისტოკლეს IV ს-ის შუა და ბოლო წლების უდიდესი პიროვნებაა. ის დაახლოებით 317 წ. დაიბადა და 388 წელს გარდაიცვალა. იგი იყო არა მარტო სამეფო კარის მოხელე, არამედ ფილოსოფოსი და დახელოვნებული ორატორი.

საქართველოს ისტორიის სპეციალისტები ჩვეულებრივ თვლიან, რომ თემისტოკლეს განათლების გარკვეული ნაწილი მიიღო ფაზისში (ფოთში), რაც მიგვიტოვებს ანტიკური ხანის დასავლეთ საქართველოს კულტურული განვითარების მაღალ დონეზე. ეს სასწავლებელი, უნდა ვიფიქროთ, იყო გვიანდელი უმაღლესი განათლების ცენტრების (აკადემიების) წინამორბედი, რის ნათელ მაგალითსაც წარმოადგენდა გელათი. ამგვარივე მსჯელობის თანახმად, ვილჰელმი თავის დისკუსიაში თემისტოკლეს შესახებ, ამტკიცებს, რომ მან განათლების გარკვეული ნაწილი მიიღო კოლხეთში.¹

დამაფიქრებელია ის ფაქტი, რომ როდესაც მოიხსენიებენ იმ პერიოდის ცნობილ პიროვნებებს, არ აღნიშნავენ, რომ თემისტოკლეს განათლება მიიღო კოლხეთში. ამის მაგივრად ჩვენ მხოლოდ ვგებულობთ, რომ მან „...გაატარა გარკვეული დრო სტუდენტად ფაზისის მახლობლად, შესაძლებელია, სინოპეში“.² თავისი აზრის დასამტკიცებლად მკვლევარები ეყრდნობიან ო. სიკის³ საყურადღებო ნაშრომს, რომელმაც პიპოთეზის სახით დაუშვა, რომ თემისტოკლეს განათლება მიიღო სინოპეში; მან გამოიჩინა ერთგვარი სიფრთხილე, რადგან, ფაქტობრივად არ ხერხდება იმისი დასაბუთება, რომ განათლების ადგილი ფაზისი (ფოთი) იყო.

იმის გამო, რომ მეცნიერები ასე სხვადასხვა აზრისანი არიან იმ საკითხებზე, თუ სად სწავლობდა თემისტოკლეს, ამასთან, რამდენადაც ეს საკითხი მნიშვნელოვანია საქართველოში განათლების ისტორიის შესწავლისათვის, უმჯობესი იქნება გულისყურით შევისწავლოთ საბუთიანობა. სინამდვილეში გვაქვს ერთი ბუნდოვანი ცნობა, რომელიც თვით თემისტოკლეს მიეკუთვნება და დაწერილია შელამაზებულად:

„და მე თვითონ, კეთილშობილი ყმაწვილი, ვეწაფებოდი რიტორიკას,

შორეთში, არანაკლებ მშვენიერ ადგილას, ვიდრე კულტურული საბერძნეთია, შავი ზღვის კიდე, ფაზისის მახლობლად, სადაც პოეტები გაოცებული არიან იმით, რომ არგო თესალიიდან გადარჩა და ცამ აიყვანა ისინი თავისთან.⁴ სადღაც მახლობლად იმყოფება თერმოდონტი, ამორძალების საწარმოები და თემისკირა“.

მაგრამ თუ კი ეს ასეა, ამ ადამიანის სიბრძნე და კეთილქმედება გვიხატავენ ამ ადგილს, ასეთ ბარბაროსულს და ბერძნების მიერ გაუკულტურებულს, მუზების მფარველად, ეს ადამიანი, კოლხებსა და არმენების შორის მდგარი კი არ სწავლობდა ისრის სროლას, ან შუბის ქნევას და ცხენზე ჯირითს, რაც მეზობელი ბარბაროსების განათლებას შეადგენდა, არამედ ანვითარებდა რიტორიკას და ბერძნული ფესტივალებისათვის ემზადებოდა.⁵

ამ პასაჟის ყურადღებით გამოკვლევისას ნათელი ხდება, რომ თემისტიოსი ლაპარაკობს გაურკვეველ, უფრო მეტიც, დამამცირებელ ტონებში. პირველი, რაც უნდა აღინიშნოს, მდგომარეობს იმაში, რომ თემისტიოსი სწავლობდა „სადღაც ფაზისის მახლობლად“. ის არ მიგვითითებს, რომ ქალაქ ფაზისში სწავლობდა, როგორც აქამდე იყო მიჩნეული. რას გულისხმობდა თემისტიოსი სიტყვაში „მახლობლად“? ბევრი რამ დამოკიდებულია იმაზე, თუ როგორი კონტექსტით იყო ეს სიტყვები ნათქვამი. თემისტიოსმა თავისი ცხოვრების უმეტესი ნაწილი კონსტანტინეპოლში გაატარა. ამდენად, იგულისხმება, რომ სიტყვაც, საიდანაც მოტანილია ეს ადგილი, წარმოთქმული იყო იქ. მაგრამ, შესაძლებელია, აგრეთვე, რომ ეს სიტყვა ითქვა პაფლაგონიაში, რომელიც უფრო ახლოს იყო კოლხეთთან. სიტყვა „მახლობლად“ შესაძლებელია ნიშნავდა სადღაც შავი ზღვის აღმოსავლეთ სანაპიროს, მითუმეტეს, თუ მას მხედველობაში ჰქონდა კონსტანტინეპოლი. მაგრამ უეჭველია, რომ იგი არ ეკუთვნოდა სინოპეს, რადგან ძნელად თუ შეიძლება იგი ვიგულისხმოთ „ფასიზის მახლობლად“ იმ შემთხვევაშიც კი, თუ ათვლის ადგილად კონსტანტინეპოლი გვექნება მხედველობაში. უფრო მეტიც, სინოპე არ მდებარეობდა „შავი ზღვის კიდეში“, სადაც თემისტიოსის სწავლის ადგილი იყო. როგორც ვილჰელმი ო. სიკის საპირისპიროდ ასკვნის, სინოპე ამოვარდნილია ამ სქემიდან.⁶

თემისტიოსი აგრეთვე ლაპარაკობს მდინარე თერმოდონზე და თემისკურაზე, როგორც „სადღაც იქ“ მდებარე ადგილებზე. რასაკვირველია, ისინი განლაგებულია უფრო ახლოს სინოპესთან, მაგრამ თემისტიოსის მიხედვით, მდებარეობენ გაურკვეველ ადგილას და მოიხსენიებენ იმისათვის, რომ მას შეეძლოს დაასახელოს ამორძალები, რომლებსაც იქ უნდა ეცხოვრათ. თემისტიოსის მონათხრობი არ გვაძლევს საფუძველს ვიფიქროთ, რომ ის სწავლობდა ამ ადგილების მახლობლად, მაგრამ გვაიძულებს

დავუშვათ, რომ მისი სწავლების ადგილი უფრო ფაზისის მიმართულებით (მახლობლად) იყო.

გასათვალისწინებელია თემისტიოსის სწავლის ადგილის განსაზღვრა იმის მიხედვით, რომ იგი „კოლხებსა და არმენებს შორის“ მდებარეობდა. ეს სიტყვები მის სხვა შენიშვნებთან ერთად გვაძლავს ვივარაუდოთ, რომ ეს ადგილი აჭარის რეგიონშია და კონსტანტინეპოლში ანდა პაფლაგონიაში მცხოვრები ადამიანისათვის (რომელიც, უეჭველად, თემისტიოსი იყო) მდებარეობს ფაზისის მახლობლად. ეს ადგილი ასევე არც ისე შორსაა მდინარე თერმოდონტიდან თუ თემისკირიდან და მდებარეობს „შავი ზღვის კიდეში“. თემისტიოსის განათლების ადგილის უფრო ზუსტად განსაზღვრა ძნელია, მაგრამ აფსაროს-გონიო და პეტრა-ციხისძირი, ორივე, შესაძლებელი პუნქტებია. ნებისმიერ შემთხვევაში, ეს ადგილები უფრო ემთხვევა თემისტიოსის სიტყვებს, ვიდრე ფაზისი, ხოლო სინოპე-საერთოდ შეუძლებელია ასეთ ადგილად წარმოვიდგინოთ. მოკლედ რომ ვთქვათ, საეჭვო არ უნდა იყოს, რომ თემისტიუსმა განათლება მიიღო ძველ საქართველოში, თუმცა სწავლის ადგილის უფრო ზუსტი განსაზღვრა შეუძლებელი ჩანს.

ზედმეტია ლაპარაკი იმაზე, რომ თემისტიოსის კრიტიკული შენიშვნები კოლხებისა და არმენების შესახებ არ არის ყურადსაღები. როგორც ეს კარგადაა ცნობილი, უძველესი ხანიდან დაწყებული შავი ზღვის აღმოსავლეთ სანაპიროს ხალხებს გააჩნდათ მაღალგანვითარებული კულტურული ტრადიციები, რასაც ეწაფებოდნენ ბერძენი მოახალშენეები; ისინი განიცდიდნენ აგრეთვე ელინისტური თუ აღმოსავლურ-რომაული სამყაროების კულტურათა გავლენას. მაგალითად, ჩვ. წ. VI ს-ში აგათია სქოლასტიკოსმა აღნიშნა, რომ კოლხებს ჰქონდათ კულტურის შესანიშნავი, მაღალი დონე, ხოლო გარკვეული პიროვნებები ჰმნიშვნებდნენ რიტორიკების შთამბეჭდავ ჯგუფს (3.5.1-5; 3-8.7). ამ პირობებში თემისტიოსის მიერ ამ რეგიონში განათლების მიღების საკითხი არ შეიცავს რაიმე აუხსნელს. მაგრამ მოითხოვს ახსნას მისი ნეგატიური დამოკიდებულება ამ რეგიონის ხალხებისადმი, რაც ასე არაზუსტი და მიკერძოებულია.

თემისტიოსის ამგვარი პოზიციის ასახსნელად ჩვენ არ გვჭირდება შორს წასვლა. მისი მიზანი ამ პასაჟში ისაა, რომ შეაქოს თავისი მასწავლებელი, გამოსახოს ის როგორც კულტურულობის ეტალონი და განათლების დიდი წყაროსთვალ ისეთი გაუნათლებელი მხარეებისათვის, როგორც მითითებული ქვეყნებია, ამ მიზნის მისაღწევად ის ადგილობრივ მცხოვრებლებს წარმოგვიდგენს ველურ ბარბაროსებად, აღადგენს მათებს ამორძალებზე და მეომარ აიეტზე. გარკვეული აზრით, თემისტიოსის სურვილის მიმართ, რომ შეაქოს თავისი მასწავლებელი, შეიძლება განვეწ-

ყოთ საკმაოდ უარყოფითად, მაგრამ მისი აღწერილობა ამ რეგიონის ხალხების კულტურული დონის შესახებ ახ. წ. მე-4 ს-ში პირდაპირ ეწინააღმდეგება ყველა ჩვენს მონაცემს და არ შეიძლება გაგებულ იქნას პირდაპირი მნიშვნელობით.

დასასრულს, შესაძლებელია ვიფიქროთ დასავლეთ საქართველოში უმაღლესი განათლების განვითარებაზე არა როგორც შეზღუდულ, მდ. რიონის მიმდებარე რაიონისათვის სპეციფიკურ ფენომენზე, არამედ როგორც უფრო ფართოდ გავრცელებულ მოვლენაზე, რომელიც თანამედროვე აჭარის ტერიტორიასაც მიითვლიდა.

შ ე ნ ი შ ვ ნ ე ბ ი

1. ასე, მაგალითად, გ. ა. მელიქიშვილის ბრწყინვალე შრომა: „И истории древней Грузии, Тб., 1959, сс. 385 და ო. გ. ნიშნიანიძე „Античный мир в грузинской средневековой историографии“ (5-14 გვერდები) (დისერტაციის ავტორეფრატი, თბილისი, 1987) განსაკუთრებით 9-ე გვერდი: ასევე F. Wilhelm, Zu Themistios Or. 27 (p. 400, Dindorf), Byzantinisch-neugriechischer Jahrbuch 6 (1927-28) pp. 451-89, at p. 452 საერთოდ, ნახეთ ს. ვ. გამსახურდია, განათლება ძველ საქართველოში (თბილისი, 1975).

2. A. H. M. Jones, J. R. Martindale, J. Morris, The Prosopography of the Later Roman Empire, vol. 1 (AD 260-395) (Cambridge, 1971) p. 889.

3. O. Seeck Die Briefe des Libanius (Leipzig, 1906), p. 292.

4. მითის საერთო ვერსიის თანახმად, როდესაც არგომ დაამთავრა თავისი მოგზაურობა, ათენამ ჩასვა ის ვარსკლავებს შორის; მან 13 ვარსკლავისაგან ძალის (კანის) კულზე შექმნა თანავარსკლავედი: იხილეთ: Aratus, Phaen. 342-52; Eratosthenes Catast. 35; Higinus, Fabulae 33 (quoting Cicero); cf. Cicero, De Nat. Deorum 2.44.

5. Themistius, Or. 27. 332d-333a- ლატვიშვი, SC I, გვ. 696.

6. Wilhelm op. cit. p. 456.

ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოების საქმიანობა იაკონიაში

ადგილობრივი თვითმმართველობის სისტემა ახლა მართო საზოგადოებრივ მეცნიერებათა სხვადასხვა დარგის მეცნიერთა ყურადღებას როდი იპყრობს, ადგილებზე თვითმმართველობის კონსტრუქციული მოდელების კონკრეტულად განხორციელების საკითხები გამოდის პროფესიული ინტერესების ჩარჩოებიდან. სამამულო ისტორიის განვითარების თანამედროვე ეტაპზე ჩვენი სახელმწიფოს არც ერთი მოქალაქე არ შეიძლება გულგრილი იყოს იმისადმი, თუ როგორ გადაწყდება ადგილებზე ხელისუფლების

პრობლემა. ამაზეა დამოკიდებული ჩვენი მომავალი, ჩვენი ქვეყნის მომავალი.

ჩვენი საბჭოების საქმიანობის გარდაქმნის აუცილებლობა გამოწვეულია სოციალურ-ეკონომიკური და პოლიტიკური პრობლემების სიმრავლით. საბჭოთა კავშირში ადგილობრივი თვითმმართველობის სისტემა მოითხოვს ძირეულ გარდაქმნებს, ღრმა რეფორმებს, ადგილობრივი ადმინისტრაციის ახალი მოდელის შექმნის დროს, უნდა ვიხელმძღვანელოთ მსოფლიოში დაგროვილი გამოცდილებითაც. რა თქმა უნდა, არ შეიძლება, უბრალოდ, რომელიმე სახელმწიფოს ადგილობრივი თვითმმართველობის ასლის გადმოღება და ჩვენთან დამკვიდრება, ადგილობრივი თავისებურებების, სოციალურ-ეკონომიკური და კულტურული განვითარების დონის გათვალისწინებლად და ა. შ.

ამიტომ, სანამ ამ დარგში კონკრეტული რეფორმის პროექტებს შევამუშავებთ, საქიროა გულდასმით გავანალიზოთ განვითარებული ქვეყნების ადგილობრივი ადმინისტრაციების საქმიანობის საინტერესო მომენტები.

ამ სტატიაში ავტორი ეხება იაპონიის ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოების საქმიანობის ზოგიერთ ასპექტს.

იაპონიის ტერიტორია ადმინისტრაციულად იყოფა 47 პროფექტურად, რომლებიც წარმოადგენენ ქალაქებს, დაბებსა და სოფლებს. ადგილობრივი თვითმმართველობის ძირითადი შემადგენელი ნაწილებია პროფექტურალური, საქალაქო, სადაბო და სასოფლო კრებები. მათი რიცხობრივი შემადგენლობა დამოკიდებულია შესაბამისი ადმინისტრაციული ერთეულების მოსახლეობის რიცხოვნობაზე, აღმასრულებელი ხელისუფლება, კონსტრუქციისა და ადგილობრივი ავტონომიის 1947 წლის 16 აპრილის კანონის შესაბამისად, ადგილებზე ეკუთვნით: პროფექტურაში — გუბერნატორს, ქალაქში — მერს, დაბასა და სოფელში — მამასახლისს.

საგადასახადო შემოსავლების კონტროლი, ადგილობრივი ბიუჯეტის შედგენა, სარჩევნო კამპანიის მომზადება და ჩატარება ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოების საქმიანობის უაღრესად დიდმნიშვნელოვანი მხარეა. თუმცა, ამასთან ერთად, განსაკუთრებულ ადგილს იკავებს საქმიანობის ისეთი მიმართულებანი, როგორიცაა მოსახლეობის სოციალური უზრუნველყოფა, განათლება, საბინაო მშენებლობა, მიწის ფონდის განაწილება, გარემოს დაცვა, მოსახლეობის დაცვა სტიქიური უბედურებისაგან. ადმინისტრაცია ადგილებზე განახორციელებს რეგიონალური ეკონომიკის განვითარების პოლიტიკას, არეგულირებს წვრილი და საშუალო საწარმოების ურთიერთობებს, ერთის მხრივ, და მსხვილი ფორმებისა და კოოპერაციებისა, — მეორე მხრივ, ყოველივე ამას თვითმმართველობის ორგანოები განახორციელებენ გუბერნატორთა, მერთა და მუნიციპალური კრებების წევრთა პარტიულობის მიუხედავად.

ყველა ამ ფუნქციის განხორციელებისათვის ადგილობრივი ადმინისტრაციის აპარატში არსებობს შესაბამისი განყოფილებები და კომისიები. მოსახლეობის ცხოვრების დონის ამაღლებისათვის ბრძოლა, მრეწველობის ზრდისადმი, ურბანიზაციის პროცესისადმი კონტროლი და სხვა ამგვარი საკითხები ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოების საქმიანობის საერთო ეროვნული მიზანია. — ამბობენ იაპონელი მკვლევარები. ამას თან სდევს, აღნიშნავენ ისინი, კომისიათა და განყოფილებათა მონდომებული ყოველდღიური შრომა.

ცხოვრების დონის ამაღლებაში იგულისხმება მოსახლეობის მოთხოვნილებათა ყოველმხრივი და სრული დაკმაყოფილება, დასვენების, ჯანმრთელობის დაცვის გაუმჯობესებისათვის, ბუნებრივი მასივების დაცვისათვის მზრუნველობა, უკლებლივ ყველა ქალაქსა და რაიონში. განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა ახალი გზების მშენებლობას და ძველის შეკეთება-კეთილმოწყობას, წყალსადენისა და კანალიზაციის საიმედო სისტემის შექმნას.

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

თუ იაპონიას პირობითად დავყოფთ სამრეწველო, აგროსამრეწველო და აგრარულ რაიონებად, დავინახავთ განსხვავებას იმ პრობლემათა დონეში, რომლებიც წყდება სოციალურ-ეკონომიკური პოლიტიკის ჩარჩოებში. ასე, მაგალითად, 80-იან წლებში გაგრძელებული აგრარული რაიონების დეპოპულაციის პროცესის პერიოდში მოსახლეობის მუშაობის შემძლე და სოციალურად აქტიური ნაწილის პროვინციებიდან მსხვილ სამრეწველო რაიონებში განსახლების გამო შეიმჩნევა ეგრეთ წოდებული „დაბერება“. ეს დეპოპულირებული რაიონების ადმინისტრაციის წინაშე აყენებს სოციალური უზრუნველყოფის დარგის უფრო ფართო ამოცანებს. ჩნდება მოხუცი ხალხის მოვლისა და მომსახურების დაწესებულებების მშენებლობის აუცილებლობა, რომელთა რაოდენობა რაიონებში მნიშვნელოვნად გადიდდა.

მაგალითისათვის შეიძლება განვიხილოთ ერთ-ერთი პრეფექტურის — კანაგავას ადმინისტრაციის საქმიანობა. პრეფექტურაში ცხოვრობს 7,5 მილიონი კაცი. ადმინისტრაციული ცენტრია იოკოჰამა. კანაგავაში არის დიდად განვითარებული სამრეწველო და სასოფლო-სამეურნეო რაიონებიც. მის ტერიტორიაზეა უმსხვილესი კორპორაციები, რომელთაც აქვთ საწარმო-გიგანტები, მძლავრი ინფრასტრუქტურა და სპერმარკეტების ვრცელი ქსელი, რომლებიც მეზობლობს წვრილ და საშუალო საწარმოებს. მათ რიცხვს ეკუთვნის საშუალო სუბმოიჯარე ფირმები, წვრილი ტექნიკური სახელოსნოები, სავაჭრო ფარდულები, კაფეები, რესტორანები და ა. შ. წვრილ და საშუალო საწარმოებში დაკავებულია კანაგავის მოსახლეობის მნიშვნელოვანი ნაწილი.

პრეფექტურის ხელისუფლება ცდილობს შეინარჩუნოს წვრილი და საშუალო საწარმოები, განსაკუთრებით ისინი, რომლებიც დასაქმებულია სერვისითა და საცალო ვაჭრობით.

ა მ მიზნით მწარმოებელთათვის პრაქტიკაში შემოღებულია შეღვევათიანი კრედიტები. ადმინისტრაცია ეხმარება აგრეთვე მათ სავაჭრო მოწყობილობის შეძენაში. ადგილობრივი ეკონომიკის განყოფილებები წვრილ და საშუალო საწარმოებს ეხმარებიან სტაბილური შეკვეთების მიღებაში, სხვა ეკონომიკური კავშირების განხორციელებაში როგორც პრეფექტურის ფარგლებში, ისე მის საზღვრებს გარეთაც, კანაგავის ადმინისტრაცია შეიმუშავებს და ახორციელებს მსხვილი და წვრილი სავაჭრო საწარმოების ინტერესების კოორდინირების ღონისძიებებს.

სამეცნიერო-ტექნიკური პროგრესის ტემპების მიხედვით პრეფექტურას შეუძლია შეეფეროს მსოფლიოს ზოგიერთ განვითარებულ ქვეყანას. პრეფექტურის ხელისუფლება განსაკუთრებით წახალისებს ეგრეთწოდებულ ვენჩერულ ფირმებს, რომლებიც შეიმუშავენ რთულ კომპიუტერულ პროგრამებს, კანაგავაში არის სამეცნიერო-კვლევითი ცენტრები, რომლებიც მუშაობენ უახლესი კომპიუტერული ტექნიკის დანერგვისა და გამოყენების, რიცხობრივ-პროგრამული ჩარხების რობოტიზაციის საკითხებზე. ასეთი ცენტრები ტექნოლოგიურ დახმარებას უწევენ წვრილ და საშუალო საწარმოებს ხელისუფლების მიერ შემოთავაზებული სუფსიდების ანგარიშზე.

კანაგავის პრეფექტურალურმა კრებამ შეიმუშავა საბინაო მშენებლობის განვითარების რამდენიმე გეგმა. ყოველწლიურად გამოიყოფა ახალი სახსრები, რომლებიც მიმართება საცხოვრებელი რაიონებიდან ეკოლოგიურად მავნე ობიექტების გატანისათვის. მიმდინარეობს განთავისუფლებული ტერიტორიის გაწვანება და სოციალური მომსახურების ობიექტებით განაშენიანება. კანაგავაში განსაკუთრებით იგრძნობა იაპონიის მძლავრი ეკონომიკური ზრდის პერიოდში ბუნებისადმი მიყენებული ზიანი, პრეფექტურაში კონცენტრირებულია ეკოლოგიურად შედარებით საშიში სამრეწველო საწარმოები: ქიმიური, მანქანათმშენებლობისა და გადამუშავების დარგების. ამ საწარმოების მუშაობაზე შეზღუდული კონტროლის პერიოდში დაზიანდა მწვანე მასივები.

სამოცდაათიანი წლებიდან ოთხმოცდაათიან წლებამდე სასოფლო-სამეურნეო სავარგულები შემცირდა 21.670 ჰექტარით, ტყის მასივი 8.144 ჰექტარით (დაახლოებით 8 პროცენტი). სამრეწველო ნარჩენებით წყლისა და ნიადაგის გაჭუჭყიანების შედეგად შემცირდა სასოფლო-სამეურნეო წარმოება.

70-იანი წლების დასასრულსა და 80-იანი წლების დამდეგს დაიწყო ფართო საპარკო ზონების ქსელის შექმნის საპრეფექტურო გეგმის შემუშავება. ყოველ პარკში უნდა ყოფილიყო არანაკლები 100 ათასი ძირი ხისა. კანაგავაში შეიქმნა „კანაგავის გამწვანებისათვის მოძრაობისა“ და „ბუნების შენარჩუნებისათვის ბრძოლის ნებაყოფლობითი ფონდის“ ხელშემწყობი ფონდი. პრეფექტურის ქალაქების საბჭოებთან შეიქმნა აგრეთვე გამწვანების, გარემოს დაცვის პრობლემების სპეციალური კომისიები, რომლებშიც შედიან მეცნიერები, ბიოლოგები, სოციოლოგები, ექიმები, ეკონომისტები. კომისია ვალდებულია თვალყური ადევნოს საკუთარი რაიონის ეკოლოგიურ მდგომარეობას, ხელი შეუწყოს საცხოვრებელი რაიონების გამწვანების გეგმების შესრულებას.

სპეციალურმა კომისიებმა მკაცრი კონტროლი უნდა დააწესონ აგრეთვე იმ სამრეწველო ობიექტებზე, რომლებიც ეკოლოგიურად საშიშია. 1985 წელს კომისიის საერთო სხდომაზე მიიღეს სპეციალური დადგენილება, რომელშიც ნათქვამია: „ქალაქა და მის ფარგლებს გარეთ მდებარე მწვანე მასივები არა მარტო დასვენების ადგილებია, არამედ ეკოლოგიურად ჯანმრთელი გარემოა. ასეთი მასივების შექმნა ქმედითი იარაღია მთელი ქვეყნის ბუნების გადარჩენისათვის ბრძოლაში“.

აქ არ შეიძლება არ აღინიშნოს, რომ გარკვეულ პრობლემას წარმოადგენს ამერიკული სამხედრო ბაზები, რომლებიც განლაგებულია კანაგავის ტერიტორიაზე. ისინი ცხრამეტამდეა, ხოლო ერთ-ერთი მათგანი — იოკოსუკა — ერთ-ერთი ყველაზე მსხვილია მთელს აზია-წყნარი ოკეანის რეგიონში. ამ ბაზების პირადი შემადგენლობა ხშირად მონაწილეობს სხვადასხვა მასშტაბის სამხედრო მანევრებში. იაპონელებს ალელვებით ქვეყნის საცხოვრებელი რაიონების თავზე მომხდარი ავიაკატასტროფები. პრეფექტური საზოგადოებრიობა იბრძვის სამხედრო ბაზების ტერიტორიების გაფართოების წინააღმდეგ. სხვადასხვა ანტისამხედრო მოძრაობის მონაწილეები მოითხოვენ შეწყდეს იოკოსუკის ნავსადგურში ამერიკის სამხედრო გემების შესვლა, რომლებიც აღჭურვილი არიან ბირთვული იარაღით.

პრეფექტურის ხელისუფლება მზარს უჭერს პაციფისტური ხასიათის ორგანიზაციებს, ხელს უწყობს იაპონიის ანტისამხედრო მოძრაობას.

აეთია, მოკლედ, იაპონიაში ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოების საქმიანობის სურათი.

გია ფიფია,

საკდესის კორესპონდენტი.

სპეციალურად ჟურნალ „ქოროხისათვის“.

ავტორის თხოვნით ჰონორარი გადაირიცხება
აჭარაში სტიქიური უბედურებით დაზარალებულთა
ფონდში.

ო, ენავ ჩემო...

თანამედროვეობის მღელვარე და მზარდი გლობალური პრობლემებით აღსავსე მსოფლიოში, როცა პლანეტის მოსახლეობის წინაშე მწვავე სასურსათო, ეკოლოგიური და ბირთვული კატასტროფის საფრთხე სდგას, როცა ხალხთა ურთიერთგაგებისა და მშვიდობისათვის ბრძოლა დროის მოთხოვნად იქცა, ენის საკითხი უნივერსალური მნიშვნელობის აზოცანად დგას.

მეცნიერთა გაანგარიშებით, მსოფლიოში ხუთი ათასამდე ენაა გავრცელებული. აფრიკის კონტინენტზე 900 ენა და დიალექტი მოქმედებს. ამ ხუთი ათასიდან ექვსი აღიარებულია ოფიციალურ ენად, გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის სამუშაო ენად, ესენია: ინგლისური, ფრანგული, რუსული, ესპანური, არაბული და ჩინური. ყველაზე გავრცელებულ ენად მსოფლიოში მიჩნეულია ჩინური, რომელზედაც მსოფლიოში მილიარდზე მეტი მცხოვრები მეტყველებს, ინგლისურ ენაზე — 400 მილიონი, ჰინდისა და მის მონათესავე ენებზე — 300 მილიონი, ესპანურზე — 280 მილიონი, რუსულზე — 250 მილიონი, პორტუგალიურზე — 140 მილიონი, იაპონურზე — 120 მილიონი, გერმანულზე — 100 მილიონი, ფრანგულზე — 90 მილიონი და ა. შ.

ინგლისური ენა მსოფლიოში მეცნიერების, ტექნიკის, ვაჭრობის, ზღვაოსნობის, ტურიზმისა და დიპლომატიური ურთიერთობის ძირითად საშუალებად აღიარებული. სამეცნიერო ინფორმაციის 80 პროცენტი, რომელიც კომპიუტერებშია თავმოყრილი, ჩადებულია ინგლისურ ენაზე, ინგლისური 12 სახელმწიფოს მშობლიურ ენადაა მიჩნეული, ხოლო 32 სახელმწიფოს ოფიციალურ თუ ნახევარ ოფიციალურ ენად ითვლება. მსოფლიოს 56 ქვეყნის სკოლებში სავალდებულო ენად ინგლისურია აღიარებული... საფრანგეთის საშუალო სკოლის მოსწავლეთა 80 პროცენტმა ინგლისური აირჩია სავალდებულო ენად.

მსოფლიოს 95 ქვეყნის 2000 უმაღლეს სასწავლებელში ისწავლება რუსული ენა. 1967 წელს შეიქმნა რუსული ენისა და ლიტერატურის მასწავლებელთა მსოფლიო ასოციაცია, რომელიც ხელს უწყობს რუსული ენის შემდგომ გავრცელებასა და სწავლას. ასოციაციას აქვს გამომცემლობა „რუსული ენა“, და აწარმოებს სახელმძღვანელოების, მეთოდური ლიტერატურის, წიგნების, დამხმარე ლიტერატურისა და ლექსიკონების გამოცემას.

მსოფლიოს 40 ქვეყანაში ლაპარაკობენ ფრანგულ ენაზე. იგი ხუთსავე კონტინენტზე გავრცელებული ენაა. აფრიკის 12 სახელმწიფოში ფრანგული აღიარებულია ოფიციალურ ენად.

მაგრამ მსოფლიოში ენები უფრო მეტია, ვინემ ხალხი. უფრო მეტიც, ერთსა და იმავე ქვეყანაში მცხოვრები ხალხები რამდენიმე ენაზე ლაპარაკობს. ასე, მაგალითად, სუდანში — 119 ენაზე ლაპარაკობენ, კონგოში — თითქმის 500 ენაზე, ინდოეთში — 250 ენაზე, ტოგოს მოსახლეობა მილიონ 400 ათას კაცს აღემატება და ლაპარაკობენ 40 ენაზე, დაღესტანში — 60 ენაზე და ა. შ.

ენა ისევე ძველი და ხანგრძლივია, როგორც თვით ადამიანთა საზოგადოება. არ არსებულა ისტორიაში არც ერთი საკაცობრიო კოლექტივი, ხალხთა გაერთიანება თუ ჯგუფი, რომელსაც არ ჰქონოდა ურთიერთობის ისეთი საშუალება, როგორიც ენაა, რა

ფორმითაც არ უნდა ყოფილიყო იგი. ადამიანები ენის გამოყენებით აგებინებენ ერთმანეთს აზრს, მაგრამ ენა არის არა მარტო ურთიერთგაგებინების, არამედ აზრის გამოთქმის, მისი გამოხატვის საშუალება. არ არსებობს აზრი, რომელიც ენით არ გამოითქმებოდეს. აზრი ყოველთვის არსებობს ენობრივი მასალის ბაზაზე. ადამიანს არ შეუძლია გადასცეს სხვას თავისი ცოდნა, სხვა საგნის იდეა, ან იაზროვნოს ენის გარეშე, ენის დაუხმარებლად.

ენის შექმნას, მის ფორმირებას და სასაუბროდ გამოყენებას მეტად დიდი ხნის ისტორია აქვს. ენის განვითარებაში განსაკუთრებული მნიშვნელობა, ბუნებრივია, ადამიანთა მჭიდრო ურთიერთობას, სამეურნეო თუ სააღებშიცემო კონტაქტს უნდა ეთამაშა; განცალკევებული ინდივიდი, ბუნებრივია, ენას ვერ შექმნიდა.

კაცობრიობის ხანგრძლივი ისტორიის მანძილზე ადამიანის ჩამოყალიბების, ცხოველთა სამყაროდან ადამიანის გამოყოფისა და ფორმირების, ადამიანის შრომის პროცესში წარმოიშვა ენა, რომ ადამიანებს ერთმანეთისათვის რაღაც უნდა ეთქვათ. და შემდეგ, ადამიანთა ურთიერთობის მოთხოვნილებამ განაპირობა მეტყველების ორგანოების შექმნაც.

ამდენად, თავდაპირველი, ამოსავალი დებულება ადამიანის ჩამოყალიბებაში ეს იყო შრომა, შრომასთან ერთად ენა იქცა განმსაზღვრელ ფაქტორად ამ ისტორიული პროცესის განხორციელებისა.

მსოფლიოს მოწინავე და უძველეს ხალხთა თანავარსკვლავედში ყოველთვის ეჭირა თავისი მოკრძალებული ადგილი თვითმყოფად ქართულ კულტურას, ქართულ ენას; ქართველი ერის მოწინავე პლეადა ყოველთვის ხაზგასმით მიუთითებდა, რომ ენა მეტყველების, ენა აზროვნების, ენა განვითარების, ენა შრომისა და ბრძოლის იარაღია. ქართველი ერის, ქართველი კაცის ყურთასმენას, მის სულიერ სამყაროს, ფსიქიკურ გრძნობას საუკუნეთა მდინარებაში, კრწანისისა თუ დიდგორის ველზე, ლითონის სადნობ ღუმელთან თუ იყალთოს და გელათის აკადემიის კათედრასთან ესაღბუნებოდა და ატკბობდა ქართული ენა, ქართული საგალობლები, ქართული ხალხური სიმღერები და ქართველი ერი საუკუნეთა შორეთიდან მოყოლებული პოეტური სიტყვის ძალით თუ მჭევრმეტყველებით, გრდემლითა თუ სახნისით, ორპირლესილი ხმლითა და კალმით ადიდებდა ენას ქართულს და ცივილიზებულ სამყაროში თავისი ადგილი მიუჩინა.

ჯერ კიდევ ჩვენს წელთაღრიცხვამდე, მესამე საუკუნეში, ფარნავაზის მეფობის დროს, სახელმწიფოს მმართველობის ენად ქართული ენა იქნა შემოღებული; აღნიშნულის თაობაზე ლეონტი მროველი წერდა: „და ესე ფარნავაზ იყო მეფე ქართლისა შინა ქართლოსისა ნათესავთაგანი. ამან განავრცო ენა ქართული, და არლასა იზრახებოდა სხუა ენა ქართლისა შინა თფუინიერ ქართულისა“.

აქედან მოყოლებული, ქართულ ენაზე შეიქმნა მდიდარი წერილობითი წყაროები, მეცნიერების, კულტურის, ფილოსოფიის, ლიტერატურისა და სხვათა დარგში. ქართულ ენაზე შექმნილმა მდიდარმა სამეცნიერო და ლიტერატურულმა მემკვიდრეობამ ლოგიკურად განაპირობა მომდევნო საუკუნეებში სხვადასხვა დარგის მეცნიერული სკოლების შექმნა საქართველოში.

მეათე საუკუნის გამოჩენილი ქართველი მწერალი გიორგი მერჩული ქართულ ენას მიიჩნევდა საქართველოს სინონიმურ შესატყვისად, მშობლიური მეტყველების გავრცელების საზღვრად. „ქართლად ფრიად ქუეყანაი აღირიცხების, რომელსაც შინა ქართულითა ენითა ჟამი შეწირვის ან ლოცვაი ყოველი აღესრულების“.

იოანე პეტრიწი მეთერთმეტე საუკუნის მიწურულში ხედავდა იმის შესაძლებლობას, რომ მშობლიური ენა ბერძნული მეტყველების მსგავსად „გაეწყო“, ეზრუნა „სათაგმანოთა შორის თხზვად და მორთვად ენისა, მსოფლიოს ფილოსოფოსთა

შესაბამისად განეცადა ხედვაი და სამშობლოს მეორე არისტოტელედ მოვლენოდა“ (იოანე პეტრიწი, შრომები, II, გვ. 222).

XI-XII საუკუნეების მამათა სამლოცველო წიგნში ნათქვამია, რომ „ენაი ზრახავს მას, რომელსაც მისცემს გული და გონებაი“. შოთა რუსთაველი თავის უკვდავ „ვეფხისტყაოსანში“ ამბობს: „აწ ენა მინდა გამოთქმად, გული და ხელოვანებაი“. ნიკო ჩუბინაშვილის განმარტებით, ენა არის „განსაკუთრებული გუარი საუბრისა თითოეულის ერსა შორისა“. მისივე აზრით, ენა არის „კვალად ჯართა საშუალო დაკიდებული სარეკლე, მახეთა შინა დასახლებელინი“, „კლიტე და მოქნილთა დასაკეტი და მისთანანი“.

მეცხრამეტე საუკუნის საქართველოს ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის ერთ-ერთი ორგანიზატორი, დიდი გამანათლებელი და საზოგადო მოღვაწე, ქართული მეცნიერული პედაგოგიური აზროვნების ფუძემდებელი იაკობ გოგებაშვილი სტატიაში „ბურჯი ეროვნებისა“, წერდა: „დედა ენა“ გარეგნობით როდია ადამიანის არსებასთან შეკავშირებული. იგი როდის ჰგავს ტანისამოსს, რომლის გამოცვლა ადვილად და უვნებლად შეიძლება. მას აქვს ღრმად გადგმული ფესვები ადამიანის ტვინში, ნერვებში, ხმის ორგანოებში, ძვალსა და რბილში, მთელს მის ბუნებაში. იგი არის ძვირფასი იარაღი, რომელიც ბუნებას ზედგამოუჭრია ადამიანის სულსა და ხორცზედ, მის ფსიქოლოგიურ და ფიზიოლოგიურ აგებულებაზე“.

ამასთან „დედა ენა“ ეს არის ძვირფასი საღარო, ერის საუნჯე, დაუწერელი რვეული, რომელშიაც დაცულია მთელი სიმდიდრე ხალხის გონებისა, ფანტაზიისა, ნაფიქრალისა, ნაგრძნობი და ნამოქმედარისა.

ქართველი ერის წუხილმა და დანგრეულის აღდგენის ძალამ, ქართული ენის უკვდავებამ ათქმევინა ირაკლი აბაშიძეს:

დაეცეს, იქნებ, სიმაგრე ყველა,
მოისრას, იქნებ, ყველა ყმა ველად,
დაედოს მტვერი ყველა დიდ ხსოვნას,
დააკვდეს აზრი ნაპოვნის პოვნას,
ყოველ ნერგს, იქნებ, დაატყდეს მეხი,
ყოველ ძეგლს, იქნებ, დაედგას ფეხი,
მხოლოდ შენ, უქკნობ
შენ ხატად ქცეულს
რა დრო, რა დასცემს
შენს უკვდავ სხეულს?

ქართული ენის სიღიადეზე, მის მდიდარ ისტორიაზე მიუთითებს საუკუნეთა განმავლობაში შექმნილი სამქადაგებლო, საღარბაზო, სამხედრო, სამოსამართლო, სადღესასწაულო, სამგლოვიარო და საელჩო მკვერმეტყველების უკვდავი ნიმუშები, რომლებსაც სათავე თვითმყოფადი ქართული კულტურისა და მსოფლიო ცივილიზაციის სათავეებში უდევს. ქართულ ენაზეა შექმნილი ორატორული ხელოვნების ბრწყინვალე ნიმუშები:

* * *

აჭარის დედა სამშობლოსთან, საქართველოსთან მოწყვეტისა და მიტაცების შემდეგ, ეკონომიკის დაქვეითებასთან, ცივილიზებულ სამყაროსთან მოწყვეტასთან ერთად, დამპყრობი ქართველი ერისათვის თავსმოხვეული ისლამის სარწმუნოების მიშვეობით ყოველმხრივ დევნიდა და აკნინებდა ქართულ ენას, ტრადიციასა და კულ-

ტურას. ყირმის ომის შემდეგ თურქმა ხელისუფლებამ ოფიციალურად აკრძალეს ქართული ენის გამოყენება და ყოველმხრივ დევნიდნენ მმართველობის აპარატიდან. „თვით მეჭლისშიაც კი აკრძალეს ქართული ენა და ამ ენაზე საუბარი აღარავის შეეძლო. გარდა ამისა, ხოჯები, მოღებიც ამ ენის დასაკარგავად ლაპარაკობდნენ და თვით მთავრობის მოხელეებსაც ნაბრძანები ჰქონდა ქართველებს ოსმალურად ელაპარაკათ“ („ბათუმის გაზეთი“, 1911 წლის 24 სექტემბერი).

სამი საუკუნის განმავლობაში აქარის მშრომელებმა ძნელბედობის ჟამს, რელიგიური ფანატიზმისა და დევნის პირობებში შეინარჩუნა ქართული ენა; „მართალია, აქარლებმა სარწმუნოება შეიცვალეს, — წერდა ი. გოგებაშვილი, მაგრამ ენასა და ეროვნებას არ უღალატეს და თავით ფეხამდის დარჩნენ ქართველებად“ (ი. გოგებაშვილი, თხზ., ტ. 2, გვ. 230).

ზაქარია ჭიჭინაძე გასული საუკუნის დამლევს წერდა: „მე დავიარე მთელი ქობულეთის სოფლები და ავწერე, გავიცანი ბევრი მკვიდრთაგანი. აშკარად ვნახე და ეს არც სხვებისათვის უნდა იყოს, საიდუმლო, რომ იქ ყველგან ქართული ენა არსებობს, ქალი, კაცი, მოლა, ხოჯა, იმამი და სხვები ქართულად ლაპარაკობდნენ, თვით მეჭლისშიაც უადებს ქართულად აქვთ საუბარი... მათში ტირილი, სამძიმარი, მილოცვა, სიმღერა ყველგან ქართულად იციან“ (გაზ. „ივერია“, 1857 წლის 23 დეკემბერი).

დედასამშობლოსთან აქარის დაბრუნების შემდეგ, აქარაში დღის წესრიგში არა მარტო, საერთოდ, განათლების პრობლემა დადგა, არამედ, უპირველეს ყოვლისა, სკოლების ქართულ ენაზე გახსნის, მმართველობის აპარატში ქართულ ენაზე საუბრის საკითხი. ამ მიმართებით საყურადღებოა სოფელ ხუცუბნის მკვიდრის იუსუფ კაიკაციშვილის აზრი; იგი წერდა: განათლებაც არის და განათლებაც, მაგრამ მთავარი ის არის, რომ ჩვენი ბავშვები გაუგებარ არაბულ ენაზე კი არა, ქართულად უნდა სწავლობდნენ. სხვისი ძუძუთი ბავშვი ნაკლებად იზრდება, დასძენდა იუსუფი, ძიძების გაზრდილი ბავშვი დედ-მამას ნაკლებად უყვარს, ხშირად რძის გამოცვლა ბავშვს წუთის სოფელს ასაღმებს, დედის ძუძუ კი ბავშვისათვის წამალია. აი ასე უნდა დაიწყოს ჩვენი ბავშვების აღზრდა სწავლა განათლებაზე. ასწავლონ ჩვენ ბავშვებს მათი დედა ენა და მაშინ შეუყვარდებათ შვილების სკოლაში მიცემა. ნაყოფსაც დაინახავენ, რადგან მათი შვილები იქნებიან ნამდვილი გულშემატკივარი ჩვენი ქვეყნის ავ-კარგისა („ბათუმის გაზეთი“ 1914 წლის 30 მარტი).

* * *

თანამედროვე ეტაპზე რესპუბლიკაში რეალურად არსებული ენობრივი სიტუაციის განსაზღვრასა და მის იურიდიულ უზრუნველყოფას საფუძვლად დაედო ქართული ენის სახელმწიფო პროგრამა, რომელიც მეტად დიდი მნიშვნელობის დოკუმენტს წარმოადგენს. ქართული ენის სახელმწიფო პროგრამის ამოსავალ დებულებად აღიარებულია ის ფაქტი, რომ ენა არის ერის ერთ-ერთი ძირითადი ნიშანი, ერის კონსოლიდაციის, ეროვნული კულტურის შექმნის მძლავრი საშუალება.

ქართული ენის სახელმწიფო პროგრამა მოითხოვს ქართული ენის აკადემიური კურსის დამუშავებას, ენციკლოპედიური „ქართული ენის“ მომზადებასა და გამოცემას. ქართული ენისა და კულტურის პრობლემის შესწავლას, ქართული ენის განმარტებით, ისტორიული, ეტიმოლოგიური, იდეოგრაფიული, ორთოგრაფიული, დარგობრივი და სხვა სახის პრობლემების კვლევას. ამდენად ქართული ენის ისტორიის, მისი შემდგომი განვითარების პერიპეტიების მეცნიერული კვლევა ქართველ მეცნიერთა (მეცნიერების მრავალი დარგის წარმომადგენელთა) მეტად დიდი და სა-

პატიო მოვალეობა; ამავე დროს ეს ქართველ მეცნიერთა პატრიოტული მოვალეობაა. აკადემიკოსი ნიკო ბერძენიშვილის მართებული გამოთქმით: „ისტორია პატრიოტული მეცნიერება, ისტორია, რომელიც პატრიოტს გულს არ უმაგრებს, მის თავმოყვარეობას არ ემსახურება, აწყმოს მომავალ შრომა-ბრძოლაში მას არ ამხნევებს, ასეთი ისტორია საჭიროც არაა“. (ნ. ბერძენიშვილი, საქართველოს ისტორიის საკითხები. ნაწ. III, გვ. 311).

ქართველ საზოგადოებრიობას, რესპუბლიკაში მცხოვრები ყველა ერის წარმომადგენელს, ჩვენი მოკრძალებული შეხედულებით, სჭირდება სამაგიდო წიგნი ქართული ენის შესახებ, პოპულარული, მეცნიერული ნაშრომი, სადაც ლოგიკური თანმიმდევრობით ნაჩვენები იქნება ენის ისტორიაც, განვითარების ეტაპებიც, თანმიმდევრობით წარმოდგენილი ქართველი ერის დრამატიზმით აღსავსე ისტორიასთან.

მოგონებათა ფურცლები

იბრაიმ გორაძე

საღაუჩსა საღ ნაიყვან...

მამაჩემის რჩევით, მესაზღვრეებთან შეხვედრის შემთხვევაში ხიფათს რომ არ გადავყროდით, წინ სამი კაცი იარაღით მიგვიძლოდა, უკან კიდევ ორი იარაღითვე მიგვაცილებდა. მე ზელში „გეკოს“ თოფი მეჭირა. ჩემი მოვალეობა იყო, თუ მესაზღვრეების ძალლი წამოგვეწეოდა, ის უნდა მომეკლა. „გეკოს“ ზმა არ გავიდოდა შორს, ჩემს უმცროს ძმებს ზელში წალდი ეჭირათ ეკალ-ბარდების გასაკათავად. ძაღლის მოგერიებაც შეიძლებოდა წალდით.

როგორც იქნა, უხიფათოდ გადავლახეთ საზღვარი. ჩვენი გამცილებელი იარაღიანი კაცები სახლებში წავიდნენ. ჩემი „გეკოს“ მათ გავატანე...

ჩვენ კი ვისხედით უცხოეთის მიწაზე. ერთი კილომეტრი გზის შემდეგ, დიდ გამოქვაბულს მივადექით. ჩვენი თანმხლები იქეთურები იყვნენ და ის გამოქვაბული იცოდნენ. იმ გამოქვაბულში იმიტომ მიგვიყვანეს, რომ ძალიან წვიმდა და იქ დავისვენებდით... მართლაც მშრალი, სახლივით ამოშენებული კედლები ჰქონდა გამოქვაბულს. იქვე ხმელი შეშაც ეყარა. მაშინვე დაანთეს ცეცხლი. ტანი გავიშრეთ, დავისვენეთ, ცეცხლის სინათლით ვისარგებლეთ. მესაზღვრეების შიში აღარ გვქონდა, მაგრამ ახალი საფიქრალი ძალიან ბევრი დაგვიგროვდა. წინ ზამთარი იყო. საღ და

გაგრძელება, დასაწყისი იხ. „ქოროხი“ № № 2, 3, 4.

როგორ უნდა გვეცხოვრა. ამისთანა გამოქვაბულში წინათ მონადირეები ათევდნენ ღამეს, ეხლა კი 18 სულის თავშესაფარი იყო, ცოტაც წავიძინეთ, დილით რომ გავიხედეთ, კორჩხალის მთები თვალწინ დაგვიდგა. მზით მინათებული იმ კარჩხალის მთებზე ბავშვობაში ნავალი ადგილები გავიხსენე.

მზემ ჩვენს გამოქვაბულსაც მოანათა, ახლა სულ სხვა ჯავრმა დაგვიწყო წვალება. როგორ მოვიქცეთ?

ახლა სოფელ ხერთვისში უნდა ჩავიდეთ. ყედირ ბეგის ოჯახში. იმ ყედირ ბეგთან ერთად თურქეთის მესაზღვრეების უფროსთან უნდა გამოვცხადდეთ. მე და ჩემი ორი ძმა მამაჩემმა წაგვიყვანა ყედირ-ბეგთან. საუბრის შემდეგ მამაჩემი გამოქვაბულში დაბრუნდა, მე და ჩემი ძმები კი მესაზღვრეებთან მიგვიყვანა ყედირ-ბეგმა. იმ კაცს მეც კარგად ვიცნობდი. მისი შვილი ისაყი და მე მედრესეში ერთად ვსწავლობდით. ჩვენი მისვლა მორიგე ყარაულმა შეატყობინა უფროსს.

— შედით, ლეიტენანტი გელოდებათ! — თქვა მორიგე ასკერმა. ყედირ-ბეგი მიესალმა უფროსს. დაჯექითო, ხელით გვანიშნა ლეიტენანტმა.

— ბატონო ლეიტენანტო! — დაიწყო ახსნა ყედირ-ბეგმა, — ეს ახალგაზრდები რუსეთის მოქალაქეები არიან. მთელი ოჯახით გადმოიხვეწნენ. ზევით, მთაში, ერთ დიდ გამოქვაბულში ისვენებენ. როგორც მითხრეს, თურქეთში საცხოვრებლად არიან გადმოიხვეწილი, მე კი თქვენს მბრძანებლობაში მოვიყვანე.

ლეიტენანტმა მორიგე ოცეულის უფროსი გამოიძახა. რალაცა ითათბირეს.

— თურქული იციან? — ჰკითხა ყედირ-ბეგს ლეიტენანტმა.

— არა, თურქული არ იციან, — უპასუხა ყედირ-ბეგმა.

რამდენიმე კაცისა და ყედირ-ბეგის თანხლებით ავედით გამოქვაბულში. მთელი ოჯახი გაგვატარეს ოქმში, საიდან გადმოხვედით და რატომო, შედგენილ ოქმს ხელი მოვაწერეთ და დავყევით დაღმართში სოფელ ხერთვისისაკენ, ჩვენი ამბავი მთელმა ზედა მაჭახელმა გაიგო. ხალხი ბლომად შეიკრიბა, ჩვენ დასუფთავებულ სკოლაში მოგვათავსეს, თან ყარაული დაგვიყენეს. იქაური ახლობლებიც მოსულიყვნენ და ყველა ჩვენთან შემოსვლას თხოულობდა. ბევრი რომ არ შემოგვსეოდა, სამ-ოთხ კაცს უშვებდნენ სკოლაში. დედაჩემის ძმები, დები და მათი შვილებიც მოსულიყვნენ. დიდი ღელვა იყო. ყველანი იმედს გვაძლევდნენ: — არ იჯავროთ, ჩვენ თქვენი დამხმარე ვიქნებითო. უკვე ჯალათების ხელიდან გადარჩენილი ხართ. აქ დაჰყერა და ციმბირი არ იციანო. რაც მთავარია, საზღვარი უხიფათოდ გადმოხვედით, აწი სადარდებელი არაფერი გაქვთო, — გვანუგეშებდნენ.

აღრე მაჭახლის ხეობა ორად გაიყო. ზედა და ქვედა მაჭახლის ხალხი ერთმანეთის ნათესავეები იყვნენ. გათხოვილი ქალები გვეკითხებოდნენ მათი მშობლებისა და ნათესავეების ამბავს. ძალიან ბევრი რამ შეიტყვეს ჩვენგან. თურქეთიდანაც გადმოსულან ჩვენთან და აღარ დაბრუნებულანო, მაგრამ ჩვენ არ ვიცოდით და ვერაფერი ვუთხარით მათ შესახებ.

ყველაზე დიდი ამაგი დაგვდეს ყედირ გვიანიძემ, ოსმან მიმინოძემ, ხასან კორტანიძემ და ყედირ ირემაძემ. მთავრობასთან მოლაპარაკებას ჩვენს შესახებ ისინი აწარმოებდნენ. ართვინის ვალს გადაეცა ჩვენი თურქეთში ჩასვლის ამბავი, ახლა ვალის ბრძანებას ველოდით. ერთი კვირა დავრჩით ზედა მაჭახელას სოფელ ხერთვისში.

მე დავათვალიერე ის მეჩეთი, სადაც იქაურ ტოლებთან ერთად ვსწავლობდი. ბავშვობის მეგობრებმა წამიყვანეს თავიანთ ოჯახებში. ისაყ გვიანიძე, დავით თევთიძე, უზეირ ვარშანიძე არ მშორდებოდნენ ხასან კორტანიძე ცოტა მოშორებით ცხოვრობდა, მაგრამ მოდიოდა და ხილი მოჰქონდა.

ერთი კვირა შესრულდა. ლეიტენანტმა გამოგვიძახა, ხვალისა უნდა მზად იყავითო, — გვითხრა. ართვინში უნდა წავსულიყავით. გაგვიხარდა. დილით რამდენიმე ცხენით მოგვადგნენ კარზე. ერთი მათგანი ხასან კორტანიძე იყო.

დილას მთელი სოფელი შეიკრიბა, გვაცილებდნენ. ჩვენ დადარდინებული ვიყავით, გვამხნევებდნენ, გულს გვიმაგრებდნენ, არსად არ გაგიჭირდებათო... თავისუფალი ცხოვრებაა, სადაც გინდათ იქ შეგიძლიათ იცხოვროთო. კოლექტივი არ გეგონოთ, იძულებითი სამუშაო არა გვაქვსო. შენ, მიუთუმეტეს, ღურგალი ყოფილხარ, საქმე არ გამოგელევაო!

თანდათან ვშორდებით ჩვენს კუთხეს. გავიარეთ ხერთვისი, ზედვაკეს ბოლოში მივალწიეთ, საიდანაც ჩვენი მიტოვებული საშუაკარი კარგად მოჩანდა, უპატრონოდ, ობოლივით იდგა ეზო-კარიანად. ვინ იცის, კიდევ თუ გვეღირსებოდა სამშობლოს ნახვა. 1937 წლის განუკითხაობამ ბევრი იმსხვერპლა. ჩვენ ცოცხლები მაინც ვიყავით. ცოცხალი ადამიანი კი მშიერი არ დარჩება.

სოფელ ზედვაკესაც უამრავი ხალხი დაგვხვდა, ყველანი თვალცოქილიანი მიგვაცილებდა. სოფელს რომ გავცდით, ჯარისკაცები გამოჩნდნენ. თანდათან ტყეში შევდიოდით. იქ საზღვაოთა ახლოს უნდა გაგვევლო და ამიტომ ძლიერი დაცვა მიგვაცილებდა. უხიფათოდ ჩავედით ალაკურში. იქ ღამე გავათიეთ. აქაურებიც დაინტერესდნენ ჩვენიტ. გვეკითხებოდნენ: — გავიგეთ, რომ ძალიან ბევრი ხალხი დაუჭერიათ და თქვენც ამისთვის გამოიქეციეთ, ალბათო, — ხალხს მიწები ჩამოართვეს და კოლექტივში გააერთიანეს, არა? — დიახ, მართალია, ვპასუხობდით... მეო-

რე დღეს დაბა ბორჩხაში ჩავედით. სამხედრო ბინებიდან ოთხი ოთახი დაგვითმეს, სურსათიც მოგვცეს. თეთრი პური ძალიან მოგვეწონა. ორი კვირა დავრჩით ამ ბინებში. ამასობაში ჩვენთვის ბინები დაიჭირავეს. აქ წინათ ჩხუტუნეთიდან გადახვეწილმა იმუამად კი ბორჩხის მცხოვრებმა ომარ ძნელაძემ მოგვაგნო. ყოველდღე გოდრით ხილი მოჰქონდა. ბევრმა ისურვა გაცნობა და ჩვენი დახმარება. ყედირ ირემაძეც გვაკითხავდა. ჩემს დებს, ძმებს ფეხსაცმელები უყიდა. საჭმელ-სასმელი არ დაგვკლებია, მხოლოდ სამშობლოს დაკარგვით გამოვთქვამდით გულისტკივილს. იქაურები გვეუბნებოდნენ, სამშობლო მაშინაა კარგი, როცა ცხოვრების იმედი გაქვსო, თუ დაგიჭერდნენ და გადაგასახლებდნენ, რად გინდოდათ ამისთანა სამშობლო! მართალი აზრი იყო... ერთი კვირის შემდეგ ართვინში წავგიყვანეს, იქაც ბინებში მოგვათავსეს.

ბაბუაჩემი ორი წლის ჩასული დაგვხვდა ართვინში, ბებიაჩემი კი ჩვენთან ერთად იყო. ძალიან გაიხარა ბაბუამ. ღმერთს მადლობა შესწირა და თქვა: — ჯალათებს გადავურჩით, სამშობლო კი ისედაც დაკარგული გვქონდაო... მიწა-წყალ დაკარგულებმა მხოლოდ სიცოცხლის შენარჩუნებისათვის მივატოვეთ სამშობლო, ნათესავ-მოყვარე, საყვარელი საქართველო!

კოლექტივის გახსენება უსიამოვნო ფიქრებს წამოშლიდა... სულ გეგმების შესრულებაზე უნდა გეზრუნა კოლექტივში, გასამრჯელო კი, აბა, რა სათქმელი იყო. მახსოვს შრომადღებზე 17 კაპიკი რომ გავანაწილეთ... სიტყვას რომ არ გადავუხვიოთ, ართვინში დავრჩით ის ზამთარი. კოლექტივში, ცხადია, არავინ გვეძახდა. ჩემი სურვილით სახლის მშენებლობაზე დავიწყე მუშაობა. ერთი თვის ხელფასით კოვარკოტის კარგი კოსტუმი შევაკერინე. ამ კოსტუმში გადაღებული სურათი დღესაც მაქვს. ასეთ კოსტუმს კოლექტივში სამი წელი რომ გემუშავა, ვერ იყიდდი. ბებია და ბაბუა აქ გათხოვილ ქალიშვილთან იყვნენ. 1940 წლის აპრილში გამოგვიცხადეს: — მუშის ვილაეთში უნდა დაგაბინაოთო. დაველოდეთ ართვინიდან გამგზავრების დღეს.

ჩვენი ბარგი ერთ სატვირთო მანქანაზე დაგვილაგეს და იქაურ შეჩვეულ მეზობლებს დავემშვიდობეთ. იმ დღეს დაბა ხოფაში ჩავედით, სადაც სასტუმროში მოგვათავსეს.

ახლა უკვე თურქულ ენაზე ვლაპარაკობდი.

— რუსეთიდან გამოქცეულები არიან ამ სასტუმროში, მუჰაჯირად მიდიან შითა ქვეყანაშიო, — ამბობდნენ ჩვენზე.

(გაგრძელება იქნება)

„დოლი ცხარობს ცეცხლის მიმომფანტველი...“

სალამო ხანი იქნებოდა, როცა სტუმრები სუფრიდან აიშალნენ. კარგად მოიღვინეს, ბევრი მოსაგონარი თქვეს, სიმღერაც დააქუხეს და ლაზათიანად იცეკვეს... ჩინებული აუდიტორია შეიკრიბა ბათუმის მახლობლად, სოფელ წინსვლაში, პოეზიისა და ლიტერატურის, ფერწერის, მუსიკის, ქართული ცეკვის წარმომადგენლები სიყვარულით ზემოზნდნენ თავიანთი მეგობრის ზურაბ ბაღდადიშვილის დაბადების 50-ე წელს.

სიხარულს ვერ მალავდა ცრემლნარევი, ტანმორჩილი ქალი, შვილიშვილები რომ წიწილებივით დახვევოდნენ თავს, ზურაბზე ორსულად იყო ქეთო ბარაბაძე, ქმარი რომ ფინეთის ომში წაიყვანეს. მერე მეორე მსოფლიო ომიც დაიწყო, რომელმაც უგზო-უკვლოდ გადაკარგა მისი მეუღლე, ხასან ბაღდადიშვილი. ოქროსფერთმიანი, დიდთვალება ბიჭი მამიდასთან და ბიძებთან იზრდებოდა, ბიძაშვილ-მამიდაშვილებიც მრავლად ჰყავდა და სიმღერა-თამაშს, გასართობს რა გამოუღწევდა. რატომღაც გამორჩეული იყო თანატოლებს შორის, უფრო მეტად ემარჯვებოდა დაკვრა მოირგებდა მუხლებზე თუნუქის ტაშტს და თავდავიწყებით უკრავდა თავისებურ რიტმებს. თავისებურიო ვამბობთ, თორემ ყველა ქართული რიტმები იყო. სხვა რამ არც შეიძლებოდა გამოსვლოდა კოლხური გენის მემკვიდრეს. შარშან თურქეთში ქ. არჰავში მიაგნო ლაზ ბაღდადიშებს, რომელთა შორის ზოგიერთი დოღზე დაკვრის ოსტატებიც ყოფილან. დიდხანს აცინა სარფგალმელი ბაღდადიშვილები ზურაბის მონათხრობმა. დასარტყმელ ინსტრუმენტად ზოგჯერ სასკოლო მერხსაც ვიყენებდით, ერთხელ სკოლის დირექტორმა სკოლის საწყობში მიმაბრძანა შემოატანინა მუშებს მერხები და შემომძახა: დაუკარ, რამდენიც გენებოს და როცა მოგეხასიათოსო. პედაგოგმა კაცმა კარგად იცოდა, რომ ბავშვის მერხებთან „ურთიერთობა“ არ იყო უბრალო ონავრებისა და ჭირვეულობის გამოხატულება. ნიჭიერი ბიჭი რკინიგზის კლუბში მიიყვანა და ქორეოგრაფ ა. დიასამიძეს ჩააბარა. ბევრი დრო არ დასჭირვებია საიმისოდ, რომ ზურაბს კონცერტები წაეყვანა. მე-8-მე-9 კლასის მოსწავლე ძალდაუტანებლად ახერხებდა რთული საცეკვაო რიტმების არაკრაკებას.

აღბათ, იმდროიდან იწყება მისი გზა დიდ ხელოვნებაში. იქედან ღვივდება შინაგანი ხმა უჩინარი გრძნობებისა, „დოლი ცხარობს ცეცხლის მიმომფანტველიო...“ ტყუილად როდი უთქვამს ეს სიტყვები პოეტს. არც ხელოვნურად მიუტმანნია „სალამური ჰყვება ქართულ ზღაპრებსო“. 1989 წელს გერმანიაში ქართული კულტურის დღეების მონაწილე ზურაბ ბაღდადიშვილმა ნამდვილი ფიერვერკი მოახდინა. ჯერ იყო და დოღზე დაკვრით განაცვიფრა გერმანელები, შემდეგ ხალხური ჭიბონით ზღაპრულ სამყაროში მოაქცია მხილველნი, ბოლოს კი აჭარული „განდაგანის“ ჩახლართული ჩუქურთმებით მოაჯადოვა. აღბათ, ქართულ ქორეოგრაფიაში ძნელად მოიძებნება ხელოვანი, რომელსაც ერთნაირად ხელეწიფებოდეს დასარტყმელ, ჩასაბერ, ჩამოსაკრავ ინსტრუმენტებზე დაკვრა, აჭარული ხასიათის გამოკვანძვა ცეკვაში.

...აჭარკოოპკავშირის მხატვრული თვითმოქმედება ზ. ბაღდადიშვილის ბიოგრაფიის განუყოფელი ნაწილია. აქ ჩამოყალიბდა და დაიხვეწა მისი საშემსრულებლო ოსტატო-

ბა, გამოცდილი ქორეოგრაფი გ. ჩიხლაძე და ახალგაზრდა შემოქმედი ზ. ბაღდადიშვილი გვიან ღამემდე მუშაობდნენ ცალკეულ ფრაგმენტებზე. ეძებდნენ გამომსახველ ნიუანსებს, ქმნიდნენ სოლო-ნომრებს, მათი უკეთ წარმოჩენის საშუალებებს.

არადა, პოპულარულ კოლექტივში მართლაც შეუდარებელი შემსრულებლები ცეკვავდნენ. დაკვრის მიღებული ტექნიკას საჭიროებდა ს. ჭანტურიშვილის „მთიულური“, ი. ცინცაძის „განდაგანა“, ჯ. ჩიჩუას „მოხევური“, რ. ჭანიშვილის „ქართული“.

იმ ხანებში ზურაბის „სტილს“ ბევრი აჰყვამდა. ავტონომიური რესპუბლიკის ერთ-ერთი გამორჩეული მედოლე ენვერ ღოღობერიძე ბევრს უმაღლის წინამორბედს, გულითადად იხსენიებს თავის მასწავლებლებს აჭარის ასსრ დამსახურებული არტისტი რ. მენაბდე, რომელმაც წრთობა ბათუმის პიონერთა სასახლეში მიიღო. ერთი სიტყვით, მან შექმნა თავისებური მიმზიდველი სკოლა დოღზე დაკვრის ხელოვნებისა.

საინტერესო კვალი დატოვა ბათუმელი ნორჩების სახლში (ასლანდელი სასახლე). „ზური მასწავლებელი“ განსაკუთრებულად უყვართდათ პატარებს. გრძნობდნენ, რომ მას ჰქონდა განსხვავებული მხატვრული აღღო, მუსიკალობა, ქორეოგრაფიული ნიჭი. ბავშვებთან შემოქმედებითი ურთიერთობის შესაშური უნარი.

თავისუფალ დროს ჩაქდებოდა ნორჩებში, მისთვის ჩვეული იუმორით მოუთხრობდა ძველსა და ახალს, აცნობდა პატარებს ცეკვის რაობასა და სცენურ კულტურას, საუბრის ბოლოს მაინც თავის საყვარელ ინსტრუმენტს მიუბრუნდებოდა, ჩამოჰკრავდა „ცეცხლის მიმომფანტველ“ დოღს, რომლის დარიც სასახლის აღსაზრდელთათვის არ არსებობდა, „ვისაც 60-იანი წლების სასახლის ნორჩ მოცეკვავეთა ხელოვნება ახსოვს, არ შეუძლია დაივიწყოს ჩინებული ტექნიკით ჩამოქნილი „დავლური — ქართულით“, „ყაზბეგური“, „ფშაური“, „ფარიკაობა“, „მხედრული“, „დელო“, „სველი თბილისის სურათები“, სიუჟეტური „მწყემსური“ და „ფეხბურთი“, — იგონებს ხელოვანი და დასძენს: „მასიურობა აუცილებელია, მაგრამ ბავშვები უნდა დავაუფლოთ უშუალობას, ხალხურობაში წვდომის აუცილებლობას“.

სრული ჭეშმარიტებაა, ნიჭიერი შემსრულებელი თავის საცეკვაო მომენტებს ნამდვილ ხალხურ ელემენტებზე აგებს, მის სოლო-ნომრებში მოკიაფე მძივებით არას აკინძული აჭარის მთიანეთსა და ბარში მიმოზნეული საცეკვაო მარგალიტები.

მერე და როგორი თვითმყოფადობით, უშუალოდ გადმოიცემა ისინი მსუბუქი და დინამიზმით აღსავსე როკვაში. გადაუქარბებლად შეიძლება ითქვას, რომ ამ დროს სცენაზე ნამდვილი ზეიმია, შთამბეჭდავი სანახაობაა. რაც მაყურებელს დიდ ესთეტიკურ სიამოვნებას ანიჭებს. ალბათ, ნიჭიერი შემსრულებლის ეს თვისებები აქვს მხედველობაში საქართველოში აღიარებულ ქორეოგრაფს, საქართველოს ხელოვნების დამსახურებულ მოღვაწეს რ. ჭოხონელიძეს, როცა ხალხურ მოტივებზე კონსტრუირებულ მისეულ „განდაგანაში“ მთავარ სოლისტად ზურაბს იწვევს.

აჭარის ქორეოგრაფიული სინამდვილისათვის ამგვარი ფაქტი საამაუოცაა და მისაბამიც, რამეთუ ჩვენთან ინდივიდუალურ შემსრულებელთა „დეფიციტი“ მწვავედ იგრძნობა. ჩვენი მხარის ინდივიდუალურ შემსრულებელთა „უკანასკნელი მოჰიკანებიდან“ ცოტადა დაგვრჩა: საქართველოს სახალხო არტისტი ფ. კობალაძე, საქართველოს დამსახურებული არტისტი თ. მიქელაძე, აჭარის დამსახურებული არტისტები ზ. ბაღდადიშვილი, თ. ჯახუტაშვილი, თ. მელაძე და თ. გაბაიძე... მათი შემოქმედებითი ნაღვაწი ფირზეა აღსაბეჭდი, რათა არ დაიკარგოს საუნჯედ ქცეული ქორეოგრაფიული ნიმუშები.

აჭარის სიმღერისა და ცეკვის სახელმწიფო ანსამბლში რელიეფურად გამოიკვეთა ზურაბის შემოქმედებითი კულტურა, მაღალი საშემსრულებლო ოსტატობა. შესანიშნავი ხელოვნებით თავი შეაყვარა სოფლის უბრალო ადამიანებს, ქალაქის მშრომელებს, გაი-

ცნო საინტერესო პიროვნებანი, რამდენჯერმე იმოგზაურა საზღვარგარეთ. ბულგარეთის სახალხო რესპუბლიკის ბლაგოევგრადის ოკრუგში დაუმეგობრდა ანსამბლს „პირინის“ მოცეკვავე-მსახიობებს, აზიარა ისინი ჩვენი მხარის საცეკვაო ფოლკლორს, თვითონაც გულითადად გაითავისა ბულგარული „შეფსკო ხორო“, შეისწავლა ბალვანელთა საცეკვაო მელოდიები.

12 წლის მანძილზე აქარის სახელმწიფო სიმღერისა და ცეკვის ანსამბლში არაერთი ქორეოგრაფიული სახე შექმნა. გაამდიდრა დასაკვრავ ინსტრუმენტების რეპერტუარა, მიმზიდველი ნიუანსებით დაამუშავა ხალხური საცეკვაო მელოდიების პოპური, რომელსაც ჩინებულად ასრულებდა მის განუყრელ კოლეგებთან — საქართველოს დამსახურებულ არტისტებთან ბ. გოგიბერიძესა და პ. მოვსესიანთან ერთად.

საქართველოს სახალხო არტისტი ე. ხაბაძე მოგვითხრობს ზურაბ ბაღდადიშვილის ნიჭიერების შესახებ: „იგი გემოვნებიანი სელოვანია, ბუნებამ დაანათლა მრავალმხრივობა. აქვს მხატვრული გააზრებისა და ახლის ძიების დიდი უნარი, რაც მთავარია, თავისი ქვეყნის პატრიოტია“. უდავოდ სარწმუნო მოსაზრებებს გვაწვდის ღვაწლმოსილი შემოქმედი, სწორედ ახლის ძიების, პატრიოტიზმის გრძნობამ უკარნახა ეთავა მეტად საშვილიშვილო საქმე. ჩვენს მხარეში, და არა მარტო ჩვენს მხარეში, ამ წერილის ავტორთან ერთად ბავშვებში პირველმა დანერგა ხალხურ ქიბონზე დაკვრა. მიზნის მისაღწევად თავდაუზოგავად იმუშავა. დაუახლოვდა მევლულ რიჟვაძეს (აქარის სახელმწიფო დრამატული თეატრის დირექტორის მოადგილე) შემდეგ კი დაკვრის საიდუმლოებას დაეუფლა ცნობილი მექიბონე შაბან ბერიძესთან.

უდავოდ შესაშური ღვაწლია გაწეული. კვლავ უბრუნდება ქართულ ხალხურ სელოვნებას „ქოჩახელები“, თანდათან იღვიძებს „ჰანგში განბანილი“, „სიხანის ამბავით ხეობაში ჩაკარგული“ (ფრ. ხალვაში), ქართული ფოლკლორის ერთ-ერთი მაცნე, რომ „მეტი ეშხით ღვიოდეს“ მამულის მერმისი.

თავის წიგნში „ქართული ხალხური ქორეოგრაფიის მოამაგენი“ გიორგი სუხიშვილი მოგვითხრობს ზურაბ ბაღდადიშვილის ღვაწლის შესახებ. ღიდ შეფასებას აძლევს მის წარმატებებს ქართული ხალხური ცეკვების ინდივიდუალურ შემსრულებელთა III, V, VI რესპუბლიკურ კონკურსებზე, რომ იგი არის პირველი ხარისხის დიპლომებისა და ოქროს მედლების მრავალგზის მფლობელი, რომ სავსებით დამსახურებულად მიენიჭა აქარის დამსახურებული არტისტის წოდება...

მან წელია ზურაბ ბაღდადიშვილი უანგაროდ იღვწის ქართულ ქორეოგრაფიაში. მისი შემოქმედება მუდამ ცხოველუნარიანია, ყოველთვის ცდილობს ახალი შემატოს ძირძველ ქართულ ქორეოგრაფიულ კულტურას.

საინტერესოა, რომ მამის გზას მიჰყვება მისი უფროსი ქალიშვილი მირანდა, იგი ქართული ცეკვის ნიჭიერი შემსრულებელია. ახლა მოსკოვის ერთ-ერთ უმაღლეს სასწავლებელში სწავლობს. ქართულ სათვისტომოში თავი მოუყარა მოსკოვში მცხოვრებ ქართველ ბავშვებს და ეროვნულ ცეკვებს აუფლებს.

...ცხარობს დოლი, ცხარობს და არ ისვენებს, იწვის, ერთ ამბავშია, „რაც არ იწვის არ ანათებსო“, უთქვამს მგოსანს. შინაგანი წვითა და მღელვარე სულით მოვიდა ზურაბ ბაღდადიშვილი ქართულ ხალხურ ქორეოგრაფიაში. მის გაკვალულ გზას ნათელი ეფინება, ახარებს ღვაწლმოსილ სელოვანს რომ მოდის ჩინებული ცვლა...

ზაურ ლაზიშვილი,

საქართველოს სახალხო განათლების
დამსახურებული მუშაკი,
აქარის დამსახურებული არტისტი.

ბათუმის უნივერსიტეტი

საქართველოს სსრ მინისტრთა საბჭოს პრეზიდიუმის 1990 წლის 29 აგვისტოს დადგენილებით ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელობის პედაგოგიური ინსტიტუტის ბაზაზე შეიქმნა ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი.

ახლა ჩვენი დიდი ხნის ოცნება საქართველოს მინისტრთა საბჭოს პრეზიდიუმის დადგენილება ჩვენი რესპუბლიკისათვის მართლაც რომ ისტორიულია. ამიერიდან ბათუმს საკუთარი უნივერსიტეტი აქვს. ახალი სახელმწიფო უნივერსიტეტი მძლავრი სამეცნიერო-სახელო ცენტრი გახდება. ამ სასიხარულო წუთებში გვაგონდება მეცნიერისა და მამულიშვილის ივანე ჯავახიშვილის სიტყვები, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გახსნისას რომ წარმოთქვა — უნივერსიტეტი აჭარაშიც უნდა გაიხსნასო. ასრულდა ქართველთა ისტორიოგრაფიის ქურუმის სიტყვები.

დღევანდელი დღე მათი დიდი დამსახურებაა, ვინც დაარსების დღიდან მხარში ედგნენ ინსტიტუტს და ყოველ ღონეს ხმარობდნენ უნივერსიტეტის დაარსებისათვის.

აღსანიშნავია, რომ ახალი უნივერსიტეტის მეცნიერთა შორის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის აღზრდილებიც არიან, დიდი ქართველი მეცნიერების ტრადიციებით ნასაზრდოები და ნათლულნი. არიან საიმედო ახალგაზრდა მეცნიერებიც, რომელთაც ძალუძთ ზედონ მძიმე უღელი.

სწორედ ამის შესახებ იყო ლაპარაკი ბათუმის უნივერსიტეტის გახსნისადმი მიძღვნილ მიტინგზე, რომელიც მ. ოქტომბერს გაიმართა. უნივერსიტეტის საზეიმო კურთხევაში მონაწილეობდა საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი, უწმინდესი და უნეტარესი ილია II.

დიდი პატრიოტი და მამულიშვილი

აჭარის ასსრ უზენაესი საბჭოს პრეზიდიუმმა მიიღო დადგენილება უცხოელ დამპყრობთა წინააღმდეგ გამოჩენილი მებრძოლის, დიდი პატრიოტისა და მამულიშვილის სელიმ ხიმშიაშვილის დაბადების 255 და გარდაცვალების 175 წლისათვის აღნიშვნის შესახებ.

პრეზიდიუმმა შექმნა საიუბილეო კომისია, რომელმაც დაამტკიცა ღონისძიებათა გეგმა, გეგმის მიხედვით მასობრივი ინფორმაციის საშუალებები ფაქტობრივად გააშუქებენ სელიმ ხიმშიაშვილის ცხოვრებასა და მოღვაწეობას, მასალებს ოსმალთა ბატონობის პერიოდში სამხრეთ საქართველოში ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის შესახებ:

გამოცხადდება კონკურსი სელიმ ხიმშიაშვილის ძეგლის პროექტის შესაქმნელად, ძეგლისა რომელიც დაიდგმება ბათუმში.

შეიქმნება სელიმ ხიმშიაშვილის ფონდი.

გამოიცემა მონოგრაფია სელიმ ხიმშიაშვილის ცხოვრებასა და მოღვაწეობაზე.

ქ. ბათუმში, ბათუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ბაზაზე, ჩატარდება სელიმ ხიმშიაშვილის ცხოვრებისა და მოღვაწეობისადმი მიძღვნილი სამეცნიერო სესია;

მემორიალური ლაფები გაკეთდება სელიმ ხიმშიაშვილის მოღვაწეობასთან.

ბათუმის ილია ჭავჭავაძის სახელობის სახელმწიფო დრამატულ თეატრში 1991 წლის მაისში ჩატარდება სელიმ ხიმშიაშვილის საიუბილეო საღამო.

შემოქმედებითი საღამო

აჭარის მწერალთა ორგანიზაციის კლუბში გაიმართა პოეტ ცისანა ანთაძის დაბადების 50 წლისთავისადმი მიძღვნილი შემოქმედებითი საღამო.

შესავალი სიტყვით გამოვიდა მწერა-

ლთა კავშირის აჭარის განყოფილების პასუხისმგებელი მდივანი პოეტი ფრიდონ ხალვაში.

ცისანა ანთაძეს მიესალმენ მისი მეგობრები მწერლები ყუყუნა ხაჯიშვილი, ვახტანგ ახვლედიანი, ქსენია მუავია, ალექსანდრე სამსონია, ჯემალ ქათამაძე, გენრიეტა ქუთათელაძე, დავარ გიგინეიშვილი, რამაზ სურმანიძე, ანა ლუნდუა, შოთა ზოიძე.

დასასრულ ცისანა ანთაძემ მადლობა გადაუხადა საღამოს ორგანიზატორებს, ისაუბრა შემოქმედებითს გეგმებზე და წაიკითხა ახალი ლექსები.

ახლასან გამოსცა

მოსკოვის გამომცემლობა „სოვეტსკი პისატელმა“ ოცდაათათასიანი ტირაჟით მკითხველებს მიაწოდა ცნობილი ქართველი მწერლის, რუსთაველის პრემიის ლაურეატის ფრიდონ ხალვაშის რომანი „ზღვა პათუმიდან იწყება“.

ამ წიგნით რუსი მკითხველი გაეცნობა საქართველოს ისტორიული მხარის აჭარის მთისა და ბარის სოფლის ადამიანთა ცხოვრებას, მათს დარდსა და სიზარულს, ბრძოლას მკაცრი კლიმატური პირობების წინააღმდეგ, ათწლეულების მანძილზე დაგროვილ გადასატარებელ პრობლემებს.

რომანი თარგმნა თვალსაჩინო რუსმა მწერალმა ვლადიმერ სოლოლუხინმა.

გამოცემის რედაქტორია ნ. გუდკოვა, მხატვრულად გააფორმა ვ. კანონკინმა.

...

„საბჭოთა აჭარამ“ ორმოციათასიანი ტირაჟით გამოუშვა ნოდარ მოდებაძის ახალი რომანი „ბოლო სიცრუისა“.

წიგნის ანოტაციაში ვკითხულობთ: „ნოდარ მოდებაძის ახალი რომანი „ბოლო სიცრუისა“ ჩვენი ცხოვრების უახლოეს წარსულს ასახავს, როცა უძრავობამ, ბიუროკრატიზმმა ადამიანის სულის ზნეობრივი საყრდენი გამოაცალა, ქა-

ლაქი გააღარბა და სოფელი დაქცევის პირას მიიყვანა“.

ამ მოკლე ანოტაციის მიღმა დაგუბებულია მძლავრი ადამიანური ვნებათაღელვა — კეთილისა და ბოროტების ბრძოლა, უღირსთა აღზევება, ეკონომიკური მართონი, მაღალი პარტიული ხელისუფლებისათვის ჭიდილი, მისი ბოროტად გამოყენება, რამაც ჩვენი საზოგადოების დეგრადაცია და სულიერ ღირებულებათა გაუფასურება გამოიწვია.

...

„საბჭოთა აჭარამ“ მკითხველებს მიაწოდა ამირან ხაბაშის ახალი წიგნი, რომელსაც „ლექსის ფარდაგი“ ჰქვია.

ავტორი ანოტაციაში წერს: „ეს ლექსები გასულ ორ წელიწადში იწერებოდა და მისი ალიკვალია, რასაც ვხედავდი, რაც მაღარდებდა, რასაც ველტვოდი, რასაც ვაღმწრთებდი...“

შენ რომ თავშლის ყურით ცრემლებს იწმენდდი, მე შენი კურცხლიდან ღინჯაში სხივებად გადატეხილ იმედსაც ვხედავდი. შენ ხომ ათასჯერ ამდგარხარ ნაცარფერფლიდან.

სანდახან შენი წარსულიდან ბუმბერაზ ქართველებს რომ გამოვიხმობ, იმას გეუბნები, დიდების ღირსი ხარ-მეთქი, რაც ახლა ლექსად გითხრა, შენი დედაციხის ქონგურზე შემომჭდარი ჩიტის სიწმრად ჩათვალიე...“

ვინძლო ჩემი ბილიკით წაგიყვანო, მკითხველო!“

ამ მოკლე ანოტაციის იქით არის ახალგაზრდა კაცის ფიქრები და ოცნებები, გულწრფელი და მართალი სიტყვა, არა გაორებული და გაზუნებული, არამედ სოფლის გაზაფხულის ფერებითა და შემოდგომის სურნელებით სავსე, ალამართალ სტრიქონებს უძღვნის პოეტი სამხრეთ საქართველოს წარსულს და დღევანდელობას, სამცხე-ჯავახეთსა თუ აჭარის სანახებს.

ფანო 40 კმ.

ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ
И ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

„ЧОРОХИ“

ОРГАН СОЮЗА ПИСАТЕЛЕЙ
ГРУЗИИ И АДЖАРСКОГО ОТДЕЛЕНИЯ
ИНДЕКС 78118